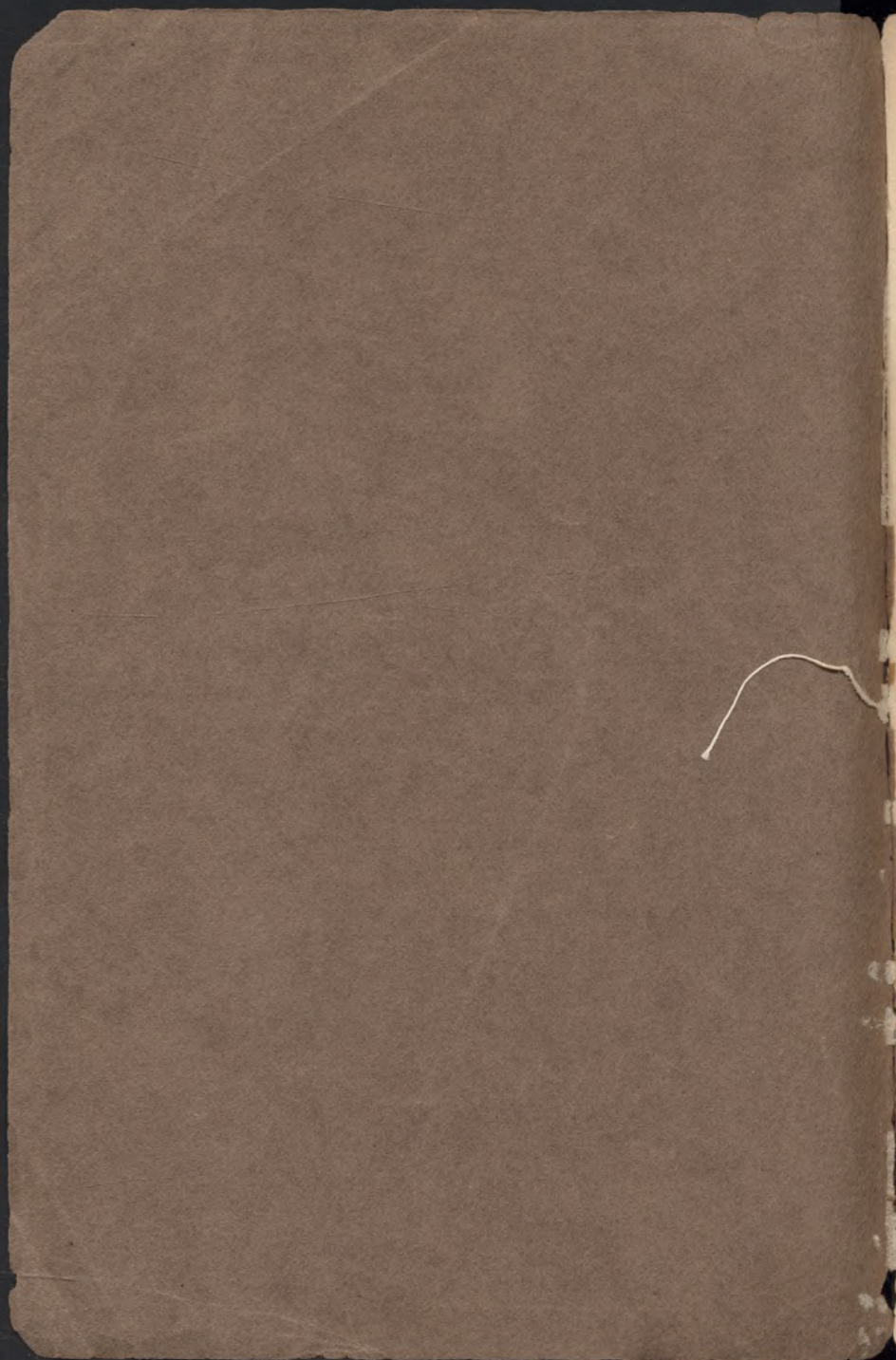

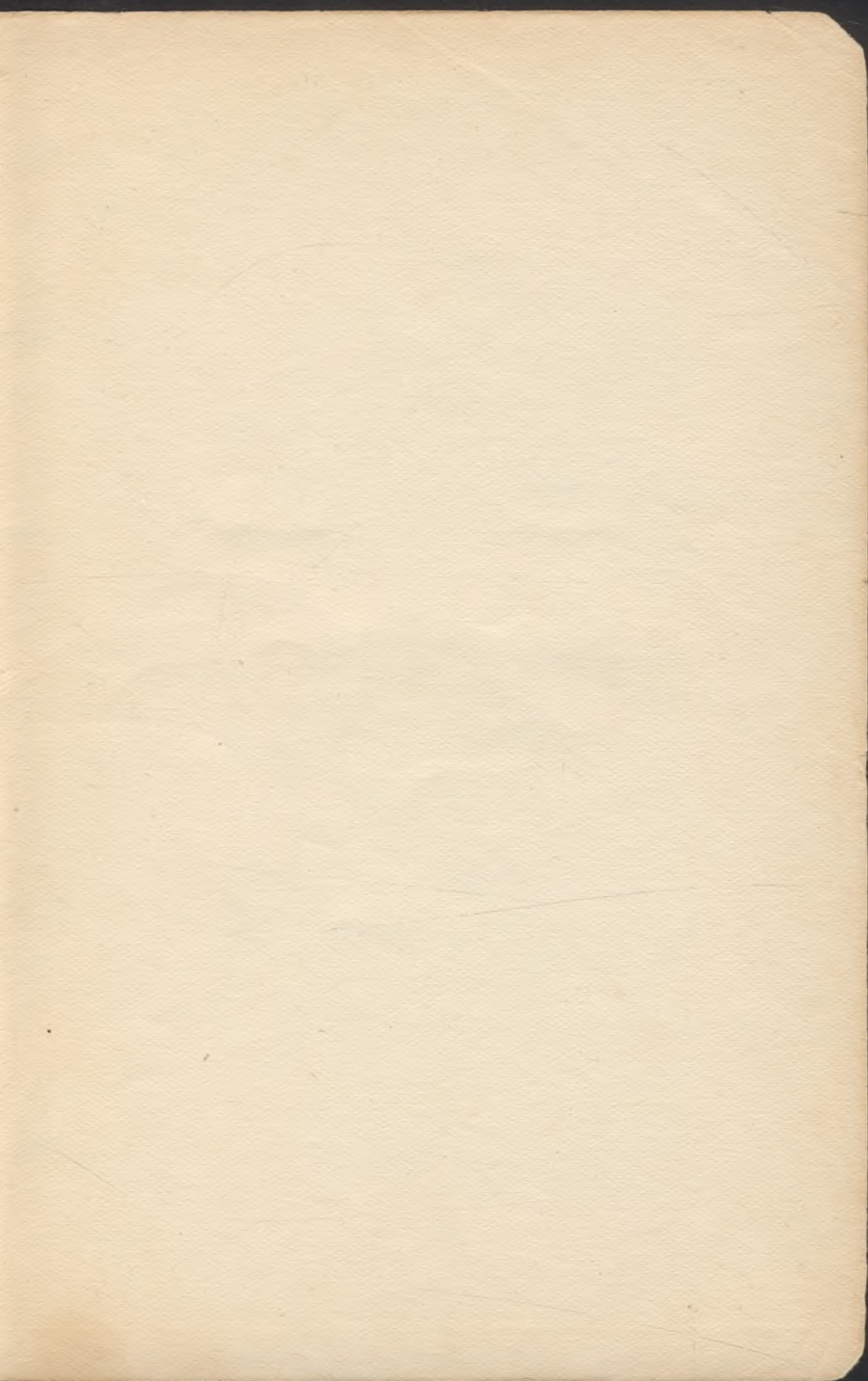
815.328

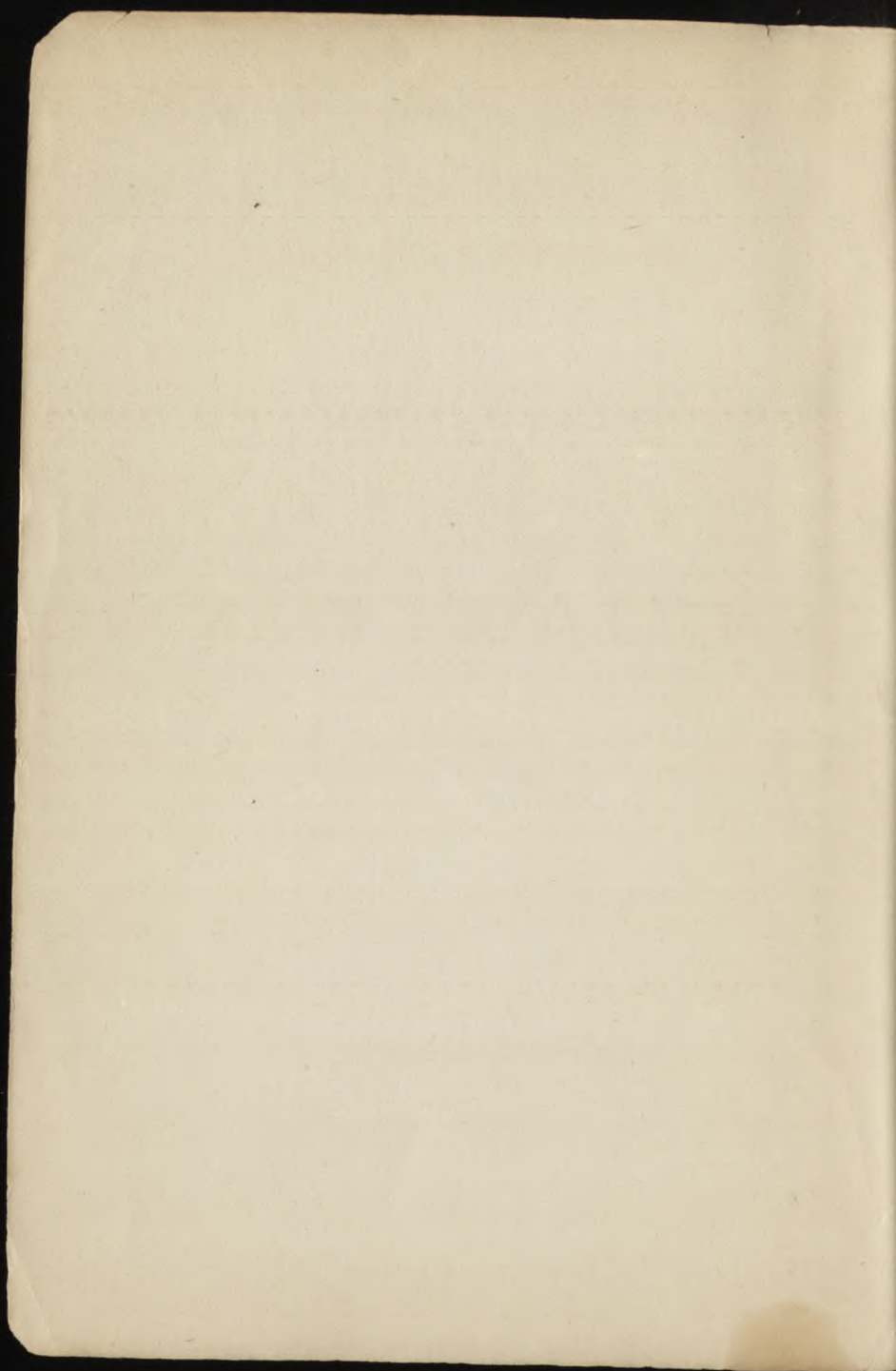
PRATTINGER FERENC

Milliók Utján

ZENITH PUBLISHING Co.
DETROIT, MICH.

PRATTINGER FERENC

MILLIÓK UTJÁN

RAPID PRINTING COMPANY

DETROIT, MICHIGAN

1923.

815.328

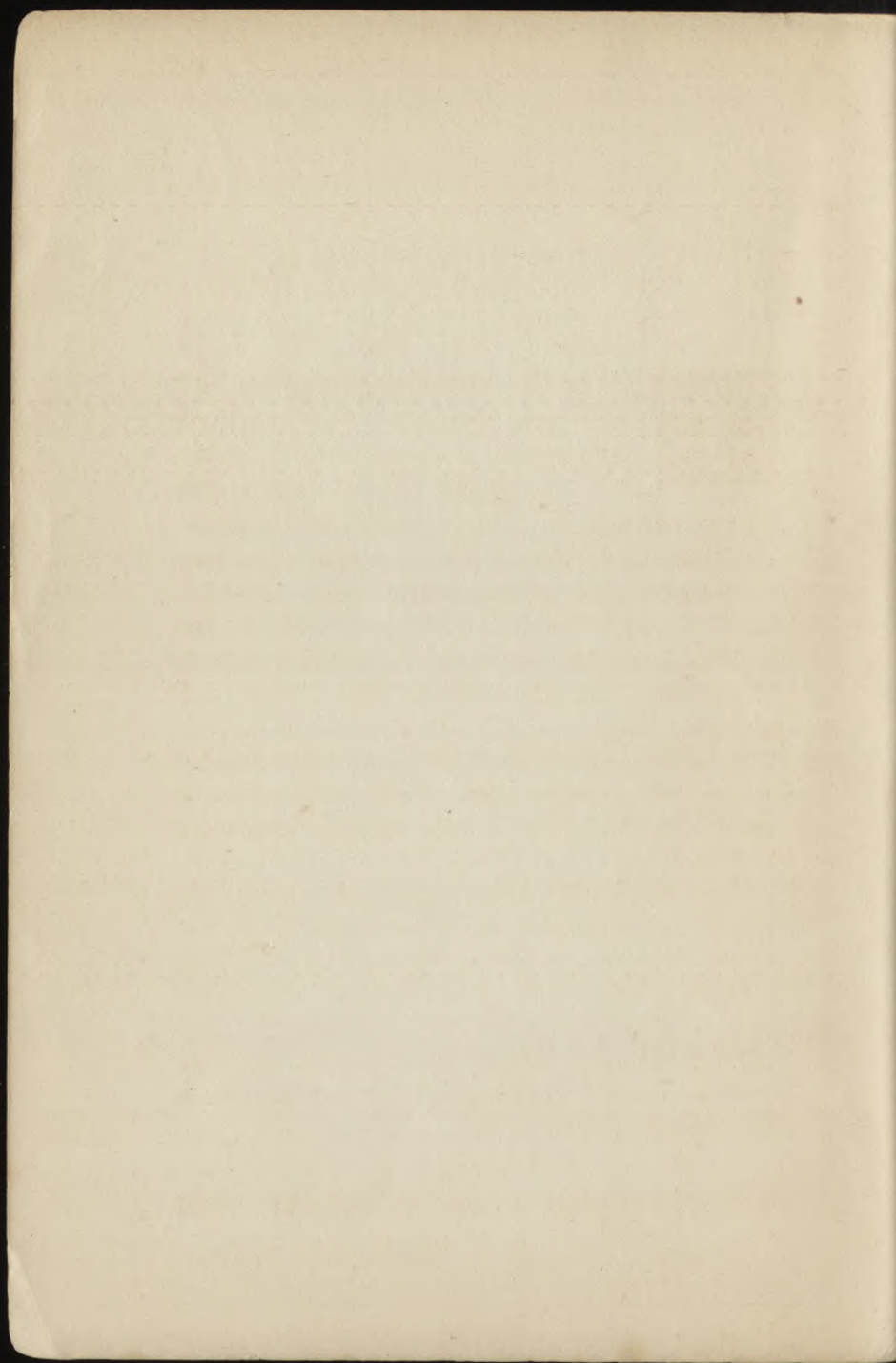
226

*Uram, háboruból jövök én,
Mindennek vége, vége:
Békits ki Magaddal s magammal,
Hiszen Te vagy a Béke.*

ADY.

GÖRÖG IMRE

volt fogolytársamnak mesélem

ULIUSVÉGI napsugár perzselte a földkérget már hetek óta. Fonnyadt füvek értek csörgő dudvává a Kőrös völgyölén s a füzesek is már száraz leveleket vedlettek le zsenge hajtásaikról a juliusvégi, szellőtlen alkonyatokon. A konok forróság, mintha régi hitek ígéretét akarta volna beváltani, szinte tüzzé fokozódott, hogy tüzenyészetté pusztítsa a világot, mielőtt vértengert árasztana a szomjas földkéregre. Szomjuhozott a föld. Vérre volt szomjas.

Kőrösvár antik harangja vasárnapot kongatott a kánikulás melegbe kábult vidék jámboraira. Az istenteleneknek pedig — mint minden vasárnap, a korcsmák ajtait tárta ki a nyolcórás első harangszó.

Az első kongás visszhangját mohón nyelte el a Kőrös szomjas medre, mely már pocsolyává száradt a hőségben, de a másodikra már kimozdultak a hívők is házaikból. A nyilegyenes Nagy-utcát ünnepi hangulat tarkította s a hétköznapiak öregporát lenge szoknyák nyaldosták ki a kövezet repedéseiből, vagy hetyke csizmák kemény lépte verte ki a repedt földkéregből.

Csak kevesen haladtak el ma Szent János örök mécsese előtt is fejenrekedt kalappal, vagy

buta göggel nemagy, mint más vasárnapokon. A Szent-József templomot, melybe eddig maguk helyett a visszhang t költöztették, zsufolásig töltötték meg Kőrösvár ifjai is. Az első harangszóra ajtót nyitott korcsmák ma hiába kínálták ki az izzó járdára jéggel hűtött árnyékukat, csak egy-egy hazátlan istentagadó enyhítette szomját sarokba gubbasztottan. Csak krónikus betegek a hitnek, csak kitagadott pogányok tévednek el ma az istenháza mellett.

Az emberek, mintha egy ismeretlen rugó préselné őket, egymás hátára szorulnak a Nagy-utca árnyékos oldalán, sőt a hithüek egyrésze inkább fakóra sütteti olcsó ünnepi ruháját a tüzes napon, de nem kockáztatja meg helyét a templomban.

A harmadik harangszó előtt már sűrű tarka szalaggá szövődik a kisváros népe, mely a mellék utcákból csak szakadozottan pergeti ki az életét a Nagy-utcára, hol kiszélesedik s felgombolyodik a Szent József templom cement lépcsőire és beletünik a hajóba. Itt, e tarka ember-szőnyegben már nincsenek individuális lények, itt már egy egyetlen egész a kis város ember teste, melynek lélekét csodás áhitat ereje tölti be. Sokan a templom főbejáratánál tolonganak még, sőt az oldalajtók szárnyait döngetik, de már nem juthatnak fedél alá. Mindegy. Itt is meghallgattatnak a jámborok, — gondolják. S hol sohasem emelték meg kalapjukat máskor, most órahosszat főzi ki fésült hajuk zsirját a delelőre siető nap.

Valami megfoghatatlan buzgalom kergette őket feledt hitük látható szimbolumához.

A templom hajójából már a harmadik hívás előtt monoton ima morajlott ki a kintállók közé. Most megszakad a káoszba bontakozott imafüzér s az elhallgatott ajkak a kereszt jelei zárják le.

Bennt alázatosan borul térdeire ifju s agg egyaránt, kinnt némelyek elszántan zökkennek rá a forró cementre, mások csak féltérdeikre rogyva könyítják fejüket a térd fölé, de legtöbben csak derekukat, vagy nyakukat görbitik be kissé s elgondolkozva bámulják ünnepi kalapjuk zsiros bélését... S ki betűt talán már régen nem olvasott most betűzni kezd a kalap bélésén... Egyik másik már feltápáskodik s vigasztalódik: hiszen csak ez az egy ünnep-lőm van s a durva cement kikoptatja, ha sokat térdel az ember rajta, aztán meg -- áldozáskor ugyanis le kell térdelni... Sokan észre sem veszik, hogyan, de már énekeskönyvükre tapadt zsiros piszkot kezdik piszkálni, mely most a nagy melegben megolvad... Itt-ott egyik-másik izzadó koponyája fölé emeli a kalapját; még nem teszi fejére, de már hüvelykujja ott ül verejtékező homlokán s csak mikor félmisére harangoznak ismét, gyüri karimáját ujra ujjai közé, vagy tolja óvatosan térde alá, hogy nadrágját kímélje. Aztán megint napernyőül használja gyürt kalapját.

A hajóból kitörő ének fegyelmetlenül nyulik ki a tömeg fölé. Az orgona vézna tüdeje nem képes tulharsogni ma az áhitatot. - A kicsapó melódiát a kinntmaradtak csak nehezen fogják fel és

nire maguk is énekelni kezdik, bent már új szavait zengik az imának. . .

A mise második felére már izzadtságot ver ki a fáradt testből az égető nap. Néhányan az ájuláshoz vannak közel, de mégsem távoznak a meszeletlen falak alól. Meg kell várnunk a prédikációt. Meg kell tudnunk, tényleg Világvég közele-e?

Az áldozás után már csak pár percig tart a mise. Azután megtudják. A bajban mégis csak Isten szolgálai állanak hozzánk legközelebb, vigasztalódnak sokan.

A kinttrekedtek csoportját egy szögletes fej egy fejjel nőtte tul. Az egész idő alatt türelmesen süttette gyéren hajazott koponyáját, de már nem tudott magára tovább áhítatott parancsolni, lassan kimozgott a tömegből s hajlott gerincét a templom főbejárata elé emelt Krisztus szobrának támasztotta. Egy darabig a fonnyadt akáclombokon legelt éhes tekintete, aztán hol a tömeget nézte, hol a templomkert kavicsos, elhanyagolt virágágyait. Bal tenyerét néha végig simította fejbubján vagy homlokán s nedves kezét kékszegélyű zsebkendőjébe törülgette elgondolkozva. Talán arra is gondolhatott, hogy vége is lehetne már a misének vagy arra, hogy ugyan, mi ujjat prédikálhat ez a pap, kit már egy évtizede ismernek hívői s még sohasem mondott olyat, ami őt különösen érdekelt volna. . .

Majd meghalljuk, biztatgatta önmagát s már már belenyugodottnak látszott gondolataiba, amikor Kőrösvár kisbíráját két katonával látta közeledni a Nagy-utcán.

Mit hirdethet ki ugyan?

Ki törődik ma egyes emberek dolgával, amikor azt mondják háboru van kitörőben Szerbiával.

Igaz, ma mindenki itt van a templomban, ma érdemes házat, szőlőt, földet, vagy esketést, keresztelőt hirdetni.

Igaz.

Most lusta tekintete rájuk tapadt.

A közeledők patkós bakancsa gyors taktust vert a járdán.

A Nap-utca sarkán megállnak. A sárga falu iskola Nagy-utcai arcvonálára méteres plakátot ragasztanak. Nem is magasra, csak éppen az ablakpárkány alá. Orrát verheti belé az ember. A két katona, mintha felülvizsgálná még a ragasztást, tapogat a plakáton, ököllel veregeti meg az alsó szélét, aztán az utca másik oldalára vágott kisbíró után lépnek ki. Az árnyékos oldalon lekapják sapkájukat s kék zubbonyuk szük ujjával törölnék végig a gyöngyös homlokon.

Az emberek feje fölé kamaszodott legény pár lépéssel a járda szélére lép s onnan szemléli a három kézzubbonyost.

Persze, hogy a kisbíró! Mihály. A harmadik negyedé.

Most ők is megállnak. De nem tanakodnak, csak nézik a templom elé gyurt népet. A szőke legény önmagában tanakodik: minek ide katona? Vagy a zavargástól félnek? Fegyvert se hoztak. Talán valami hadi dolgot is fognak hirdetni? Ebben nyugodott meg s beleolvastotta a maga

arasznyi árnyékát a templom torony veszejtő árnyékába. Még egy ideig a most már tanakodókat bámulta, aztán újra a maga türelmetlenségével kelt harcra.

Még mindig nincs vége?

Hiszen nincs rózsafüzéres, vagy nagybőjti hónap?

A toronyóra a négy negyed után tíz órát vert.

A kisbíró már egy új plakátra tenyerelt a főbejárattól szemközt gubbasztó satnya iskolaépület falán. Az egyik katona térdei közé szorított egy óriás tekercs papírt s maga is két kézzel simított a plakáton.

A nyurga legényt a kíváncsiság pár lépéssel előbbre vonzotta s mire kibetűzte az arasznyi betűket a fehér papír lapból, már értelme is felfogta a szót, sőt e pillanatban már tüdejét is tágitotta egy szó s mire újra megakarta ismételni: háboru, — százak, majd ezrek ajkán ott remegett, vagy fuldoklott a végzetes szó: háboru.

Körösvár ájtatos népe most villámcsapott fa levele lett, melyet ezerfelé foszlat a csapás. Ami még néhány perccel ezelőtt némán elmélkedő, egybeolvadt tömeg volt, azt emberekké tépte a rettenetes szó. Az imádkozó ajkak lágy hangja most egy végnélküli jajba olvadt, vagy kurta káromkodásba nyögött...

A kábultan ténfergő, sirva töprengő körösváriak házfalaira óriás plakátok sápadtak s a plakátok előtt ájult asszonyok rogytak le a hőségben..

Háboru...

Az utca életét az apró, fehér falu házak nyelték el s a házak belső életét néha egy-egy jaj kergette ki az utcára.

Tanácsstalanság szoritotta a koponyák velejét s a kis város mérsékelt idegei hisztérikusan vibráltak a szunnyadó város testén.

Jaj Istenem a háboru!

A nap már esni kezdett a delelőről, amikor egy mogorva felhő csipkésedett rá a nyugati horizontra. Óvatosan, mintha be akarná keríteni a nap aranytestét, köréje fodrosodott. A nap hizelegve szegélyezte rá aranyteste arany szálait s egész délután fogósdit játszott a szintjátszó felhővel.

Öt órára már türelmét vesztette a felhőkbe öltözött nyugati égbolt s rádörgött az alatta jajveszéklő embertömegre.

Félhatra dübörgő zápor mosta el az utcák nyári szemetét a szikkadt vénáju Kőrösbe. A kába koponyát már nem a tikkasztó nyár forrósága, hanem az emberek idegláza okozta. Az esőzuhany megritkította ugyan a levegőt, de nem oszlatta el a nagy rém árnyát, mely a szemek elé tátongott: a háboru.

Mintha a zápor csak elviselhetővé akarta volna tenni a fizikai létet, megásztatni a földet, mezőt, rétet s friss levegőt légzeni le az ájulókra — alig félóráig tartott, aztán az ólomfelhők helyére könnyű felhőfátyol terült... Ebbe burkolózott az alkony is...

A nyugati Nagy-utcára temetési menet sorakozott ki egy sárgafalu ház eresze alól...

Hat edzett legény vontatott végig egy virágkoszorus koporsót a Nagy-utca rögös kövezetén. Hat izmos legény mellett hat fehér ruhás leány sápadozott az izgalmaktól. Elöl, az élen egy szőke leány könnyezte be fehér ruhája keményített mellét, ahogy a koszorura sütötte le kékkarikás szemeit.

Kétegyházy Béla érzékeny lelkét kettős kin tépázta. — A gyászmenet fájdalma s a nagy, sápadt plakáté.

Ma talán meg sem tudták érteni az emberek önmaguk kusza érzéseit, egész magukat, szinte átépésedtek az emberből abba a nagy mechanizmusba, amelyben nincs egyén, nincs egy, csak miliók vannak...

Kétegyházy Béla érezte ennek a nagy erőnek mágnesét s öntudatosan állt vele szemben...

De a plakát őt is rémitgette. Előtte ugyan nem olvadtak a betűk szürke mezőkké; előtte tisztán tündökölt a szó tragikuma: háboru...

Agyát a képzeletében felnyitott nagy könyvek ellapozott lapjai hűsítették.

Történelem — gondolta... A történelem véres betűi kerekednek táncra...

Ezek és hasonló gondolatok milliói tülekedtek agyában, amint a lassu ritmust verő gyászindulóhoz méri lépteit — a koporsó után csoszogók fekete soraiban.

Csak kevesen voltak, a menetben; csak a temetést látogató ájtatos asszonyok, néhány szomszéd és a család...

Kétegyházy Béla nem tudott egyedeket látni ma. Csak sötét gyászba öltözött tömeget. Csak szenvedőket. Sirókat. . .

A sirók már fulladoztak a kimerültségtől, A család gyászolói már apátikus Istenben megnyugvás uralkodott s a testet már csak néhány edzett izom tartotta a roskadástól. . .

A sir száját csak a család könnyezte meg s Kőrösvár cigányai kinozták a bus magyar melódiát borázott nyirettyükön.

Utoljára még az elköltözőtt ifju Kétegyházy nótája sikoltott fel a nedves hurokon, aztán gyászlepelt gömbölyített le az este a kőrösvári temetőre.

ENNI, menni, rohanni.

Ez volt mindenkinek, ereiben, idegeiben.

Menni kell!

Néhányan már nehéz fehér batyut cipeltek végig a Nagy-utcán. Nagy, lenvászon batyuk alatt görnyedt asszony, férfi, a gyermekek meg a nehéz testek lusta léptei után topogtak. Csak könnyeket törültek, de szót nem ejtett senkisé.

Menni kell. . .

Hiszen legtöbbje már annyiszor cipelte a szó sulvát: kell. Most sem érzett mást csak kényszerűséget. . .

Az éjszaka kilopta a szépszál embereket a fézsekből. Az öregeket oduba ijesztette a rémület, a nyomorékok és satnyák lelkébe titkos vágyak biztató ígéretét adta.

Megindult a vándorlás.

Kétegyházy Béla ott ült szobájában s nézte az égő lámpa lángnyelvébe táncoló lepkék haláltáncát. Mily bolondok. Pázsitos rétek ozondús balzsamához szokott zsenge testü bogárnép. Hogy rohan a tűz felé... Aztán anyja ájultan alvó testét simította végig szeretettel. Az anyák indulnak ma utra a Kálváriára. S odatérdelt anyja reszkető lábaihoz. Nézte az asszonyt. Az anyát. Nem tudta, kit szánjon benne jobban, az anyát-e, vagy az örökszenvedő asszonyt. Tegnap a legifjabb, holnap a legkedvesebb, holnapután életének egyik fele, a férje... Mind elmennek...

A háboru...

Ujra a háboru gondolata kinozta. De ezekbe a gondolatokba már álmot szinezett a kimerültség. Csak amikor feje rákopogott az ágy tölgl lábára, akkor kezdett eszmélni ujra. Szeretett volna fel-tápázkodni az ágy lábától, de lábait görcsbe kö-tötték idegei. Apját észre sem vette, amikor az ágy szélére ereszkedett. Csak most, hogy tenyerét vá-l-lain érezte.

— Neked is menned kell Béla?

— Még az éjjel.

Aztán ujra, mintha anyaggá vált volna a csend, végtelen testébe olvasztotta a kis szoba miliőjét is.

— Itt maradsz — apám? visszahangzott tompán Kétegyházy hangja.

Az apa hallgatott. Nem kérdezett, mert a bizonyosság ott ült lelkében.

Máskor talán megkísérelte volna lebeszélni fiát arról, amit mostani lelkiállapotában természetesnek látott. Ma minden percet lelkünk életének kell szentelnünk. Ezt az ő egyszerű lelke is megértette. Nézte, amint fia lassan összeszedi magát. Önmagát látta most fiában. Erős, elszánt ifjúsága született meg benne. Amikor ő is katona volt. Ő nem gondolt a háborúval a halára is, hanem hőstetteket festett le maga elé, amint fia lépteit, széles vállaira, büszkélő fejét szemlélte fáradt idegü, könnyfátyolos szemekkel.

— Nemsokára itt leszek — apám.

Most két nemes lélek élete maradt együtt. Két élet gyásza. Az anya az öntudatlanság álmában szunyad, az apa elé az ébren való élet régi álmok valóságát festi meg.

Kétegyházy Béla óriás árnyékát egymásután falják fel a terebélyes akácok árnyékszigetei, amint a Nagy-utcán végigtámolyog. — Minden utca sarkán még ott vannak a plakátok, de már senkit sem vonzanak a maguk fakó képe elé. Itt a templom. Ott a szürkére kopott sárga falu iskola. Az egyikben agyát, a másikban szivét, gyermek fantáziáját formálták egy közös formába. Szeretne tőlük bucsut venni. De nem tudják meghatni. Az éjszaka olyan alaktalanokká szögletezi falaikat, hogy nem tud rajtuk megindítót látni.

Néha pillanatokra felvillan agyában a Nagyhét gyásza, de aztán kimossa belőle e képet a feltámadás ceremóniája. S most mintha kételkedni látszana a fogalom lehetőségén, szinte meghökkenve áll meg a Szent-János szobor örök mécsese előtt. Eléje bontakozik Krisztus kálváriája. A biblia és történelem. S minden, ami e kettőhöz társul képzeletében. A torony óra megzavarja képzelődéseiben. Olvasni kezdi a kongásokat. Tíz. S most egy ösztön üzi. Meggyorsulnak léptei. A Nap-utcát szeli át. A villanylámpa alatt egymást kergetik a varangyak. Utálattal kerüli őket. Ahogy az ivlámpa fénysugarai nagyobbodnak, oly arányban nő maga elé árnyéka s amint egy másik lámpához ér, már megkettőzött árnyékát nézi. Nem gondolkozott. Próbára akarta tenni önmagát. Azt ugyan szüntelenül érezte, hogy mennie kell s ez az érzés olyan nyomasztó volt lelkében, mint a levegő szokott lenni nyári zivatar előtt, de még tudott érezni is. Érzéseinek ereje üzte. Üzte, mint ahogy az embert rossznak sejtése szokta üzni. A Kőrös partján ment végig. Tekintete minden fán, minden házon emléket kutatott. Amit annyiszor látott, aminek élete álmatlan éjjeleit szentelte, az emlékeket most mély elgondolással igyekezett szívébe vésni, hogy felborzongott. Öccse ravatala feketélett elő. Amikor egyedül maradt vele virrasztani. A pislogó gyertyák gőzében, kábán, félálomban. Öccse halott testének hideg bársonya. Életének első gyásza. Aztán a temető. A régi, kövér, szomoru füzek árnyéka, mely oly kedves volt, most

rémekké szakadozott. A tavasz akácai a temető régi sirjai felett. . . Majd a borzalmas jelen képe ostorozta agyát, támadta idegeit. Multak emlékei és a jelen küzdöttek egymással. Észre sem vette, hogy lelkitusái a fahidig kergették már, sőt amikor öntudatra eszmélt, önárnyékát látta a Kőrös pocso-lyás medrében, amint a felhők közé ékelt holdat üzi a szemetes ár felszínén. Még nem is tudta a képet analizálni, már a sarok villanylámpa fénye és a nyárfák hajlongó árnyékfoszlányai tépték egymás testét a sárga holdkorong tükörképe felett.

A Piac-térről fehér embertömeg porzott fel a hidra. Szürkére szennyesedett gatyák és lenge ingre gombolt fekete mellények. A kalap alá árnyé-
kolt arcok alatt aratók ballagtak el.

Kétegyházi nem kerülte ki őket a szűk fahidon. Hallani szerette volna hangjuk nyögését, vagy szik-
kadt ajkuk káronkodását, vagy talán felfohászko-
dásukat. Maga sem tudta, de amint utánuk nézett
ugy érezte, hogy ő is közöttük van, velük megy,
hennük, velük él. Eddig még sohasem érezte ezt
ily kifejezetten, mint most, hogy ő nem külön élő
lénye az összmindenségnek, csak atomja a nagy
egésznek. Most öntudat alatt élt benne e gondolata,
mely inkább érzés volt, mint gondolat. A sarokról
még egyszer utánuk nézett, de testük már egybeol-
vadt a nyomukban felvert porfelhővel.

Az Uri-utcára artikulátlan muzsikaszó csa-
pott ki a közeli kávéházból. Az emberek mulatnak,
sugta ki ajkára Kétegyházy keserűn. . . Bosszan-
totta, hogy ezt az éjszakát ilyen kevésbé tisztelik az

emberek. A midőn közelebb ért, a trágár nóta helyett kesergő kurucosat hallott. Már kezdett is megbékülni. Nem csoda, ha az emberek bucsuznak; ki tudja, talán már holnapután. Ujra a háboru gondolata kinozta. Nem sokáig. Csak néhány lépésnyi időtartamig, míg felért az Uri-utca végére. Semmi sem érdekelte itt; érdeklődése és gondolatai az utcavégi balkont lesték. A leánder alatt még égett a lámpa. Még fent virraszt, gondolta s most szíve dobbanását valami ismeretlen fájdalom fojtotta el.

Megállt s maga mögé bámult.

Apró embercsoportokat látott a szűk járdán a tuloldadra kanyarodni. Hangjukról ismerte már őket. Akik mindennap ott ülnek a füstfelhők alatt s félestéken át verik a kártyát, most korábban mennek haza. Még ma sem tudják a kávéházat nélkülözni, — gondolja. Igaz, mindegy, úgy sem használna semmit tépelődésük. Talán neki is jobb lenne odabujni a cigány sarokba s beleölni keserüségét a borba, mely annyiszor megszinezte fiatal éveit.

Miért is töpreng hát?

Most arra gondolt, ki tudná-e ejteni száján a szót: éljen a háboru...

Nem!

A szó olyan elementárisan tört ki a megszükkült gégen, hogy a tuloldalon járók figyelmesek lettek a megtorpant árnyéktestre.

Felismerték.

— Jó éjt Béla!

— Jó éjt, sugott vissza Kétegyházy hangja.

Aztán újra megindult.

Mindig feldobogott szive, amikor erre járt. Mindig valami különöset érzett, valami mélyet és elmerítőt. Ilyenkor mindig kiseprődött életéből a hétköznapiak szemete s lelke az érzések tiszta templomává vált.

Gépiesen toppant az ablak elé.

Egy ideig az ablakokon kiszűrte fény elnyúlását nézte a kocsit ut közepén.

Senki sem zavarta az est csendjét. Csönd pihent le az Uri-utcára is. Kétegyházy már felszólítani szeretett volna a nyitott ablakba, de félt, hogy hangja megzavarná a szent csöndet. Tudta, hogy Ilusnak ide kell jönnie az ablakhoz. Ilyenkor szokta megöntözni virágait. Tíz órakor mindig, mindennap kinéz s jóéjszakát int le neki az ablak homályából. Ha tizkor nem, de egy negyeddel később. Még türelmesen illesztgette árnyékát az ablakok rájárába formált fényegyszögbe, hogy így talán hamarabb észrevéti magát, amikor lágy hangon tompa sikoly csukodott az ajkak mögé: Béla! Szegény Béla!

Meginogva rezzent össze. .

— Illus! S amire visszafordult, Ilus már az ablakra hajolva nézett le Kétegyházyra. Rózsaszin pongyolás alakja a leander ágak virága, meleg sütötése májusvégi fülemile csevegése cserjés erdő mélyén. . .

Kétegyházy csak nézni tudott, csak érezni, mélyre a szív mélyéig, de szólni meg sem kísérelte. Tudta, mert érezte hogy rábotlik torkára a szó s

hogy megtörik az ajkak vad vonaglásán. Mit is szólhatott volna mást? Ilus nevének csengése ugy viszhangzott lelkében, mint boldog ifjuság tört aggakorok napjaiban. Ebben a szóban, a szónak zenéjében benne égett huszonkét év szenvedő szenvedélye, egy viharos ifjuság viharában tisztult szerelme; benne élt egész lénye.

Kétegyházy még sokáig szótlán maradt volna, ha Ilus meg nem szólal. Előbb csak a szó zenéjét figyelte, mintha a visszhangját lesné ki a csendes éjszakából s csak akkor kereste értelmét, amikor már a szó belerezgett az estébe. .

— Légy erős, visszaimádkozlak én. . .

A Bodoky kuria elé terebélyesült vén akácfa rozsdás kérgeinek esett reszkető teste. Néki düllesztett vállal támasztotta meg lerogyó magát. Szemei fáradt pillákat nyitottak az ablak tükörfényére. Csak nézte Ilust. . . Nem tudta, mit és miként lát. A valóság nem tudott álmokképeiből kiformálódni. Nem az ablakpárnákon támaszkodó, résztvevő asszonyt látta most sem maga előtt, hanem képzeletében, lázas álmaiban kiformált ideálját. Ilus térdeit csókdosó aranyszőke haja mesebeli tündérleányé volt, amilyen a kisvárosok poétáinak fantáziájából nő sápadt asszonyi fejekre, sűrű szempillák alá rejtett szürke kék szemeit nem látta másnak, mint feneketlen tenger gyöngyeinek s hangját sem hallotta bársonyosan simogató, forró lehelleget kilégző asszonyi hangnak, hanem távoli szíréuák viszhangjának. . .

Tudta, hogy Bodoky Ilust Kőrösvár leg-szebbjének énekelte a vidék is. Ő azonban még szebbnek látta. Lelkén át szemlélte.

Szólni szeretett volna, de már dobhártyáját Ilus jóéjtje tépte...

Ez volt hát az utolsó, — gondolta gépiesen Kétegyházy. A becsukódó ablakra huzott narancs-függöny árnyékot vont a kiszűrődő fénysávokra is, melyeket a szoba fénye kockázott a durva köve-zetre.

Ahogy a hold fölfelé kapaszkodott, megtö-mörítette az árnyéktesteket.

Kétegyházy, amint lassan haza felé haladt, egymásután bucsuzott el fiatalsága legszebb emlé-keitől. Ilus szavai nem lepték meg. Természetes-nek találta, hogy részvétét néhány szóba önti csak, de benne a függöny mögött végtelenné sirja az éj-szakát.

Az Uri-utca lombkoronás akácossai halkan suttogtak feje felett. Mindegyik fát, a repedezett cement járda minden egyes repedését, a házak fa-laira irkált szavakat, az ablakokra lecsukódó füg-gönyöket, a város periferiáin ugató kutyák mono-ton sirását, a hajnal előtt ébredt kakasok kukoriko-lását; hajnalba ébredő éjszakák hazavánszorgó bohémeit; — mindent és mindenkit ismert. S épp így ismerte őt mindenki. Lassu mentében most min-denhol bucsut mondott, amit eléje tárt az éjszaka. Szeretett volna minden fát átölelni, minden utca sarkára ráírni utolsó istenhozzádját, vagy belevésni minden egyes léptét abba a cementbe, melynek kő-

testén talán talpalattnyi hely sem volt, melyen át ne tapódott volna esti sétáin.

A Kőrös medre hős párát lehelt fel a hidra. Kétegyházy pár percig a víz tisztuló tükre felé tartotta arcát; mintha kábultságát akarta volna izzó agyvelejéből kitömjénezní, de a hid felé tartók megzavarták.

Most a Kőrös partján bucsuzott el emlékeitől.

Nézte a vén nyárfák vízreszomjas koronáit, amint a megdagadt vízmeder hullámain szürcsölgetik. Hallgatta saját lépteinek viszhangját, melyet a Kőrös nyelt el. Egyenként nézte az egymás mellett idegenkedő házak egyszerű vonásait. Ez itt a Steiner ház. Itt a rabbié. Most elé került a rabbi alakja. Az öreg, töpörödött zsidó. Valóságos mőzesi alak és mőzesi bölcs. Háza alig több egy viskónál s bölcsessége saját templomában sem fér el. Ott a milliomos Roth familia palotája. A templom csak szerény sekrestyéje lehetne a palotának. Mily fájó kontraszt, gondolja most. Kik lelkiéletük táplálékául tartják e bölcs istenszolgáját, alamizsnául egy évszázad viharát állott kunyhót adnak neki, míg a maguk számára palotákat építenek. Eddig sohasem gondolt erre s most e kérdés a Nap-utcán is végig kinozta, ahol a parochia elé került.

Itt gyermekéveire nyitott emléket a parochia árnyékban alvó teste. Hol zöld tavaszi pázsit májusi bokrok alján, hol érett falevelek szőnyege terült szemei elé, amint a kánikulás forróságban

felperzselt templomkertet látta. A parochián még világos volt minden ablak. Talán bársony zsámolyan térdelő papok imáját hallotta ki a csukott ablakon, vagy kártya mellett bűt feledő csevegést, nem tudta. A gerincbe görbedt zsidó rabbi mellé most a sima arcu plébános kellemes alakja társult. De melléjük már egy új gondolat is asszociálódott. Ime, ezerek szegényei palotát építenek lelkük vigasztalójának, míg maguk roskadt kunyhók penész szagát szívják a rongált tüdőre. Mily különös kontrászt. S most azt csodálta, hogy erre még soha sem gondolt eddig. Pedig itt kiáltott rá az élet mindennap s ő nem hallotta hangját.

Az antik harang éppen tizenegyet kongatott rá az éjszakába rejtőzött kisvárosra.

Sokszor verte feje fölött már az elmúlt éjszakát. Máskor sajnálta, megsiratni szeretne volna az időt, most félt a véget nem érő éjszakától...

Amikor otthon benyitott kisszobája fullasztó levegőjére, pillanatig visszahőkölt a penetráns hallott szagtól, mely a butorok közé ivódott.

A szomszéd szobából két kimerült test lassu ritmusu légzéssel szívta magába a nehéz nyári levegőt. Alusznak, — gondolta s a jótékony álom új erőt táplál a szülőkhöz, hogy elviseljék két gyermek elvesztését...

Kétegyházy félt az éjszakától. Íróasztalához ült s tenyerébe sülyesztett fejjel bámult az asztalon fehér keretbe foglalt képre. Nem akart lefeküdni ma sem, szeretne volna agyát annyira ki-meríteni, hogy ne tudjon a dolgokon gondolkodni.

Pár perc múlva már íróasztalára bicsaklott fejfel aludt.

A hajnal lilaszínű és hűs. A verandára sűrűsödött meleget a szellő a kertbe lehelte ki, amikor Kétegyházy rányitotta ajtaját a veranda szürkületére. Óvatosan támolygott ki szobájából, hogy az ócska holmik lomtárából uniformisát és katonai felszerelését kerítse elő. Fáradtan rakosgatta hegyekké a porlepett könyveket, hogy egy rozoga ládából előszedje kardját.

Ahogy előhuzta, kivonta a tokból a pengét, végigtapogatta tompa élet s végigsujtott vele a felhalmozott könyveken. A könyvek halomra dültek. Hm? Mosolygott keserűen. Így van ez tényleg. Mennyi irás, mennyi humánus beszéd van itt kötetekbe pazarolva, aztán — egy kardsujtás s rongyokba dől minden irás...

Ujra visszalopta magát szobájába. Mosakodni készült, de amint a mosdó feletti tükörbe nézett, megrémült a maga szánalmas arcától, melyen még mélyre vésett gyűrődések piroslottak az alvástól s beesett szemeit bámulta még egy darabig. Az uniformisát türelmetlen gesztusokkal rángatta ki szekrénye rendjéből. Nézegette, vizsgálgatta. A dolmánya akadt kezébe. A reggeli homály kopottá színezte dolmánya kékjét. Amint kezében forgatta, balkeze kisujját tövis szurta meg. Értelmetlenül morgott maga elé, de közben a tövist kereste. Ráakadt. Fakóra száradt, piros rózsabimbó zuzódott porrá Kétegyházy reszkető ujjai alatt, amikor a leveles bimbót megfogta. Eszébe jutott minden.

Amikor utoljára volt rajta a dolmánya. Még alig volt husz éves. Két éve lesz szeptemberben. Akkor szerelte le önkéntesévét. A nőegylet jelmezes estélye volt. Igen. Tisztán látta most az estét. Egy szomorú szőkeasszonyt font jobbjára a négyes. Sokszor találkozott tekintetük is. Kezeik forróságát mindketten érezték, bár még nem is ismerték egymást. Nem tudta kit költöztetett ide az élet Kőrös-vár csendes életébe, amíg őt Bécs élete sajátította ki magának? Amíg képzelete két esztendő kisvárosi életét színezte, a száradt rózsát anyja imakönyvében préselte. Nem talált neki méltóbb helyet.

Uniformisát a pamlagra dobta s íróasztalát kezdte rendezgetni lassan. A leveleket rakosgatta rendre. Majd a fényképeket csoportosította s kivett közülök egy bánatos arcút, bontott szőke hajút s tárcája selyem lapjai közé rendezte szépen. Egymás mellé kettőt. Két asszony képét. Az anyját s egy anyját.

A hajnalt dicsőségesen temette el a reggel. A szürkéséget napsugarak foszlatták el s Kétegyházy anyja reszkető kézzel nyitotta be az első napsugarakat az ajtón.

— Béla, látom, te is utban vagy már. Te is itt hagyod anyádat...

Kétegyházy szótlanul ölelte át anyja nyakát s titkon két-három könnyecseppet ejtett vállaira.

— Anyám, a ti fájdalmatokat, tudom, — semmi vigasz nem enyhitheti. Ti, az élet örök mártirjai vagytok.

— Fiam, az én vigaszom a hitem, melyet imáim táplálnak... Tudom, a haza szent s te szereted a hazádat.

— Szeretem anyám. Az fáj anyám, hogy itt kell hagynom téged s amit talán nem is tudtál eddig, egy másik asszony szomorú szemeinek nézését...

Itt elnémult két remegő ajk halk szava. Kétegyházy lassan öltözködni kezdett. Szürke lovaglónadrágja bő szárát türelmetlenül gyurta finom sevró csizmájába.

Anyja egymásután nyelte le a torokba fojtott zokogást, de szemeit kövér könnyek gyöngyöztek. Tegnapelőtt még két fia volt, holnap már egyszem. Ennek a fájdalomnak súlya görnyesztette, űszítette. De nem szólt, csak amikor az öreg Kétegyházy lépett be az ajtón. Nyakába borult és vigasztalanul sírt.

— Anyám, ne sirj. Nézd az ablakaid alatt elvonuló ezrek bús menetét; mindegyiknek sír az anyja s mindannyinak meg kell nyugodnia.

— Menj — fiam, szólalt meg az apa. A haza az első. Szerbiát egyszer csak meg kell tanítani a hatalmat tisztelni. Felesküdtünk a királynak, te is, én is, fiam. Anyád mellett én fogok virrasztani Béla...

— Ugy van, apám — felesküdtünk te is a császárra, én is a császárra. Mennem kell...

Utolsó szavaiban fájdalom sírt s egy elfojtott érzés halkult el.

Lelkivihar szélcsendje gyászolt Kétegyházy legényszobájában.

MAROSALJA kilenc órai csöndjét takaródó harsogta fel.

Kétegyházy a Maros apró hullámaint bámulta, ahogy a vizparton a várbástya felé haladt. Ismerte Marosalját. Fiatal kadét korából. . . Nem tudta figyelmét lekötni az éjszaka nyugodt csöndje, holdas szinezüstje, mit az Alföld vézna vizvénejára pazarolt.

Kilencre már a várban kellene lennie, de még egy negyedóraig eltart, amig odaér. Egy negyeddél el is mulhatott már.

Mindegy volt minden.

Az egyedüli gondolat, ami foglalkoztatta az elmúlt két éjszaka tragédiája volt. Hol felravatalozott öccse mellett leroskadt anyját látta, hol Ilus szomorú ajkáról lesíró utolsó istenhozzádját hallotta kivisszhangozni a lehunyó városi élet zajából. Nem tudta, kiért fáj jobban a lelke?

Eddig sohasem tudta, nem kérdezte önmagától, hogy mi is lenne, ha Ilust egy napon elvesztené reményei horizontjáról. Eddig olyan természetesnek tartotta, hogy minden este ott látja ablakában ülve olvasni, amint arra sétált, mint ahogy lumpolásai után az esthajnali csillagot látta hazatértében. Eddig a kisváros életében az volt számára Ilus, ami testének a szíve. Ha nem is érezte, tudta, hogy van és ez megnyugtatta.

Még nem gondolt arra, hogy mi lesz, de már érezte. A háboru gondolata már nem kinozta, már nem is érdekelte az utca porát ügyetlen léptekkel felkorbácsoló ezrek marsa. Már semmit sem látott maga körül csak lomha katonákat, emberoszlopokat, csak porfelhőt verő léptek ritmusát hallotta. Egy nagy gépezet anyaga volt, melyet külső hatások irányítanak. Szerette volna érzéseit is kiölni magából, hogy lelketlen anyaggá váljon, de nem tudta. Sőt néha erősen vivnia kellett velük, félt, hogy egy pillanatban elvesztheti önuralmát s holdkóros vonzással belebotlik a Maros árjába.

A hidfőnél megállt. Visszanézett a város gyéren világított árnyéktestére. Néhány templom tornya, két három gyárkémény. A többi mind egyformán lapuló ház.

A várórség "halt"-jára tompán mormogta el a jelszót. A várkaszárnya udvarán rémült patkányként futkostak a bakkancsosok. Századát, szakaszát kereste mindegyik. A parancsnoksági épület előtt gulába rakott batyuk körül piszkos gatyájukon erdélyi románok hortyogtak kórusba. Az épület jobb szárnyánál egy továbbszolgáló káromkodta a takarodót az ébrenlévőkre. Óvatosan lépett át kinyult lábak során s bement a Platzkommandóra. Az ügyeletes az ordonáncokat pofozta rendre. A balszárnyon állónak csak anyját, a jobb végen bóbiskolónak már nemzetségét káromkodta buta arcába az őrmester.

Szervusz Feri!

Szervusz Béla! Te is bevonultál már, köszöntötte egymást a két jó barát.

Én már ki is vonulok, gunyolódott Kétegyházy. Kvártirregulirendernek küldött ki a divízió. Ma éjjel megyek is.

— De mi az, hogy ily szomorú vagy Béla? Te ki a manőveren mindig olyan jókedvű voltál, csak nem félsz a háborútól?

— Én — Feri — mást féltek ettől.

— Szerelmes vagy? Félted a kisleányt?

— Ne fecsegy — Feri! Te katona vagy, te csak azt tudod, hogy minden bakkancs egyforma szabású, az uniformis is; az arcvonalat is addig igazítod, amíg léniát nem formálsz az orrok hegyéből. Sapka, baka, nadrág, borju, neked minden egyforma. Szám, a mit a frürrappon szaporítsz, fogyatékbba hozol a csajkák és strózsákok száma szerint. Ez az egész. Pedig az ember — Feri — ember, nem matematikai alany.

— Jó, hogy az ilyen szerelmes embernek még gondolkodási időt sem adnak!

— Az ilyen katonának pedig gondolatokat sem.

E szavakat azonban már alig hallotta Becske-reky hadnagy, mert amikor a belépő ügyeletes századost észrevette, nem volt más, mint katona.

Kétegyházy a másik ajtón át csaknem észrevétlenül távozott.

Tizenkettőkor indulás, — gondolta. Az autótul elég kimerítő lesz a Drávaig. Vacsoráznia is kellene már. Harmadnapja nem evett. Amint a ka-

pun kilép egy másik bajtársa kerül elébe. Ez őt köszönti.

— Szervusz Béla!

— Szervusz Gyula!

— Te is?

— Én is?

— Hová még most?

— Vacsorát keresek.

— Gyerünk együtt egy kis korcsmába!

— Nem tudod, mi a tágeszbefél?

— Semmi!

— Semmi? — ismétli meg egykedvűen Kétegyházy.

Most együtt mennek. Emez Kétegyházty vizsgálgatja s szinte lesi a szót ajkáról.

— Mi az Béla, hogy nem szólsz semmit?

— Gyula, akinek mondanivalója van, az nem szeret beszélni s aki beszél, annak kevés a mondanivalója. Aztán meg gyászom van. Az öcsémet tegnap temettük. . .

— Ne haragudj Béla, tudod, amikor az ember évekig nem hall egymásról, olyan sokat szeretne kérdezni és mondani: tudni.

— Értem Gyula, értem én. . . De nézd a Marost. Mily különös. Egy félórája, hogy itt mentem el s akkor alig voltak tükrén fodornyai hullámocskák, most meg egymást törik az ár ellen hintázó hullámok.

Ilyen az ember lelkihullámozása is. Néha sima, tükörkép, majd minden ok nélkül hullámzó és ilyen az egész emberiség tükörképe is.

Aztán mindaddig hallgatnak, amig le nem értek a hidról az első utca sarkáig. Itt egy pár per-cig megálltak, tanakodtak, hogy melyik korcsmába menjenek, míg elhatározták, hogy lemennek a Halászcserébe. Itt töltötték el szabad estéiket, amikor első hadgyakorlatukra vonultak be. Kétegyházyt titkos varázserő vonzotta ide. Mindentől bucsut venni, amihez emlékek fűzik, ezt érezte lelkében.

A Halászcseré tömve volt idegen busulókkal. A nagy termet szürke füstfellegek sötétítették. Egyik sarokban egymásbaölelő részeg legények kurjongatták el a gyöngye fényű villanylámpa köré tolult füstöt. Két kövér konyhas leány takarította le asztaluk maradékát. A másik végen új jövevények készültek letelepedni.

— Menjünk át a kis Kossuth szobába Gyula.

— Menjünk.

A kis szoba sötét volt. Béla felcsavarta a villanyt s az egyik sarokasztalra dobta leoldott kardját, tábori sapkáját. Aztán szótlanul kihuzott egy széket az asztal alól. Leült. Észre sem vette, hogy Gyula közben elmaradt. Tudta, hogy az öreg Pinter bácsiért megy. Talán nem is annyira az öreg korcsmáros, mint jó bora, melyet csak régi vendégeknek szolgál — érdekelte. Gondosan vizsgál-gatta a kis Kossuth szobát. Valami bus magyar vándor piktor lehetett, ki történelmi idöket mázolt a piszkos falakra — gondolta, amint a negyvennyolcas idök embereinek portréját vizsgál-gatta fáradt szeme.

— Hm? — Kérdezett maga elé némán.

— Vajjon akadnak-e ma is vándor piktorok, kik a mai idöket az utódok mulatóiba vésik — mementóul?

Gyula toppant be éppen.

— Lesz még a régi borból Béla!

— De fog-e még úgy izleni, mint két évvel ezelőtt?

— Két éve? Igazad van éppen két éve.

Közben Gyula is leoldotta magáról a szijazatot s ragyogó kedvében átölelte Béla nyakát.

— Milyen a beosztásod?

— Ez nagyszerű! Én meg hadosztály törzs! Mégis jó volt éjjeleken át tanulni az iskolában, hogy rangelsők lehessünk.

— Mit lehet tudni Gyula — mi a jó?

— Kvártierregulirender.

Az öreg Pintér bácsi maga döcögött be a két üveg borral.

— Jó estét! Ó, már nem is emlékszem a hadnagy urakra. De amikor az ember már a hetveneken túl van, gyöngül az esze, lába, meg a szeme is.

Kétegyházy udvariasan feláll az öreg Pintér bácsi tiszteletére.

— És mit kell még megérnie, ugy-e Pintér bácsi!

— Bizony hadnagy ur. Boszniában én is jártam s tudom mi a keménymagos leves... Hát bizony ilyen világot élünk... Nekem is elviszik valamennyi unokám van mind...

A többi szava nehezen mozgó ádámcsutkájára akadt s nem tudott többé szólni. . .

— Ezért szeretek idejönni az öreg Pintérhez, mert benne egy eltűnt kor maradványát látom, — szólalt meg Bogár Gyula.

— Meg a jó borért, — derült fel szeliden Kétegyházy.

A poharak sűrűn koccantak meg. Mikor egyik kövér mosogatólány behozta a vacsorát, már az egyik üveget üresen vitte ki magával.

— Bizony Gyula — nehéz ilyen lekiállapothan nekiindulni a háborúnak.

— Megértelek, Béla. Ismerem diákéveid nagy rajongását. Tiszta ideáлизmusodat, amelyet amint látom, még ma is kinsként őrzöl. Nézd, nekem apám sincsen, anyám nyugdíjas özvegy s velem mindenkiét elvesztette. . .

— Hányan lehetünk ilyenek e nagy vándorlásban — szakította meg Kétegyházy. De én sohasem tudtam megérteni másokat, ha mások baján vigasztalódtak s így engem sem tud mások még szomorubb helyzete vigasztalni.

— Nem, Gyula, ti, kik az iskolák padsorai-ban láttatok csak, nem ismerhettek engem. Ti önmagatokat sem tudjátok megismerni; titeket kisérti magának a nagy város élete, mi pedig, a kisvárosok néma emberei, belemélyedünk önmagunkba s csak ritkán tudunk újra felszállni az élet felületes felszínére.

— Mi az Béla, te filozofus lettél? — Na erre inni kell egyet!

— Nem Gyula, nekem éjjélre mennem kell. S én kisvárosi filiszter, katona is tudok lenni!

— Ez még szebb — Béla — katonafilozofus, vagy csak filozófus katona? De ne haragudj meg reám Béla. Én javithatatlan bohóca maradok ennek a nagy cirkusznak s még a magam érzelmein sem tudok elkomolyodni. Aztán melyik Bogár fajta tud jó bor mellett komoly maradni, — ha a maga dolgáról van szó. Két dolog tud meghatni csak — Béla: bor és asszony!

— Minek is indultál te az egyetemen — Gyula?

— Előbb bölcsésznek, majd orvosnak s most jogász és bankbeamter vagyok. — A propos, te melyik szakon telepedtél meg?

— Én — fiam, tudod, hogy anyagi helyzetem miatt nem maradhattam fent az egyetemen. Lekényszerültem Kőrösvárra hivatalnoknak s a jogon maradtam.

— Jogász lett belőled Béla? A költőből jogász? Különben a jogász az minden kaptafa mellé leülhet.

— Ezt már nem állhatom meg ivás nélkül Béla!

S a két öblös pohár újra megkoccant s lassu szürcsölgetésben pergette meg a nyelvet. A sziv pedig hajnali harmatot szürcsölgető hajnalka volt, mely a napsugarak cirogatásának tágra tárja kelyhét.

— Bor és asszony — visszhangzott Kétegyházy Béla keserű ajkán Bogár Gyula könnyű kacaja.

— Szerelmes vagy Béla, — látom már. Ó, de, igaz, ne haragudj, Bélus, tudom, az öcséd halála is.

— Mindenkinek és mindennek halálát gyászolom... Egy ifjuságét, mely szép volt és vigan kacagó; egy ifjuság rózsaszíne sötétült gyászba tegnap... Vannak az életnek nagy tragédiái is Gyula, nemcsak apró bajai. Ha olvastál történelmet és könyveket, akkor tudod magad is.

— Hogyne, hogyne. — Igaz, hogy mi nagyvárosiak nem érünk rá könyveket bujni, de én tagja vagyok csaknem minden irodalmi és művészeti társaságnak. Tudom én, hogy vannak Béla...

— Igen, tudod, de nem érzed őket. Ugy tudsz róluk, mint a görögökről és rómaiakról, vagy Mózesről és Babilonról, mint a premiérekről s a mozigéregerekről, de Gyula, élni kell valamiben!

— Furcsa fiu vagy te Béla! Hát élhetek én ma Mózes juhaival? Koccinthatok én most Bachussal?

S már emelte is a megtöltött poharat.

— Én ma az én szomorú Béla barátommal akarok koccintani.

Mindketten üres poharat szorongattak, míg szájuk szélét nyalogatták elégedett arckifejezéssel.

— Így ni, Béla! Majd megszólal a bor is nemsokára s egye fene a háborút! — Aztán, gondoltam — Béla, ne jelentkezz még ma a kommandónál...

— Gyula, bolondos fiu vagy te még mindig. Jó. Mondják, nem akasztanának fel érte. De van

értelme, hogy ma lerészegszem s holnap szivemmel a koponyám is fáj?...

— De legalább mulattunk egyet. Ilyen jó vidéki korcsmába ugyis régen nem voltam már.

Ujra megdült a palackot, de már csak másfél pohárral fej ki belőle.

— Mindegy, Béla, hoz még az öreg, hogy is hívják a vén totyakost?

— Pintér bácsi.

— Nem jó pofa az öreg, a hordócsinásról keresztelteti el magát s borban fog meghalni. Nem is rossz: hordó a bölcsőd és koporsód. Vicces öreg, nemde? Ime, már hozza is a további kettőt. Idevele Pintér apó, had vigasztaljuk meg vele Kétegyházy hadnagy urat.

Már tölti is a félig maradt poharat.

Az öreg Pintér bácsi illedelmes kötelességtudással hagyja magára a két legényt.

— Hiábavaló — Gyula, engem ma nem nar kotizálhat semmi. De nem is akarom. Olyan jó így egyszer, igazán szenvedni. Ugy szenvedni, hogy a tested husa fájjon, hogy a csontok velejét érezd izzani. Mindent érezni, ha bele is őrül az ember...

— Mondom, hogy asszony, vagy lány van a dologban Béla. Mondom... Jól látnak az én szemeim, fiam.

— Hát van! Van. Asszony-e vagy leány, az mindegy. De bárki is legyen, Gyula, nem a ti pesti asszonyaitok ringatták bölcsőjét. Nem. Nem pesti asszony, kit nyakatokra akasztanak a zsurok.

Nem a ti kacér társaságotok nevelte őt; nem a Párist imitáló divatotok vetkezi le a zsurokra. Nem rikotinos az ajka, a teste sem olajpárfőmmel simított bőrü. Nem ti neveltétek leányságát magatoknak, hogy asszonyisága majd hálás legyen érte...

Bogár Gyula gondolkozni látszott. Kétegházy szomoru szemeit nézte. Közben talán arra is gondolt, hogy milyen kár egy ilyen piros arcnak vidéki irodákban elsápadni, vagy arra, hogy hány asszony szem tapadna rá a pesti zsurokon. Egyetlen vonása sem árulta el gondolatát...

Rövidre tört csend után folytatta...

— Járj egyszer végig egy tavaszi virágkertet Gyula. Csodáld végig a dús virágok karcsu szárait, tépj magadnak bokrétába szárat, — emlékül könyvedbe mégis csak az ibolyát teszed, — mit csak néha látsz mellre szögezve, de minden fiatal ábrándozó emlékkönyvében megtalálod préselt, száraz testét.

— Én is jártam a zsurokat, jártam üvegházat, de mindig csak ibolyát préseltem, sohasem tulipánt vagy liliomot. Pedig azok szebbek voltak. Lehet, hogy a pesti zsurok szépek, mert megdiszited velük magad külsejét, de belső életed csak pusztá marad benne.

— Ej Béla, már érzem is a sivatag szárazságát, ha nem esőzzük meg egy kis borral, — pattant Bogár Gyula az egyik palacknak.

— Így talán könnyebben elviselhető a mi sivatag életünk Béla.

— Ugy, csak oltsd lelkiismereted Gyula, ha gondolod, hogy borral olthatod.

— Én, drága fiam, szólt egykedvűen Bogár Gyula, nem törődöm semmivel. Az én életem el van kracholva, mit kezdjek vele. Apám, mint tudod sikkasztott, anyám apámnak szolgálója volt, mert szerette. Rabja, rabszolgája. Anyám nemeslelkű még ma is, apám csavargó. Nézd, ha a bort megkevered a szódával, se bor, se szóda. Kotyvaszték. S én az vagyok. Minek desztilláljam magam. Sokan a bort szódával szeretik, mint te is. Így is éppen olyan jó nekem, mint amilyen rossz lenne másként. Predesztinálva vagyunk arra, amiké leszünk. Ez a hitem, hogy így kell lenni. Szervusz, igyunk még egy kettőt, mert látom te nem akarsz itt maradni. Nagyon szeretheted a szubordinációt. Ilyeneknek is való az, mint ti vagytok. Ilyen ábrándozóknak. Szervusz!

Mig Bogár borát lassan hörpintgette, csend volt. A nagy teremből csak érthetetlen káosz hangja szűrődött át. Kétegyházy szögletes óráját nézegette s amikor Bogár poharát letette, megszólalt: — Minek meséljek én neked Gyula virágágyakról, amikor te életedben csak erdőkben jártál s az ibolyán csak áttiportál.

— Ne hidd azért Béla, — hogy nem látom meg a fákat sem az erdőben... Ennyire nem vagyok vak. Ha szép az asszony meg is nézem. Azt -- ne haragudj Béla nem restelem, hogy itt-ott liliumok alatt egy ibolyát is eltiportam...

Jóizüen kacagott most Bogár, Kétegyházy pedig keserűn nyögte ki a szavakat:

— Tudom, Gyula, — hogy könnyebb áttiporni a liliomon, mint erdőben meglátni az ibolyát.

— Mond legalább, Béla, milyen hát a te ibolyád? Azt már sejtem, hogy kékszemű, különben nem hasonlitanád ibolyához.

— Milyen? Amilyen egy szőke asszony lehet, kinek haját tavasszal langyos szellő balzsamozza, kinek szemét az ég mély kékjéből tépték ki; kinek hangja panaszos zsolozsmák dallama. Törékeny alakját hamvas bőre ruházza fehéren. Ezt és a szelidség báját látnátok rajta ti, kiknek csak sze-meik vannak.

— Na hallod, — ujjongott fel Bogár, ez éppen elég lenne egy vaknak is. Ennyit még ő is meglátna. Pesten egy ilyen asszonynak jövője lenne.

— Igen ezt meglátjátok. A mázat, a külsőt s erről kötetekbe fecsegitek, amit láttok, folytatta elmélyedve, mintha nem is hallotta volna Bogár léha megjegzéseit.

— Persze, mit is mondhattok ti, kiknek nincsenek gondolatai, kik csak egyet tudtok, hogy nő van és hogy a nő nem más, mint életetek változatoságának kéjes eszköze.

— Ugyan, Béla, nekünk is csak van szivünk, úgy mint nektek falun.

— Van. De türelmetek csak addig tart, amíg célotokat elértétek. Aztán az élet úgy szép, ha változatos. Még egy-kétszer elfáradtok ablaka alá is az imádott nőnek, de harmadszor ha neki is indul-

tok az utnak, szívesen elcsábíttatjátok magatokat egy utcasarki kokottal is...

— S mi, kik ideált testesítünk meg egy szőke, vagy barna fejben, kik ábrándos szerenádokba öntjük titkunkat, vagy titokban felfogott pillantásokba; kik egy életet gyilkolnak agg legénysorsba, egy asszonyért, — mi — ugye Gyula — buták vagyunk. Buták, mert még van bennünk emberi, mert még zsurjaitok erkölcei nem lépték át a kis városok szelid leányszobáit, mert mi még csak a romantikáról beszélünk, míg ti már kacagó gunyba csufoljátok az impressziókban csirázott érzéseket is.

— Minket ti butáknak neveztek, ti pedig gonoszok vagytok és romlottak.

— Háhá, drága barátom, ne haragudj, de amíg Kutyabagos mond ítéletet Pestről, addig nekünk legalább van min kacagni s ördögébe a háboruval... kacag fel Bogár borizün...

A kacagás halk hullámait már a kis szobába fojtott csend emésztette. Sokáig csend feszült a két barát közé, míg új jövevények nem nyitottak rájuk ajtót. Bár tekintetükön megérezhette volna minden józan a tiltakozást, a belépett tisztí rajvonal nem tudott már különbséget tenni ember és tárgy között.

Egymásután zökkent le nehéz testük a nád-székekre. A falon elmázolt Kossuth képet főszoftgették a szomszéd asztalnál. Közös hadseregbeliek voltak. Nem vegyültek el a két magyar honvéddal. Az öreg Pintér bácsi alázatosan cszogott a rangidőshöz.

— Mit parancsolnak a tiszturak?
— Na fiuk, rajta, kinek — mi?
— Bort ide öreg csárdás, kiáltanak fel ket-
ten is.

— Korai még a vice fiuk, legyinti le a rang-
idős kapitány.

— Bort a papnak, dörmög fel egy borázott
basszus s amint feláll, szertartásos gesztusok nőnek
ki belőle.

Az öreg Pintér apó egy darabig még bókolgat
s amikor már úgy érezte, hogy a társaságban meg-
egyeztek a borban, lassan elhuzódott.

— Halljuk a tábori lelkészt! Halljuk a kapi-
tányt! Halljuk a rezervistákat, azok ugyanis eleget
tudnak fecsegni. Halljuk — halljuk olvadt a
hang káosszá. Hat ember részeg hangja...

— Kétegyházy egyenként megnézte mindeni-
ket. Magyar hanghordozásukon idegenséget érzett.
Vagy a nyelv nehézségének tulajdonithatta a bot-
lásokat, de e megfigyelését felhasználta arra, hogy
Bogárt a leperget két órára figyelmeztesse:

— Ideje, hogy menjünk Gyula.

— Én inkább odamegyek a svarcgelbekhez,
de aludni nem megyek. Ki tudja meddig tart még
az élet? Háboru van, vagy mi? Meg is halhatunk!

— Én Gyula, megyek. Ha majd neked is
menned kell, te sem fogsz ólmot önteni zsebeidbe.

— Mit sietsz, lesz még részed a háboruban!

— Ugy van, éljen a honvéd — kockáztatta
meg egyik hangos hang a szomszéd asztalnál.

Egy percig váratlan csönd feszült még a szobára, aztán újra az éljenek lármájába fult.

Kétegyházy magára csatolta kardját, sapkáját hanyagul balkézbe fogta, jobbával melegen kezét szorított Bogárral.

— Ne haragudj — Béla, a bor lehet, hogy elszólta magát, de már azt sem tudom, miket beszéltünk.

— Bogár szemeire két könnycsepp fénye tündökölte ki lelke jóságát.

— Szeress Béla, fogta át Kétegyházy nyakát.

— Isten veled Gyula, — ölelte meg Kétegyházy régi jó barátját.

A két barát bucsuja meghatotta a spicces közsöket. Meg se moccantak a bucsuzás alatt. Kétegyházy lassan lebontotta karjait Bogár izmos vállairól és jóéjszakát köszöntéssel vett búcsút a két szobától.

A Maros medre fölé vont ködfátyol hüs nedvvel mosta le Kétegyházy arcáról a Halász-csárda füstretegét s a szemszögletekre a hajnal harmatának két gyöngyét könnyezte.

KÉTEGYHÁZYT az első mozgósítási nap óta a háboru első szeszélye sodorta a déli harctérről az északra. A kavargó emberiség kétségbeesett káoszában kóválygott. A szerb délvidékről hosszú sor-

ban lomha lokomotivok cipelték a Kárpátok alá csődített százezreket. Bakák, huszárok, tüzepek vonata nyikorgott át a kihalt faluk állomásán. Az állomásokon éjjel, nappal kíváncsi otthonmaradtak nyüzsögtek. Eszék után Pécs örömrivalgó szüzei koszorúzták meg a parancsnoki kupékat. Álmodozó lányok keresték regényeik első fejezetét az állomásokon hánýódó uniformisos ismeretlenek között. Asszonyok gyerekestül jöttek ki sirni, várni és éljenezni. Anyókák almát, kenyeret, friss vizet cipeltek ki a nép éhes fiainak. A katonák sapkáin virágbokréták fonyadtak s amikor már a kis kertek virágait letarolták az adakozó szívek, zöld galyakat szórtak a száradt vagonok repedéseibe, — de áldozni kellett valamit a haza oltárára. Aztán Dombóvár, Pest, Kassa jött. Itt már sebesült vonat vesztegelt. Felkötött állak, tört karok, lábak, gipszbe préselt nyak és fej. Erre már kisebb a felmenők iránti érdeklődés; a harcból kidőltek szármalmas külseje lehütötte a lelkesedést.

A peronon egybeolvad a tiszta, szürke uniformis, a megvérzett, megtépett rongyossal. — Vereskeresztes nők kávé, cigarettát, vigaszt hordanak. A hazáért. Első a sebesült szállitmány, a többinek várnia kell, különben is téves a vonat irányítása, kiált ki egy állomástiszt. Nincs hegyi mozdony... Várni kell reggelig. Pedig reggel hétkor már a Kárpátokon tul kellene lennie a szállitmánynak. Mindegy. Várni kell. Parancs — parancs.

Kétegyházy egy ideig egymaga nézi a sebe-

sült échalont, aztán melléje szegődnek más tisztek is. Ők is elnézgelődnek.

— Micsoda szállitmány ez, — szólítja meg egy sápadt főhadnagy Kétegyházyt.

— Sebesültek.

Aztán mások jönnek érdeklődni. Kétegyházy megmutatja a felületes érdeklődőknek s az étterembe huzódik. Még alig ült le, már lelkiismerete bántotta, hátha elmegy a szállitmány mégis.

— Jó lesz érdeklődni, — beszélte maga elé.

Megkereste az állomás parancsnokát.

— Elindulunk-e még ma, — kapitány ur?

— El fiam, nyolc óra negyvenkor. — Előbb a többi szállitmányt küldöm el.

A parancsnok hangja atyáskodó, kellemes volt.

— Ilyen embert is csak párat présel az uniformis, — gondolta Kétegyházy s visszavette utját az étterembe. Asztalánál már három tiszt koccintgatott aranyháromszögű cognacos palackkal. Még lejjebb huzódott egy sarokba. Itt eltölti majd az időt nyolc negyvenig. Az ujságokat nézte. Nem olvasta, csak nézegette. Győzelem, győzelem északon és délen. Egyiket a másik után dobálta maga mellé a székre.

— Győzelem; — gondolta — s egy pár échalon sebesült.

Köpenye zsebéből egy lapos üveggulacsot kaparászott elő. Üres volt. Tovább kotorászott a zsebbben, de már nem találta benne, amit keresett.

— Mindegy, — majd megtöltetem.

Amint a csapszék felé tartott nagy vigyorgón az állomásparancsnok hadonászott felé.

— Drága öregem, éppen téged kereslek. Nézd itt van doktor Veresné őnagysága, Szilágyból jön és Przemyslbe akar menni az urához. Vidd el kérlek.

Veresné kedves mosolya derült Kétegyházy borus arca elé.

— Ugye, megteszi, kedves hadnagy ur? Csengett a hang s visszhangja Kétegyházy néma ajkaira némán is kipirosította az igent.

— Ó, örömet, asszonyom.

— Hát kérlek, öregem, ugy-e? Igaz, hogy ez szabálytalan, de, tudod, megérthető, ugye?

— Parancsára, kapitány ur...

— Nos, hát, szervusz.

Kétegyházy zavarában elfelejtett bemutatkozni, amit doktor Veressné az első percekben éreztetni is akart vele. De az impressziók hatása alatt hamarosan elfeledte maga is, hogy mi az illendő.

— Hadnagy úr miért oly szomorú? — Fél a háborútól?

A kérdés úgy meglepte Kétegyházyt, hogy orcája vérbeborulásával tudott csak válaszolni.

— Vagy, talán, szerelmes s ez fáj... Látja én is szerelmes vagyok. A férjem egy hete, hogy bevonult és én nem tudok otthon maradni egyedül. Mert az egész falu üres a mozgósítás óta. Se jegyző, se pap, se tanító, sőt még a patikus is bevonult. A parasztok között csak nem maradok. Przemysl csak város és az ember élhet, láthat. Falun csak sirnak

az emberek. Aztán Bükköstorony olyan unalmas még békében is. Az uram orvos és így nincs okom búsulni. Ő nem is tudja, hogy jövök. . .

Kétegyházy szemei egy pontra szögezték sugaraikat. Mozdulatlanul. Csak hallotta, de nem értette a fecsegő nőt. Azzal már leszámolt, hogy az échalonra felvegye-e az idegen nőt, vagy sem?

Bár nem talált rá jogcimet, de arra sem talált okot, hogy miért ne vinné magával? Egy egész másodosztályu kupéja volt. Csak a kadét és két altiszt van a kupében. Éjszaka meg más ugysem látja.

— A doktor ur, bizonyára nagyon meg lesz lepve, ha a nagyságos asszony váratlanul betoppan, nemde, szólott bele Kétegyházy Veressné szüntelen fecsegésébe.

— Ő. nem lepődik ő meg. Legfeljebb azon fog bosszankodni, hogy kislányomat nem hoztam el.

— Már kislánya is van nagyságos asszonynak, pedig még olyan gyermekesnek látszik.

— Ő én már huszonkét éves vagyok? A leánykám három éves. Sokan mondják, nem is látszik meg rajtam. Tudja, hadnagy ur, az már a családban van.

Kétegyházy szerette volna a csevegő asszonyból kifejteni a hallgatag, szelid asszonyt, kinek képe szemei elé fátyolosodott, de pillanatnyi nyugta sem volt.

— Asszonyom, ez veszélyes vállalkozás egy katonavonaton utazni, kezdte meg most Kétegyházy.

— Én nem is bánnék egy kis kalandos kelle-

metlenséget. Mi történhet, hadnagy ur? Becsuknak? Ez mulatságos lenne. Ön félne talán?

Kétegyházy zavarban volt. Bántotta, hogy ez meg is érzik rajta s büszkesége szerette volna lemosni az arcára szökött piros foltokat, de mennél jobban küzdött, annál jobban pirult. Veressné észrevette s kiméletlenül kacagott:

— Milyen pirulós hadnagyocska, és milyen jól áll a pirulás arcához, mintha a pir lenne eredeti színe.

— Milyen különösek az asszonyok, — szólalt meg újra Kétegyházy. Az egyik az élettel is kacérkodik s a másikkal még kacérkodni sem lehet.

— Mondom, hogy szerelmes az én hadnagyocskám.

— Szerelmes? Vonogatta vállait Kétegyházy. Aztán elhallgatott. De most az asszony, mintha érdekelte volna Kétegyházy megváltozott arc kifejezése, közel hajolt hozzá és figyelte. Közelsége már a feltűnőségig nőtt, de ő keveset törődött azzal, amit mások gondolnak. Ösztöne vezette...

— Nem parancsol, nagyságos asszonyom, valami vacsorát? Reggelig nem érünk étterembe.

— Ha kapunk valami jó falatot. Menjünk, halásszunk ki valamit.

— Valami maradékot még találhatunk, folytatta egykedvűen Kétegyházy s mindketten felálltak.

Az asszony már az asztalnál ült, mikor Kétegyházy két tányérra szervírozott hideg ételekkel s egy

palack badacsonyival visszatért. Falatozás közben alig esett szó másról, mint a háborúról és a grodeki győzelemről, a franciák vereségéről. Ezek a témák a levegőben voltak s minden ajk egyformán majmolta az ujságok véleményeit. A szenzációt hajhászók meg is találták a híreket, a szkeptikusok, különösen, ha közel voltak a harctérhez, mindent kétségbevonak. Sokan attól is féltek, hogy két három hét múlva befejezik a háborút és ők még addig sem jutottak, hogy hősiességüket istenvilág előtt behizonyíthassák.

Kétegyházyt nem tudta áthatni egyik véglet sem.

Vacsora befejeztével kísértáltak a rendező állomásra kitolt échalonjukhoz. A sötét este nyugalomba némitotta az állomást. A hűs kárpáti szellő leseperte a nappali nyüzsgést a peronról. Mindketten táguló tüdőre légzették a paradís levegőt. Kétegyházy többször végignézett Veressné lengé alakján, mely mindig féllépésnyire előtte volt. Alakjának könnyű hullámozása démoni volt. Ingerlő. Ő inkább a nőt, a szenvedő anyát, vagy gyászbaborult hitvest szerette volna maga mellett látni minden nőben, de Veressné nem tudott magából még az éj leple alatt sem ilyet sejtetni.

Az échalon utolsó vagonjánál két kőrösmenti katona állt őrt. Egy altiszt jelentette, hogy mir denki itt van. Kétegyházy szeliden bólogatot s az altisztet magához intette a kupéba. Az asszony ott-honosan mozgott a dalba lelkesült katonaraj előtt.

Ha itt-ott trágár kacagás hallatszott ki a vagonokból, minden arcfintorítás nélkül siklott el mellette.

— Szervusz Béla! örült fel a kadét, amikor Kétegyházyt egy nővel látta közeledni.

A kadét katonásan mutatkozott be s tolakodó udvariassággal udvarolt a szép asszonynak.

— Brávó Béla! Akkor ma éjjel jó utunk lesz Przemyslig. Megyek, hozok még egy kis cognacot, mert a Kárpátok alján hűs lesz a levegő.

Ebben a percben már neki is rontott a sötétségnek s meg sem hallgatta doktor Veressné bőkoló szavait:

— Kedves kadétja van hadnagy úr! Jó katona lehet a fiu.

Közben már a kupéba helyezkedtek. Kétegyházy nem merte proponálni az elhelyezkedést. A kadét szakasza ládákkal, hadi felszerelésekkel volt megtömve, az övében két ágyat kínáló két ruganyos pamlag. A többi szakaszban altisztek voltak. Gondolt arra, hogy kiküldi őket, de mint mindig, most is a sajnálkozás késztette arra, hogy inkább őket ki-mélje, mint önmagát. Majd átmegy valamelyik altiszti szakaszba, az asszonyt pedig itthagytja a saját szakaszában. Ebben nyugodott meg. Az asszony már kiszemelte magának helyét. Szemben Kétegyházyval. Most ugyan még mindegynek érezte, a kadét-e, vagy a hadnagy alszik itt s éppen ezért nem számíthatott.

Féltucat palackkal toppant be a kadét. Kettő cognacos, négy boros. Zajosan helyezte őket az ablak alá pécézett kisasztalra.

— Így már nem fogjuk untatni a nagyságos asszonyt — vigyorgott a kadét.

— Nem, — nyugodott bele Kétegyházy.

Pár perc múlva már robogott vonatuk. A Magas Tátra mind hűvösebb és hűvösebb párákat lehelt be kupéjuk nyitott ablakán. A könnyű bor könnyen pergette a nyelveket. A kadét pesti élményeit, hódításait szedte végnélküli mesébe, az asszony pedig variált kacajával követte. Mindketten pestiek voltak. Az asszony szemei ragyogtak az élénk visszaemlékezésben, a kadét hű hallgatósága bátorította meséinek folytatására. Kétegyháznak egykedvű közönyét a bor néha oldani kezdte egy ideig, de aztán újra csak a maga gondolatai töltötték be lelkét.

— Hadnagy urnak sohasem voltak kalandjai, szőlitotta meg az asszony cirogató kíváncsiságával.

Kétegyházy e pillanatban a bornak biztatását érezte magában s egykedvűen válaszolt:

— A kalandok léhaságok, asszonyom, én nem kerestem őket sohasem.

— De önt, ilyen csinos embert bizton keresték a kalandok... Nemde kadét?

Ketten kacagtak.

— Erre már ki kell hörpintenünk a poharat, kedves hadnagy ur, vigyorgott fel a kadét.

— Nézze, hogy elpirult a hadnagyocska, — kacagta ki lágyan a szavakat Veressné s odaült Kétegyházy mellé.

— Kedves hadnagy úr, ne búsuljon, de ne is ítéljen el engem kacérságom miatt. Én nem tehetek

róla. Minden komolyság, melyet arcomra erőszakolok, hazugság. Én a magam életét nem tudom komolyan venni, nem tudok a lelki érzések mélyéig leszállni, csak a felületen szeretek maradni. Ez az én életem, de azért csodálom, szeretem, sőt imádom a komoly embereket.

— Akkor engem — tudom — nem szeret a nagyságos asszony — szólalt meg a kadét gunyosan. Pedig hasonló hasonlóval, — mondja a közmondás.

— No ne búsulj kis kadétom, cirogatta az asszony szóval.

— Dehogy is búsúlok! Így ni, majd elüzöm a bánatom a borral!...

Felkapta az alig megkezdett üveget s addig le nem emelte szájáról, míg az asszony el nem rántotta. Most a cognacos üveget bontogatta.

— Ha már bor nincs, cognac is jó! Jól alszik tőle az ember s búfelejtőnek se jobb más itóka...

— Vigyázz kadét, reggelre talpon légy ám, veregette meg vállait Kétegyházy.

— Tudod hadnagy ur, hogy nálam a szolgálat mindig az első. Aztán, — ha az ember egy kicsit iszik, nem csoda... Ki tudja, mi lesz holnapután? Talán dögök leszünk már mindketten... Dögök, mert ez csak nem halál!...

Csendbe csendültek az utolsó szavak.

— Jó búfelejtő ez!... Ujra szájához emelte a cognacos palackot.

— Nagy a feje... dudolgatta artikulátlanul s aztán a kabinja felé támolgott.

A páraterhes levegő hideg volt. Kétegyházy felajánlotta az asszonynak egyik takaróját, amit ő kedvesen fogadott.

— Különös fiu ez a kadét. . .

— Nem is különös ő, asszonyom, — olyan, mint a legtöbb pesti fiu, kit sohasem gyötörtek gondok, — kiket nem kinez probléma, kik oda születnek, ahol élniök kell és lehet, kik életcélul nem tűznek ki mást, mint elérhető; kiaknázni mindent, amit az élet nyújt. Fiatalon úgy bánni az élvezetekkel, mint később az élet reális dolgaival: kihasználni.

— Nem gondolja, hadnagy ur, hogy ez az észszerű?

— Nem. Kihasználni? . . . Már maga a szó is annyit jelent: másokat sérteni.

— De nem ezért adatik-e valami az életben, hogy azt magunknak felhasználjuk? Hiszen minden az emberért van, — mondják. Én, — de miért is beszéljek én magamról? Általánosítani sem tudnám a magam esetét, így inkább Önt hallgatom, hadnagy ur.

— Az Ön esete nem lehet mindennapi, mint-hogy egész lénye sem közönséges.

Mindketten elgondolkozni látszottak és mind-egyik arra várt, hogy a másik szólaljon meg. Az asszony kacér modora szentimentális hangulatba árnyékozódott.

— Szegény pesti hivatalnok leánya voltam — szólalt meg. Színésznövendék akartam lenni. Szüleimnél egy orvos lakott, kit tizennégy éves ko-

rom óta nekem szántak. Már akkor is kopaszodó volt. Nappal dolgozott, éjjel nem tudtuk hol járt, csak a hajnal hozta haza. Mindennap. Még gyermek voltam s mégis élénken emlékszem reá. Anyám fiatalos asszony volt, apám száraz gerincű adótiszt.

Hogy szüleim milyen életet éltek egymással, nem tudom, de bensőjükben valami áthidalhatatlan szakadék tátonghatott, mert sohasem látszottak közel jutni egymáshoz. Egy szomorú szemű, kócos, szőke fürtű fiut mindennap láttam. Mindig drámai költeményeket szavalt, ha együtt voltunk. Ha felhívtam lakásunkra, anyám megvert. Titokban találkoztunk. Egy májusi vasárnap délutánján a Gellért hegyen barangoltunk. Fáradtak voltunk s a nedves májusi füre pihentünk le. Szép, színes meséket mondott. A hangján fájdalom ült. Cirogatott. Lágyan, szépen. Feje aztán ölembe omlott és most én simogattam kusza fürteit. Én alig voltam tizenhat éves, ő huszonkettő. Némán ünnepeltük május oltárán május szent áhitatát...

Elcsuklott a hangja.

— Itt megesküdtem Fricinek, — így hívták, — hogy csak az övé leszek, bármi történjék velem.

.. Őszel doktor Veressné lettem. Szeptember végén férjemet megválasztották körorvosnak s mi falura költöztünk. Első szerelmem vágya, véres izgalmai éjszakákon át kinoztak. Férjem, az orvos, apámmá lett... Talán tényleg is az apám?...

Ujra elakadt szava száraz torkán.

— Husvétot Pesten töltöttem. Napokig kerestem Fricit, mig egy kávéházban rátaláltam. Hideg

volt és szomorú. Kértem, könyörögtem, hogy nem tehettem mást. Megigérte, hogy a holnapi előadás után kijön a kávéházba. Izgatottan vártam. Minden pénzemet magamhoz vettem. Francia pezsgőt ittunk a kávéházban. Frici egy barátját is magával hozta. Amikor vérünket forróvá gyujtotta a pezsgő a Kör-
utra kocsiztunk.

Egy köruti kávéház szeparéjába mentünk. Fricit megszédítette a pezsgő; barátja krónikus lump volt, neki nem ártott. Elmeséltem Fricinek, hogy még mindig az övé vagyok, hogy férjem csak apám, hogy az övé akarok lenni. . . A pezsgő káoszt borított az agyra. Torz képek támadtak körülöttem. Frici nyelve már mózesien akadozott; barátja jókedve tobzódásba csapott, engem meg öntudatlanságom ragadott a felelőtlenség állapotaiba. . .

Többet nem tudtam magamról. . .

A kacagó reggel arany sugarait táncolta kékre dagadt ajkaimra s szürke tavaszi ruhámra vérfoltokat rajzolt ki az éjszaka sötétjéből az első nap-sugár.

— Frici már nem volt itt csak barátja gubbasztott egy fauteilben.

— Frici nem akart többé velem találkozni. Megutálhatott, vagy félt tőlem, nem tudom?

— Kislányom nem Frici arcvonásait hordja, hanem barátját.

— Doktor Veress sohasem kérdezte, ki a gyermek atyja.

A csend most hosszantartó volt.

— Így volt. Így emlékszem. Az ön szemeinek meleg nézése, hangja, zenéje, formás kezének gesztusai olyanok, mint Friciei voltak. . .

Most már Kétegyházy is érezte a csend kinjait. Torkát előntötte a szó áradata, de szárazon tapadt ajkait mégsem tudta megnyitni. . .

— Ígyunk erre a szomorú nótára mi is egyet, — szomorú hadnagyom. . .

— Ilyen az ember! Az egyik búsan gyászol, a másik meg vígan. Az egyikben az ész a vér zsarnoka, a másikban a vér akarata félemlíti meg az agyat.

A búsan zakatoló vonat gondolataikba ringatta a tépelődőket s a Táttra fenyői ozonos álomport párologtak le a Poprád völgyén továbbsikló katonavonatra.

A kárpáti hadsereg a Kárpátok mögé szorult; a grodeki, remenovoi és kulikovi csataterék véres izzapjain az utolsó hátvédek is a Kárpátok felé ügettek a legördült orosz emberlavina elől.

Przemyslt Ratkó Dimitriev bolgár renegát hadserege fenyegette. A várban maradt lengyel, ruthén, zsidó lakosságot megtarkázta a várövekbe vezényelt magyar sereg. Bent a városban az utcákat előntötte a visszavonult katonák árja. Napokig tartott, míg a vert sereg megtalálta a maga helyét, — amíg a rémült város élete, mely az utcákon kavargott megtalálta a levezető csatornákat.

Mindenki félt, mert mindenki tudta, hogy az orosz sereg fel fog vonulni a vár erődítményei alá és megkezdi az ostromot.

Az őszi esővel köszöntött be s sárba vont a augusztus és szeptember porát. Már a harmadik napja esett. Az utcákon megdagadt a víz, az elosztott zászlóaljak és más egységek kivonultak a vár-sáncokba.

Kétegyházy Bélát a hadosztály parancsai kergették.

Már nem volt tünődő, gondolkodó, úgy vette az eseményeket, amint elébe kerültek. A fáradtság, kipihenése, a pillanatnyi veszélyes helyzetek megoldása, egy nagy gépezet alkatrész hivatásának betöltése volt minden vágya. Egy érzése most már csalhatatlanul bizonyossá vált benne: utálta a vért, sajnálta a vérző milliókat. S mégsem tehetett mást, mint a többi.

Üzette, kergettette magát a pillanatok kényszerében. Beleveszett a nagy fergetegbe, melyből csak ritkán tudott kivilágítani egy-egy szikra, amely még mindig a kisváros gyászát világította elébe. Ha percekig önmagáé volt, odadta magát az utolsó emlékeknek, melyeket Kőrösvár gyászos éjszakája vésett lelkébe...

A XI-ik vármű gyalogságának vitt parancsot a várból. Lova helyenként térdéig dagasztotta az utak lágy sarát. Az árokban dögök dagadtak az esőtől, a kocsiutakon tört járművek hevertek; csak nehezen tudott átvergődni rajtuk. Helyenként le szállt lováról s kiméletesen vezette át az uttöréseken.

A perifériákat már belepte az este, de egyetlen lámpa sem égett a nyomorult kunyhókban. Tilos

volt lámpát gyújtani. Az egyik városvégi korcsmában sötétben daloló magyarokat hallott. Betért, — jó volna valamit enni. Az asztalok körül kesergő magyarok vigasztalódtak a keserű sör mellett. Öreg, töpörödött zsidó korcsmáros cipelte eléjük az italt, fiatal leánya pedig szalonnát, szalámit terített a sörs üvegek közé. . .

— Hozz még, öreg! Csak nem hagyjuk itt a muszkának!

— Nem azt — komám! A dobozi bicskás, ha mulatni megy, nem kerül ki a maga lábán a kocsmából! — Nem addig mig van mit inni, enni.

Kétegyházy csendben falatozott az egyik asztalnál.

— Egy egész sonkát ide — frájla — s aztán majd megmutatjuk, mennyit eszik a magyar!

Az öreg korcsmáros göndör, fekete leányával tanácskozott előbb, aztán leakasztotta a falról az olajméceszt és felkuszott a padlás lépcsőn, hogy lehozzon egy sonkát. . .

A szűk korcsma büzét tele szájjal szívták be a kurjongató magyar bakák.

Kétegyházy vacsorája után a kerítéshez kötött lova kantárját oldotta meg, amikor a korcsma előtt egy huszárjárőr fékezte galoppozó lovait. Az országut töltése mögé süppedt korcsma padlásajtáját rohanták meg s egymásután kapaszkodtak fel a feljáró létrán. Szénáját tépázták meg az öregnek, — gondolta Kétegyházy.

Már nyeregben ült, amikor szájalmas nyögéseket hallott a padlás ajtaján kitörni. A fokozódó

jajjok lekényszerítették lováról s ő is a padlás feljához rohant.

Meghőkölt. . .

Az öreg korcsmáros már ott lógott a létrán s megnyult nyakán az ősz feje egy alaktalan árnyékhoz hasonlított. Kétegyházy gépiesen vágta le a könnyű szijat s az elfulladt test lezuhant a taposott szénarétegre.

— Dögljön! — Jelt adott az ellenségnek, lámpájával intett ki a padlás ajtón, — kiabálták a huszárok. . .

A következő percben a göndörhaju zsidóleány eszméletlenül dobta rá forró testét apja hülő hullájára.

Kétegyházyt csontvelőig megrázta a kép s mintha ő lett volna a gyilkos, gyorsan lovára pattant s mintha a halott feltámadhatásától félne, górombán sebezte meg sarkantyujával esővert lovát.

Mire a várműhöz ért már öreg este volt.

A Werk parancsnoka katonásan mormogott, ahogy a parancsot olvasta:

— Mindig ezzel a gyalogsággal küzködnek odabent is! Aztán kurtára fogta szavait: köszönöm. . .

Kétegyházy nem ment ugyanazon uton vissza.

A város előtt egy magas dombon állt meg lova. Innen le lehetett látni az ovális alaku völgykatlanba, melynek fekete testén itt-ott felpislogott egy-egy lámpafény, vagy a kórházak egymás mellé sorakozó ablakainak gyér fénye szűrődött bele az alvó város testébe. A déli fronton a vártüzérek világító

rakétákat lőttek ki az ellenséges állások fölé; egy-egy ágyuszó előtt az ágyu tüze lobbant fel a horizonton s csak itt-ott hallatszott néhány puska-szó... Inkább egy hadgyakorlatra készülő tábor képe volt ez, mint egy véres éjszakának vérszomjas pihenése. Kétegyházyra romantikusan hatott a kép, pedig tudta, hogy holnap dáridót ül a halál, hogy ez csak a végítéletnek lappangó előzménye.

Megsarkantyuzta lovát s pár perc alatt a belső védövön belül — a lemergi uton volt.

A várparancsnokság épülete előtt nagy zajt hall, kiáltásokat, férfi és női hangokat, melybe rémült gyermeksikítás vegyül. Bűnös lelkek pokoli jajveszékelése lehet csak ehez hasonló.

— Ki az, mi van itt!? ordit bele a pokoli lármába...

Észbontó és a halállal vivódó, olcsón döglődő emberek tusája volt. Ismeretlen nyelven, érthetetlen jajjok háborgásából semmit sem értett. Lovát szabadon engedte s észtvessztetten rohant az embertömkelegbe.

— Mi az, te vadállat! hörgött fel száraz torlán a hang?

Felebbvalói öntudattal tépte ki a katona kezéből a lámpát. Előbb ennek torz arcát világította meg, aztán a földön garmadára hányt alakatlan testekre világított. Szédült, meginogott s állatiasan orditott rá a mellette álló katonára:

— Hiszen ez egy asszony, te állat, magyar vagy te...

— Az hadnagy úr!

— Hagyjatok fel a mészárlással vadállatok, nem látjátok, hogy asszony is van közöttük, meg gyerek is!...

— Had pusztuljanak a polákok; — vágd, amíg mozog, itt senki se beszéljen.

— Hagyjatok már Tamás! Ami mozog, had mozogjon!... dörögte túl a vérfagyasztó tragédia nyögéseit az egyik katona...

— Ide fiuk, egy hadnagy úr van itt!

Kétegyházy halálsápadt arcát eltakarta az éjszaka, a köréje gyült katonáknak önkivülete a lámpák gyér fényénél is kidagadt az arcokra.

— Mi van itt fiuk, szólalt meg szelid emberi hangon.

Egyszerre hárman, négyen is fujni kezdték még mindig dühöngő hangon:

— Mind le kellene ölni, a polákok miatt Kiss Mihály is ott fekszik köztük...

— Ki a rangidős? Az álljon ide...

Egy kerek képü káplár vágott feszes katonatartást Kétegyházy elé:

— Jelentem alássan a csabai százegyedik gyalagezred káplárja... A komandótól volt parancsunk, hogy a polákokat a várparancsnoksághoz kísérjük. Már itt is voltunk. A polákokat, kik ellenünk kémkedtek Rezsnya-Ruszkán itt a komandó udvarában kellett őriznünk reggelig, amíg az ügyeletes tiszt ur jön és mi körük le is pihentünk s megmenásoztunk. A magunk menázsát osztottuk meg velük s aztán a spítálból is hoztunk nekik. Aztán, gondoltam, két őrt állitok, a többi megpihen-

het, amugy is fáradtak vagyunk... Amint elmentünk, pár perc múlva egy kiáltást hallunk, a hangját még megismertem, Kiss Mihály hangja volt, ki posztot állt... Mire odarohantunk, Kiss Mihály bajtársunk hátán átszúrva a földön feküdt. Egy polák leszurta hátulról. Földes János standbeli volt a másik posztos s ez, amikor meglátta, hogy Mihályt leszurták, hogy lármát ne csináljon, puska-tussal verte őket agyba-főbe s aztán mi is mind az öten nekiálltunk s addig ütöttük, kaszaboltuk őket, amíg csak mozogtak. Én is, a többi is! És én hadnagy ur, bátran állok ki a haditörvényszék elé! Én már tűzben is voltam Lemberg-nél, meg Remenov-nál, nekem nem számít...

Kétegyházy oda sem figyelt. Hol a katoná-san álló derék katonákat nézte s szinte szerette volna homályosan kirajzolt alakjukból a lelket kinézni, hol a tömegre gyilkolt embercafátokat nézte. Így egymásra hányva, darabokba vagdalva, lefejezve, kihasított hassal, zuzott koponyával és tört tagokkal sokkal többnek látta őket, mint amennyien tényleg voltak. Csak nehezen tudott magához térni de mire a káplár abban hagyta rideg jelentését, már tudatosan cselekedett és beszélt.

— Hányan vannak?

— Huszonhatan. Tizenhat férfi, hat asszony és négy csecsszopó, — jelentette a káplár katonásan.

Az egyik baka egy nagy tábori lámpával és két másik katonával jött. Amint a lámpa fénysugarai rávetültek a hullamezőre Kétegyházy előtt abszolút

sötétre borult az éjszaka, de amikor percekig megint magához tért, egymásbaolvadtak káprázó szemei előtt a csonka testrészek, melyek saját testük vérét szívták fel a pocsolya levével. . . Fejetlen törzsek, szemetlen koponyák, testetlen kezek, lábak s valamennyinek felismerhetetlenné tépve az arca... Itt egy férfi testére hullott nő, ott egy nő törött karjaiba font, összezuzott koponyájú kölyök, ott csak egymás mellé rugdalt koponyák szedték fel durva hajukra a dagadt sarat. . .

Egy baka számlálni kezdi a fejeket, másik kettő Kiss Mihály merevült testét huzza ki a hullahalom alól. Kétegyházy a koponyákat számláló katonát követte. Kezében a lámpással. Helyenként a koponyát még a testhez kötötte a nyak bőre, vagy csak része hiányzott a fejnek, csak az arc volt alaktalan huscafattá verve, vagy egy mély hasadék, melyet csákány, vagy nehéz kard üthettett, öntötte ki a fej megalvadt vérét, — de a legtöbb test fejetlenül me-revedett meg a lehült őszi pocsolyán. Kétegyházy minden koponyát megnézett; az első csatatér impresszióit akarta felszedni itt. Az arcot kereste minden fejen, mintha onnan akarta volna leolvasni a lemészároltak utolsó gondolatait, érzéseit, de hasztalan volt. A torzonborz arcok vonásait ellepte a sár, a szemeket betömte a vér: pocsolya dagadt a száj, és fülüregébe. Még tovább is szemlélte volna a borzalmas csatateret, ha a káplár oda nem áll lámpája fényárjába s jelteni nem kezdi:

— Két koponyával kevesebb van. Bizonyára

megszöktek a sötétben. De most az udvart kutatjuk át. . .

Kétegyházy úgy emlékezett, hogy a kapu előtt két gubbasztó alakot látott, amikor berohant, de nem akarta a káplárt kötelességének katonai teljesítésétől visszatartani. Azután Kiss Mihályt nézte, amint az eresz alatt álló trénkocsiban feküdt csonttá meredten. . . Szívét valami keserű könnyáradat forrósága égette s egy érthetetlen hang felkiáltott benne, ez magyar, ezt siratni kell. . . Ahogy leemelte arcáról lámpáját, a nehéz, lusta vér elemmentárisan törtetett át a szívéen, de azért még mindig nehezen szivta tüdejére a vérszagot. . . Lovát az egyik százegyes bakának adta, hogy a hadosztályparancsnokságra vezesse, maga pedig gyalog ment át a Piac-téren. Vérbe itatott cipőiről lerugdalta a sarat és lelógatott fejjel fordult be a parancsnokság épületén. Az ügyeletes vezérkari százados az események hallatán megvakarta dusfeke-tén hajazott tarkóját, előbb elgondolkozott, aztán, mintha megoldotta volna a fejében motoszkáló problémát, diadalmasan mosolygott: polákok voltak, a káplárt kitüntetjük. Kétegyházy ólmot érzett az erein átvánszorogni, idegein pedig tüzet. . .

Az oroszok már ötödik napja bombázták az erődöket. A lengyel város exaltált élete már kezdett megnyugodni, hogy még egy-két nap és aztán ha az oroszok jönnek, legalább megszűnik ez a rettenetes ágyubömbölés, halálfélelem; sokan még a templomok sötét hajóiban így imádkoztak a pap-pal: védelmezd meg Isten seregeinket, — a lelkük

mélyén már felzugott a hang, ó csak már jönnének az oroszok. . .

Októbertvége korai őszi tájat festett a vérmezőre, melyeken az orosz seregek hullahalmokat építettek a völgyekbe.

A mai nap a legborzalmasabbnak látszott. Kora reggel repülő rajok keringtek a város felett s mint vészjósló szürke héjják kiterjesztett szárnyakkal lestek a városból felrepülő pilótákra, hogy aztán ragadozó étvággyal lecsapjanak rájuk s aztán, mikor már egyedüli urai a levegőnek égető, robbanó bombáikat leröpítsék a kórházakra, kaszárnyákra, vagy a város utcáira s vagy sebesült katonákat, vagy rémült polgárokat fullasszanak be lakóhelyeikbe.

A korai napsütést elborították az ágyuk füstfellegei, melyek fölé, mintha vetekedni akarnának a földi háboruval, eszeveszett égiháboru nehéz felhői gördültek. Az utolsó ítélet napja készült a vár fölé. Az ég dörgését tulbőmbölték az ágyuk. Dél táján tetőpontját érte a végítélet. . . Kétegyházy hadosztálya kiköltözött az erődvonalak mögé. A magyar oroszlánok már egy hét óta szüntelenül védtek a külső védövet. Magyar ezrek a felvonult orosz tizezrek ellen. A lenegyel és ruthén egységeket tartalékba helyezték a komoly harcok alatt. A címzetes várparancsnokság ténylegesen a magyar hadosztály parancsnok kezébe került, ki magyar hévvvel rendezgette el néhány ezer magyarjait a legtüzesebb vonalakon. Mindent meg kellett tenni, minden lehetőt fel és kihasználni, minden markot

ökölbe fogni, minden fogat felvicsorítani s a tépázott idegeken még ma urrá lenni. Mert a mai hősiességet mindig a holnap biztatásával jutalmazták meg. . .

A déli védövet benyomták az orosz erők. Az egyik Werket rommá lőtték a nehéz orosz ágyuk s rést vágtak a magyar vonalba. Hiába jött erősítés, a pokoli ágyutűzet nem állta a gyalogság. . Hosszú rajok temetkeztek a várművek közé épített futóárkokba, melyeket aztán a gránáturások földeltek be az élet borzalmi elől. . . A vártüzérség sem birta már az ostromot. Sokan már lemondtak, sokan önkivületben, ösztönösen védekeztek még a halál elől; lapultak, hunyászkodtak; voltak kik, — mit bánom én — elhatározással kergették ki golyóikat a levegőbe s magyaros virtussal duhajkodtak a vésszel, de a legtöbbször már ima, vagy valami szertartás nélküli magábaszállás dagadt torkán, vagy suttogott sápadt ajkán. . .

Mire alkonyodni készült, Kétegyházy százada néhány emberével a szuronyrohamra indult orosz sereg elé tüzelte ki utolsó golyóit. . .

— Mindegy már fiuk — gondolta.

Testét hatalmas fatörzs védte a golyóeső ellen s bár a fa ágait letépdesték a gránátok és srappnelek, mégis huszonnégy óra szakadatlan harcában biztos védelmet nyújtott a vén fenyő törzse. Hol a városra nézett vissza, melynek völgyét nehéz felhők fedték, hol a feje fölött cikkázó srappnelek vörös fényét nézte, amint a sötét felhőkbe apró rózsákat festett a maga testéből. . . Néha egyszerre

annyi robbant, hogy menyei rózsacsokorba rendezte — amig, mint álmoképet a valóság, a felhők magukba nem itták őket. Elábrándozásaiból a dübörgő gránátok zaklatták ki. Most ezek pokoli munkáját nézte.

Körötte már kunyhó magasságu vakondtúrásokat szántottak a puha őszi ugaron robbant gránátok, úgy, hogy egészen elsáncolták előle a láthatárt, sőt százada vonalát is megszakgatták.

Ahogy a völgyre nézett, ahonnan az orosz tömegek törtek elő, vérbemosódott szemei előtt az esős alkony. Távcsöve után nyult, de anélkül is tisztán láthatta a felhőmpölygő sötét barnára ázott orosz egységeket. Mögötte már elült a vármű ágyutüze; a mű nem bírta el az ostromot. Most a két oldalmű okádta ki pihent energiáját s gránátzáport pergetett az előretörő oroszok elé. Ezek egy része már átjutott a gránátok záró vonalán s a gépfegyverek zápora mosta le őket a sima domboldalról. Ember embert kergetett s a pokoli esteledésbe kétségbeesetten ordították: előre, előre... Amikor már a drótakadály előtt voltak s az ágyuhatáson belül, megbabonázottan rontottak rá a villanyos áramot vezető tüskés drótmezőknek. Akik ollóval akarták vágni a drótokat, villamos gutaütéstől terültek el az iszapon, hogy saját testükkel verjenek hidat az utánuk görgő ezereknek. A drótakadályok előtt farkasvermek százával röpitették a levegőbe a területükre tévedteket s mélyen tátongó szakadékkukat százak összeroncsolt testének tömegsirul kínálták fel... Az ég zápora most tengerre gyűjtötte a pa-

takokban folydogáló vérereket s a tömegsirokra seperte szemfedőül. Ég és föld végítéletében az egymásra irányított srappnelek csillagos boltozatot alkottak a völgy és hegy felett s az egymás ellen szegzett gépfegyverek és manlicherek minden talp-alattnyi földet a halál magvával szórtak be, melyek aztán hegyekké dagasztották az elesett oroszok nyomorult testét.

Nem volt ép ész, melyet meg ne bontott volna e kép látása és az ágyu, gépfegyver és robbanó dinamit sátáni zenéjének hallása. A két oldal- és mellékmű szakadatlanul ontotta ezerek vérét s a hegynek támadó századokat és nagyobb egységeket, mint őszi fergeteg tarlók kévét szanaszét szórta a harcmezőn. Mégis, az orosz ostromló erő, mint friss fűszál tavaszi szántáson, — a föld alól nőtt elő...

A drótvédelem előtt halommá nőtt a halottak tömege, úgy hogy már nem is lehetett látni az erdő szegélyéből kiömlő emberárt... A halotthegy már csak pár lépésnyire volt Kétegyházy hadnagytól. Embereit már nem látta; a gránátturások elföldelték őket, vagy sebesülten elvánszorogtak a futóárkokon, csak ő nem mozdult. Úgy érezte, hogy a Vezuv aljához van láncolva s látja a leömlő lávát, mely elmosza, mint apró porszemet, de nem tudott menekülni. Előtte a tűz égett, mögötte a tenger kínálta a halált... A mellékművek ágyuerősítést kaphattak. Most már a hulladombra rohanó oroszokat vették kettőzött tűz alá. A merev, sáros, véres elesetteket szétcafátolták a gránátok, úgy, hogy

már csak vér és rongy volt a hulladomb. Kétegyházy ülő helyzetéből fekvőbe vándorolt anélkül, hogy élete mentésére gondolt volna. Most hasonlóképpen szüntelenül a csatatereket kellett néznie. Testét a köréje gyülemlett víz mosta. Még szakadt az eső. Sötétedni kezdett. Arra gondolt, ha leborul az éjszaka, bekuszik a legközelebbi erődítménybe. Este talán szünni fog az orosz támadás. S e gondolat szinte új erőt adott neki, agyát felfrissítette, de egyuttal a szemei előtt lejátszódó borzalmakat is élénkebben látta. . . Az oroszoknak egy végtelen oszlopa bontakozik ki az esteledésben. Új roham, új erők. Előretörtetésükön meglátszott a katonai elszántság hatalmas ereje. Rajta, hurrá, előre! S át a hullák meredt tagjain, véren és pocsolyákon, hullaakadályokon eszeveszett iramban, tempóban szép szál legények, fegyverre szegzett rozsdás bajonettel nekirohantak a halálnak. . A farkasvermek már elrobbantották dinamitjaikat, a drótakadályokat már megtépték a gránátok és srappnelek, vagy hidat vertek át rajtuk a hullák, — az előnyomulás könnyebb volt. Egy halálküzdelem utolsó erőfeszítése volt a roham, melyet a várvédő sereg az önvédelem utolsó kísérletével védett halálraszántan. A rohamozó sereg közül egy fekete alak domborodott ki hosszú kaftánjában. Orosz pap volt.

Már a drótakadályon innen jutott a rohamozók éle s Kétegyházy mellett vad örülettel rohmozták meg azt a várművet, melyet két órával ezelőtt romokba lőttek. A mű csak üres rom volt, — pokoli csalétek. Lefegyverzett hősökként állottak

most a mű betonromjain s amidőn a mellékművek ágyui tűz alá fogták őket, megadták magukat végzetüknek... A rohamozó tömegből leszakadtak a hullahegyeket tornyosítók a drótkerítés előtt, míg sötét árnyékukat fel nem oldotta az éjszaka...

Kétegyházy kábultan, dideregve vánszorgott vissza ezredéhez, ahol akkor már egész mezőt elborítottak a sebesültek... Éjfélre elült az oroszok támadása s a védősereg a Kárpátok felől előtörő hadakkal kereste az összeköttetést. A körülszárazás lidérce alól felszabadult várban megkezdődött Szodoma élete s az éjszakai tivornyákat a reggel kergette széjjel...

Przemysl élete megélénkült a fölszabadulás után. A rokkantak, sebesültek és a harc elől menekülők visszavánszorogtak a frontok mögé, búcsút intettek a véres lengyel mezőknek és dróttövíves lengyel hegyoldaloknak. A hős magyar hadosztály még pár napig a Magiérán harcolt s amikor a tulnyomó orosz erők újra elfoglalták a hegyhátaikat, visszavonulni volt kénytelen Przemysl alá, melynek bástyái alatt Ratkó Dimitriev tábornok száz-ezer halálba hajtott katonája közül hetvenezernek a sirját ásták meg Przemysl sáncai alatt.

Przemysl hősi felszabadulásának híre ünnepi diszbe öltöztette az országot. Otthon öröm pergette ki az arcokra a könnyeket, Przemyslben pedig olcsó pezsgő gyöngyözött könnyekbe a finom metszerű poharak oldalán. Az ágyudörrenés, mint elvonuló nyári zivatar a tikkadt tarlókon, vérszesen visszhangzott a vár völgyölén...

A novemberi éjszakák Galiciában hidegek voltak.

Az első ostromot kiállott sereget visszavonulásra kergette a muszka haderő... Minden út Przemyśl felé gördítette a nehéz tréncsikat. Hármashatvan vonalban kint a meggyötört s gebékké hajszolt alföldi méneket a keskeny országutak sárán. Mert esett. Nem záporosan, csak csendes-szünetlen. Az ágyuk elrekedtek s a város utcáira sáros katonák sokasodtak. Nem olyan idegenül, mint az első bevonuláskor; otthonosan de nekikeseredetten.

A városban mulatókat kijózanították a tények: seregünk visszavonul s a vár új ostrom alá kerül... Nem okozott rémületet most a körülzárás. Mindenki ismerte a védőrség erejét, látta az állomásokon lalmokban heverő konzervládákat, lisztes zsákok garmadait és a város főutcáin csavargó vágó marhákat. A vár vonalain belül szorult seregtöbbség könnyű reményeket adott a laikusoknak, az újságok biztatóan csillapították a kételkedőket, hogy a hősiesség védőrség hős parancsnokai az utolsó ember utolsó csöpp véréig védeni fogják a várost...

Alkonyatra a várat már gyűrű vette körül. A demonstratív helyi támadások és ágyuzások nem keltettek komoly látszatot. A város könnyelműen várta a holnapot s amikor ez semmi szenzációt nem hozott, egykedvűen kereste az utca szenzációját.

Przemyśl belső élete parádés volt. Korzóján magyar katonazene ritmusainál melegebben a könnyen pezsgő lengyel vér. Katonatisztek és elegáns nők tarka lánc szövéődött napról-napra hosszabbá

a korzó durva járdáin. Elegáns fogatok röptek végig a kocsitakon s amikor az első hó levetkőzött a vészes felhőkből a véres földekre, pergő lengyel szánkók siklottak tova a déli katonazene könnyű dallamaival. Az erődítményekbe sáncolt katonák a nedves őszi és fagyos téli talajt egyforma szilárdan védték a naponként támadó oroszok ellen. Künn az erőd élete komor ridegen változott nomáddá s az emberek vakondokként vetettek maguknak vackot a föld alá. De a földalatti üregeket helyenként tágassá bővítettek, majd magas, puha földdel gránát és srappnelmentessé építették ki s betemették még élő életüket. Földalatti társadalom fejlődött belőlük. Torzonborz szakállú, mosdatlan, sárral mázolt ruhájú ősemberek existenciáját éltek itt heteken, hónapokon át. Ha estbe pihent a nap, színes világító rakéták gyultak fel a horizonon s meteorhulláshoz hasonlóan estek le az ellenséges hadállásokra. Ennek már nem volt célja, csak a vakondok életét élő lények szórakoztatása. Este rendszeren elült az ágyúszó is és künn az erdőkre az éjszaka jótékony csendje pihent le s szép álmokat színezett az alvók elé.

Bennt, a védőveken belül babiloni nyelvzavarban is megértették egymást az emberek. Szodoma is vesztét érezhette mielőtt erkölcstelenségével kiérdemelte az Úr haragját, azért tobzódott, azért dőzsölt, hogy egyetlen igaz se maradjon benne. Így Przemysl is, mintha érezte volna vesztét, legkönyelmübb életét élte. Csak akkor vett tudomást a veszélyről, ha néha néhány gránát a szívében ex-

plodált s házakat túrt romokba, vagy ha a repülőgépekből eregették le a robbanóbombákat.

Ha repülőgépek motorjának ismerős pergését hallották, vagy, ha, mint félszárnyu galamb keringtek a nap sugaraiban, már pincékbe, nagy, emeletes házak kapui alá menekültek. Alig volt nap, hogy a bombáknak sok drága élet és ezernyi ablaküveg ne esett volna áldozatul. De ez már ugy hozzátartozott a város szodomainak életének izgalmaihoz, mint az utcai rendőri razziák. Mert e szodomainak élet nem csak képletes volt, de való. Az életet könnyen s a halált egykedvűen fogadó przemysliek az életükbe szivódott idgenekkel ugy romlottak erkölcsben, mint akár Noé kora, vagy Lothé. Az alkonyati színes korzón néha kordont vont a rendőrség és minden nőt összefogott s egy e célra épített kórházba kísért. Sokakat bélpoklosokként tartottak s egy városszéli barakkba gyűjtötték őket. Csak kevesen állották a próbát. Az erkölcs mérőfoka már nem a családi származás, a belső lelki érték, hanem előbb a cukor, női ruhadarabok, majd a kenyér lett.

A védősereg földalatti életére fehér lepel szímult. Félméternyi hó ereszkedett le két nap alatt. A tábori őrsők tépett gunyájuk fölé vékony lepedőt terítettek, hogy elnívellálódjanak a téllal. A vár tábornoki kara néha meg-megunta a hadsereg tétlenségét s vadászatra küldte az ezredeket. A vár-őrség magyarjai dicső történelmet csináltak a tétlen napokból. Megtámadták a körülzáró orosz sereget, néha vissza is szorították őket, elrekvirálták

hátrahagyott élelmiszereiket s újra visszavonultak a régi hadállásokba. Ilyenkor a város élete kissé magábaszálltnak látszott; az utcákról leritkultak a fényes uniformisok, a korzó katonazenéje elnémult. Csak egy pónilovacskás négyes fogat siklott végig minden délben a korzón. Két gyöngé kéz fékezte a csöpp lövak rohanó kedvét, két varráshoz szoktatott kéz imitálta sportedzet úrinő gyeplőtartását.

A tábornok szeretője, sugdosta utána mindenki...

Eleinte különösnek tetszett a várőrség tisztjei előtt is, később már kacagtak rajta, de mellé illedelmesen szalutáltak még és már természetesnek tartották abban az életben, mely most már kivétel nélkül magábaitta az embereket gyarlóságaikkal együtt.

A vár élete alig variálódott. A kirohanások, naponkénti patrulozások, repülő bombái, az erkölcsöknek gyors pusztulása és az élelmiszereknek matematikai arányban való fogyása, a lumpolások és tivornyák állandósulása olyan természetesek voltak, hogy nem ütközött beléjük senkisé, mint ahogyan a halak sem ütődnek a vízbe, vagy madarat a levegőbe, mert benne élnek.

A világháboru eseményei a várparancsnokság cenzuráján átszűrve jutottak a betüéhes hitetlenekhez, kiket néha sötét vackukban Gyóni Géza költeményei gyujtottak szalmalánggra, aztán újra lelükre hunyt a tél sötétje.

A hadosztály parancsokon kívül egy-egy győ-

zelem hírével akarták még kitartásra buzdítani az éhező katonákat — a betük — de a fáradt, ernyedtesten már a gyomor volt az ur!

Amint a tél hidegre nőtt, úgy fogyott el lassan az állomásokon egykor garmadába hányt kétszersült, liszt és takarmány.

Most minden más probléma helyét az éhezés problémája kezdte elfoglalni.

A védőrség, mint egykor Napoleon serege az orosz hómezőkön, éhezett, s védővonaluk mögött Przemysl raktárai olyan üresek voltak már, mint a lángbagyujtott Moszkva raktárai.

DEREGTEK, fáztak s fagytól pusztultak.

Nehéz pelyhekben esett a hó a februárvégi estén.

A Szan-folyó partján egy fehér falu házon még minden ablakban világosság virrasztott. Régi stílusban épült lengyel kuria volt. Kétegyházy meglepetten állt meg a friss havon s a lábnyomokat nézegette, melyek a házba vezettek.

Csak be és ki egyszer, gondolta.

— Tehát még együtt vannak... állapította meg s — aztán ő is benyitott.

Forró táncra perdült társaságot látott. Az elő-

szobából nézte s csak amikor a lengyel mazurkának vége volt, lépett be mosolygó udvariassággal.

— Jó estét hadnagy ur!

— Jó estét. . .

A ház kisasszonya széles mosolyra derült. Arca mesterkélt rózsaszíne őszinte lángra lobbant, amikor Kétegyházyt meglátta. Figyelmetlenül bontotta ki karját egy vörös parolinos karjaiból s forró kezeit Kétegyházy hideg tenyerébe temette.

A leány tört németesen érdeklődött:

— Hadnagy ur, de régen nem volt itt; mily szép, hogy néha mégis eljön. . .

— Nem jöhöttem Ljuba. Künn kellett lennem az ezreddel s csak most, hogy tartalékba vonultunk, — most jöhöttem.

— Milyen jó, hogy már maguk is belefáradnak. Nézze, miért nem lett tüzér, ezek mindig itt vannak, mutatott kacéran a mellette álló tisztre.

A ház többi vendégei koszoruba álltak Kétegyházy körül. Sokan nem ismerték még, csak Ljubától hallottak róla s most kíváncsian keresték rajta azt, amit nekik róla mesélt. Egyik busan mosolygó arcának érdekességét kereste hóázott orcáján, mások szemének nevető szomorúságát kutatták ki a mély üregből. Mindenki mást keresett, de senki sem talált rajta érdekeset. Egy lengyel tüzér hadnagy rést keresett a Kétegyházy köré fonódott csoportban, hogy közelebb bujjon Ljubához. Ennek szemén meglátszott Kétegyházyról alkotott véleménye. Féltekeny volt rá.

Az egész társaságban alig volt más, mint

lengyel és ez a hangulaton is megérződött. Kacagó kedv, könnyelmű ivás és izzasztó tánc. Éjfél előtt már csak egy tánc volt, aztán terített asztalnál fűtötték a kedvet. Mindenik tiszt hozott magával 1—2 üveg bort, pálinkát, likört, némelyek cukrot, kenyeret- és finoman kidolgozott lóhust. Ez szokás volt, Przemyslben... Az éhség ekkor már áldozatait szedte ki a lövészárkokból, de a város még lakomázott.

Ljuba ugy rendezte el a sorrendet, hogy Kétegyházy ne melléje, de szembe kerüljön.

A könnyű vacsora alatt poharát s tekintetét egyformán emelte Kétegyházyra. A lengyel tűzér bús kedvében ivott. Mindenki ivott. Kétegyházy meg mintha valami bánat, vagy gyásznak előérzetét sejtene, szokatlanul vig volt.

— Bánom is én, — lázongott ki belőle — gyakran az elszántság érzete.

Ljuba göndörített fűrteit nézegette némán.

— A színe aranyzóke, Ilusé; arca mesterséges hamva is az ő sima arcára emlékeztet s ajkait is olyan színre festi, mint Ilus ajkainak hússzíne... A teste, a lengése, a tipegése, szemeinek lecsukódása, olyan, mintha tőle lopkodta volna el, hogy itt démoni kacérságával kísértésbe vigye... Hirtelen haraggal szeretne volna eltépni mellőle a lengyel hadnagy vézna testét, melyet már csak feszes dolmánya tartott vissza a derékbahajlástól — és átfogni Ljuba fejét s fülébe kiáltani: — de hogy mit azt már nem tudta.

Ljuba asztalt bontott s a társaság páronként

táncra perdült. Kétegyházy egyedül maradt az asztalnál s ülve nézte mint keringenek a párok a szomszéd szobában. Amikor Ljuba anyja a maradékokat kezdte egybegyűjteni holnapra, vagy tán egy hétre is, Kétegyházy átment a szomszéd szobába s a zongorának támaszkodva nézte Ljubát...

A lengyel hadnagy idegesen kerülte Kétegyházy közelségét. Ljuba elkeringőben egy-egy kedves szót szólott oda neki, amit Kétegyházy szerényen viszonzott.

A tánc után nótára nyiltak az ajkak s utána ivásra a száj. — Kétegyházy a többinek mértékével ivott, Ljuba is. Most Kétegyházyhoz jött Ljuba. Kifelé azt a látszatot keltette, mintha csak házikisasszonyi kötelességét teljesítené, de befelé már lángolt a vágy, hogy beszélhessen is Kétegyházyval, kit már régen nem látott. Szerette volna elmondani neki nagy boldogságát, amely hiúságát cirogatta s már az ajkán is volt, amikor Kétegyházy megszólalt.

— Ljuba, ez a lengyel szerelmes magába! Ne törje össze a szívét.

— Ő bolondul, Béla, az ő dolga! Mára meg sem hívtam, de ő azzal jött, hogy anyának egy tehéncombot hozott.

— Tudom, ez neki mindnyájunknál kedvesebb. Szegény.

— Nekem pedig maga kedvesebb, mint bármilyen tehén, ló, libacomb.

Apró fehér ujjait tenyérre fonva megveregette vele vállait.

— Szép, Ljuba, ezt meg is érdemeltem, mert én is hoztam valamit.

— Mint?

— Cukrot. A kétheti adagomat. Tudom nincs cukra a teájához — ugye?

— Ó, mily kedves, Béla! De ne szóljon róla még a mamának sem! — Hanem valamit akarok ám mondani is. Jöjjön ülünk le a kis dohányzóasztalhoz.

Odaülnek s Ljuba fehér ruhájának szegénye rásimogat Kétegyházy zsiros csizmájára.

— Tegnapelőtt két tiszt járt erre és az egyik azon ürügygyel, hogy lakást keres, megkérdezte, kik vagyunk, hogyan élünk, mivel foglalkozom én és hogy lenne-e kedvem a várirodába gépirónak menni? — Én perszse örömmel mondtam, hogy igen...

— A várparancsnoksághoz, vagy a hadosztály-parancsnoksághoz, — nem tudja Ljuba?

— Már nem is tudom, Béla, de mindegy.

Tanítónői állást úgy sem kaphatok most és legalább meg lesz a mindennapi kenyerem. A parancsnokságbelieknek, maga mondta, mindig van bőven.

— Igaza van Ljuba. Ugy sem sokáig tart már.

— Mi nem tart sokáig?

— Az enni való! De erről ne szóljon ám senkinek Ljuba!

— Igazán Béla? ... S aztán mi lesz?

— Nem tudom... Nehéz lenne megjósolni.

Kétegyházyt megsomorította a gondolat, de Ljuba kézenfogta és felállt:

— No jöjjön, táncoljon egyszer maga is Béla.

— Ezt ne kérje tőlem. Emlékszik-e még? Elmeséltem magának már második találkozásunkkor, hogy mély gyászom van és hogy megigérttem, nem fogok többé táncolni az életben. Akkor, ugye, megértett?

— Értem, de mégis rosszul esik és éppen azért esik rosszul, mert én is nő vagyok. . . Tudom, én nekem nem tenne meg ennyit, bármennyire is hasonlítok a maga ideáljához. . .

— Ne beszéljünk most erről, inkább igyunk, úgy szomjazom. . .

— Jó Béla, de maga is igyon ám!

A lengyel tüzer szemei vérben forogtak, amikor Kétegyházy Ljubával az asztalhoz ült. Nem törődtek vele. Tovább csevegtek még s most az egyik lengyel elővett egy gitárt s szomorú lengyel dalokat pengetett meg rajta. Áhitattal énekeltek lányok és legények.

Már nem volt táncoló kedvük. Lelkük most a dalok szomorúságával telt el. Mindenki elénekelte a maga nótáját. Ki németül, ki lengyelül.

Már a kedvet a pálinka is fokozta. Likör, cognac, rum.

A szemek beestek, az arcokra fonnyadás színtelenedett. Egyesek már haza akartak menni, néhányan már mentek is, de a legtöbben arra határozták el magukat, hogy addig nem mennek, amíg a lengyel hadnagy cognacját meg nem itták.

— Brávó, kiáltja ki öblösen egy vén landsturm-főhadnagy: Ich geh' nit!

Hajnali háromra kidőlt a társaság s már egymás nyakába fonottan tántorodtak neki a szüzi hónak s ingó járással kapálták fel érintetlen leplét.

Fennt békésen csillogott az ég, lent felsírt a hó a durva léptek alatt. . .

Kétegyházy utolsónak maradt.

— Jöjjön vissza Béla, bucsuzott el tőle Ljuba.

Kétegyházy á Dieu helyett megbólogatta a fejét s még egyszer hangosan köszönt az előre haladó társaságnak: Guten Morgen Damen, und Herren!

A lengyel hadnagy elszakadt a társaságtól és Ljubáék háza mögötti kis utca felé vette útját.

Ljuba egymásután oltogatta el a lámpákat s már csak kis szobájának egyetlen lángja pislogott.

Kétegyházy visszavette útját, hogy beüljön Ljuba kedves leányszobájába s meleg csevegéssel idézze maga elé azt a képet, melyet Ljuba tudott csak elébe varázsolni. Régen nem voltak már együtt.

Az ajtó előtt állott, hogy bekopogjon Ljubához, amikor pillanat alatt arca elé nyult egy revolveres ököl s jobb karját egy gyöngye erő kirántotta köpenye zsebéből.

— So! vigyorgott dühösen. Hangja már az első szótagban elfulladt. Kétegyházy az első lökéstől hátratántorodott, de aztán talajt fogva állt a rikácsoló lengyel elé:

— Tedd el revolvered pajtás! Mit akarsz?

— Mit? Magam sem tudom... Azt hittem, ő tisztességes leány... Most bemehetsz és én is odamegyek, ahol hajnalban is nyitva áll az ajtó...

— Nincs igazad, bajtárs! Ne ítélj el őt, ő én miattam teszi ezt, amit nem szabadna tennie...

— Schon gut, mormogott a lengyel...

Revolverét katonásan visszahelyezte táskájába s a város obskurus utcáinak tartott.

Kétegyházy egy ideig utánanézett, aztán eléje nyílt az ajtó.

Nem kellett elmesélnie Ljubának a történeteket, mert ő a függöny mögül látta. A szobában két kék viasz gyertya égett. A gyér fény misztikusan festette le a miliőt. Egy divány nyult el a kályha előtt s mellette két kis párna lapult egymásra. Ljuba, ezekre ült s mint macska dorombolt lágyan. Arról beszélt, hogy milyen jó lesz a várparancsnokságon s ha felszabadul a vár, talán kitüntetést is kaphat még...

Kétegyháznak nem volt fontos mit mond a leány, hanem, mint mondja azt.

— Tudja-e Ljuba, hogy már holnapután nem lesz kenyerem még a tisztikarnak sem?

— Igazán?

— Száritott takarmányrépát esznek a katonák...

— Szegények...

— Mi már húst is alig kaptunk. A legénységet értem! Hogy milyen szomorú az élet künnt a sáncokban, azt el sem tudják itt képzelni. Tegnapelőtt például egy katonát burgonyás gulyás kon-

zervvel átküldtem az első zászlóaljhoz az unoka-fivéremhez. Vártam, hogy visszajöjjön. Nem jött, pedig már sötétedni kezdett. Magam kusztam át a futóárkokon az első zászlóaljig. Egy fatörzsekből rögtönzött átjárón fegyverszijára akasztottan találtam meg a katonát. Hült-mereven, mellette az üres csajka... Előbb életében még egyszer jóllakott, azután e jóérzéssel elköltözött a másvilágra... Borzalmas látvány volt... Engem e rettenetes szenvedések látása megöl. Én nem tudok segíteni. A magam adagján még a vizipatkányok sem laknak jól, kik velünk élnek és táplálkoznak, nem pedig századom. Szinte szüntelen iszom én is, mint a többi, ha künnt vagyok a sánchan. Már a faszeszt is megisszuk.

— Szegény Béla.

— Ó, nem én vagyok a szegény, hanem azok odakünn.

— Csak nem könnyezik Béla?

— Dehogyan! Ha tudnám, hogy a könnyek sója enyhíti éhségüket, testem minden nedvét, könnyekké sirnám nekik... S mi lesz még! De majd megtudja Ljuba, ha odakerül, ha a parancsnokságnál lesz...

— Hiszen maga is ott szokott lenni Béla!

— Én is.

— Milyen jó lesz, ha én is ott leszek már! Ugy-e?

— Jó.

— Mondja Béla, igazán bejönnek az oroszok?

— Bejönnek... Nem látja Ljuba, hogy már

kutyák, macskák sincsenek? Nem látja, hogy a zászányei korhadt kerítések deszkáit megeszik a lovak; nem figyelte még meg a katonák szőrös arcán a kiálló csontokat, beesett szemeket, meggörbült gerinceket... Maguk semmit sem látnak még!

Kétegyházy szemei lángra lobbantak.

— Nézze csak meg őket egyszer. Nézze meg őket, amikor zárt sorokban mennek ki kétheti pihenés után a sáncokba. Nézze meg őket utoljára...

— Utoljára?...

— Majd megtudja Ljuba. A tábornok úr hamar bizalmasa lesz, tudom s én nem akarom, hogy én eláruljak valamit abból, amit már minden katonára is tud.

— Mit, Béla?

— Azt, hogy a vár főintendánsa nem véletlenül halt meg, nem gázmérgezésben, hanem mert egy-két hét múlva nincs mit ennie a védőrségnek és ezt eddig titokban tartották. Eddig a rothadt döngök sózott husát azzal a vigasztalással adták a katonáknak, hogy a jó falatokat komolyabb, nehezebb időkre takarítják meg. Nem gázmérgezés volt, vagy ha igen, úgy felsőbb parancsra történt. Ezt, ha a parancsnoksághoz megy ugyanis elkotyogja valamelyik tiszt, ki magába fog szeretni.

— Tényleg? Öngyilkos lett volna a főintendáns?

— Az is lehet, hogy ráparancsolták az öngyilkosságot...

— S mi lesz, Béla, ha mindenünk elfogy? Egymást faljuk fel?

— Nem tudom, Ljuba. Bármilyen legyen, bármilyen lesz, de így nem maradhat. A katonák már mind betegek a fűrészliszt és szalma kenyértől egymásután fordulnak fel a lovak is. Naponként százakat temetnek el titkon... Tegnap, amikor bejöttem a várba egy kidőlt gebe dögölt teste felett őt sovány katona, mint falánk varjak a dögtest felett — egymást mészárolta le a husért. Szét akartam őket szakítani... Aztán, mint dögről elkergetett hollók — szétmentek, de amint eltávoztam, egymást véresre szurkálták az ottmaradt husért. Ez minden napos Ljuba. Ezt maguk, — nők nem látják...

— Miért bánt megint azzal, hogy nincsen szívem, hiszen annyiszor mondta, hogy én az vagyok Przemyslben, ami Loth felesége volt Szodomában...

— Loth felesége is visszanézett a pusztuló Szodomára...

— Béla, kacérkodott most mosolygón Ljuba, ne legyen mindig ilyen szomorú... Igaz én azért szeretem, mert őszintén megvallotta, hogy bennem nem engem, hanem más szeret, kiről sohasem szólt még, s kinek még nevét sem tudom...

Itt elcsuklott a hangja, mintha előbb elakarna mélyedni, hogy lelke érzéseit hozza felszínre, aztán folytatta:

— Ne legyen ilyen szomorú, Béla! Ezen ugye sem segíthet maga, — sem én. Látja, amint mondja, egy-két hét és maga nem lesz többé itt... Nem lesz egyetlen ember sem, aki előtt megnyithatom szívemet, kiönthetem könnyeimet. Látja, hol-

nap már átfut a városon annak a hire, hogy maga ma éjjel itt volt, de én nem bánom. Ugy sem hiszi el soha senki, hogy én tisztességes vagyok, mert szeretem a szépet, mert megfestem szürke, szintelen pilláit szememnek, sőt arcomat is. Pedig én ezt nem másokért, — magamért teszem Béla... De más az, amit mondani akarok... Két hét még, vagy csak egy s maga örökre el fog menni... Eleshet, fogságba juthat... Elmegy anélkül, hogy megismert volna.

Elakadt most hangja, de rövid megpihenés után újra folytatta:

— Én már nem vagyok leány... anya vagyok... Tanítónő voltam Právedlicán, amikor ott hadgyakorlatoztak a tüzérek. Egy éjjel... önfelédten... S egy hülye gyermeket szültem...

A csend elmélyült s a gyertyák elaludni készültek.

Ljuba görcsös zokogással törte meg a csendet s Kétegyházy először fogta két tenyerébe Ljuba nedves arcát.

RZEMYSLT már csak a koratavaszi nap-sugár vigasztalta, de a vigasz alig volt több a halott felett virrasztó gyertyák lángjánál.

Kétegyházy minden este átment Zászánjébe Ljubáékhoz.

Szerette Ljubát, mert őszintén megnyilatkozó szívet talált benne. Ljuba kacérkodó természetének hizelgett, ha körülfogták a fiatal tisztek, vagy ha a tábornok ur jó reggelt köszöntött, ha feljött a parancsnokságra. Az utolsó napok ólomsúlyát nem érezte, nem is érintették őt, nem is látta meg a kétségbeesett kapkodásban, hogy csak napok vannak már hátra...

A parancsnokságokon már napok óta hangos tivornya járta: elfogyasztani mindent. Csirkéket, malacokat, borjakat, bort, pálinkát, pezsgőt. Csak nem hagyják itt az oroszoknak!...

Künnt a sáncokban naponként százával pusztultak el a tavaszi szellő lágy simogatásától, benne a várban az embereket valami örült tévhit hatotta át: kiélvezni az élet lehetőségeit, mert ki tudja, mit hoz a holnap!...

Kétegyházy két bajtársával a Szán folyó partján haladt át Zászánjére. Ott, egy elmenekült zsidó házában búcsúestét tartottak. A kórház soron mentek végig, ahogy a hidról letértek. Az első kórház előtt egy katonatömeg feküdt a nedves földön. Didergőn, rongyosan. Az egyik éppen feltápszkodni készül s keserű magyarosan káronkodik. Kétegyházy megszólítja: — mi az bajtárs?...

— Hogy mi az, hadnagy ur? Hát az, hogy megdőglünk éhen... Idehoztak kocsiszám a spitájhoz, oszt nincs hely!...

— Most félkönyökre tápászkodott. Hosszan köhögött, aztán folytatta:

— Megdöglünk itt, mint kutyák! Se egy kis meleg leves, se szalmavacak, — semmi!..

Kétegyházy maga elé bámult s csak a másik két bajtársa nógatására ment tovább. A másik kórház előtt három katona feküdt. Sapkájukról látta, hogy ezredbeliek. Megszólítja egyiket-másikat: meg sem mozdulnak. Leemeli sapkáját a harmadiknak: halott volt.

— Nézzetek ide, szólott két bajtársára.

A harmadik kórház előtt katonák nehéz akác-bunkókkal verték a kórház ajtaját. Egy kemény kotonahang dörög le az ablakból: ne verd úgy az ajtót, az istenit, mert én verek végig rajtad! Nem hallod, hogy nincs hely! Az ut másik feléről egy puskadörrenés hallatszott s abban a pillanatban néhány apró üvegcserep csörgött meg a járdán.

— Látjátok fiuk, szólott Kétegyházy izgatottan. Hát tarthat ez sokáig?

— Miért kellett eddig dögleszteni őket, ordított fel most Fenyő Miklós, Kétegyházy egyik barátja.

— Gyerünk itt a mellékutcán én nem tudom ezt tovább nézni.

A kórházak körül csoportosan haltak el az emberek...

Roth Salamon háza palotává volt világítva s amikor beléptek az elbucsuztatott őrnagy már ott állt az előszobában.

— Körötte tucatnyi tiszt hajlongott.

— Hohó! Béla is itt van már! Hol a kis lány, kiáltott ki egy kellemes hang a lármából.

— Szervusz Béla, hol a kisleány?

Kétegyházy válaszát elnyelte a szóáradat.

Az ebédlő diszesen s gazdagon volt megterítve. Mindenki elhozta tartalék adagját, megtakarított cukrát, borát s itt a lóhust ezzel fűszerezték. Nekik nem jutott a parancsnoksági csirkéből, malacból. A kegyvesztettek és szokimondók társasága volt az övék. Ez kiáltott ki minden szavukból is.

— Éljen, éljen Jani is itt van! Éljen Jani!

Fekete Jani főhadnagy köszöntött be s ahogy belépett felemelték és poharat adtak kezébe. Ő volt a zászlóalj segédtisztje, ő volt a mindentudó tartalékos!

— Fiuk! Silencium! Megkezdődik a vacsora!

— Figyelem! szól katonásan az őrnagy! —
Isten áld meg a magyart!...

Áhitatos csönd szállt Roth Salamon házába s a lelkekbe őszinte átérzés. Az érzések itt-ott könnyekbe testesültek.

— Most pedig igyunk egyet fiuk és az utolsó vacsorához ülünk le.

A csendet senki sem merte megtörni, habár a szív önteni is szerette volna az érzéseket, az ajkra, nem tudott szavakat kicsendíteni rájuk. Buzgón falták az utolsó vacsora falatjait. Egy felköszöntő a rangidősre, — egy pár bucsuszó a multról; dicsőségről, a zászlóalj tetteiről, derék magyar parancsnokáról, sőt egyik-másik toszta a várparancsnokságig is elbuzgólkodott, hogy valakit ki ne hagyjon a sorrendből. Ezek voltak az izetlen vacsora fűszerei.

— Halljuk Fekete Janit. Mi van az utolsó kitöréssel?

— Nem szabad viccelni fiuk, korán van még, intette le az őrnagy a heveskedőket. Ígyunk inkább még egy párszor!...

— Éljen az őrnagy ur, kiáltottak többen.

— Mégis halljuk Janit!... Mégis csak komoly dolog az a kitörés!...

Fekete Jani komolyan emelkedik ki a sorból.

— Édes bajtársaim! Ne várjatok tőlem eddig megszokott tréfákat, mert akkor úgy válnánk el, hogy meg sem ismertetek. Nem akarom a magam érdemeit kiemelni. Szerettelek titeket, segítségetekre voltam mindig, tudom, ti is szerettek s ennél nehezebb lesz holnapután elválnunk...

— Már holnapután!? sóhajtottak fel csaknem egyszerre.

— Holnapután, azaz már holnapeste megkezdődik a kivonulás. Elöl ékalakban a magyar ezredek, szárnyon polákok és ruthének.

— Persze, hogy a magyarok, kiáltják közbe.

— Mindegy, fiuk! Kötelességünket ott is meg fogjuk tenni s beleírjuk nevünket nemcsak ennek a Szodomának történetébe, hanem a világtörténelembe is!

— Néhányan már az Przemysl utódainak történetébe is irtak, — viccelt közbe egy könnyű hang.

— Ugy van, ígyunk az apró utódokra!

Mindannyian koccintottak.

— Kedves Pali öcsém, csak sirásra ne borul-

jon holnap mosolygó arcod, jegyezte közbe Fekete főhadnagy.

— Ne vigyétek bele a város életébe amit mondok, ugyanis annyi az árulónk, hogy mióta az inténdáns árulását megtudta a parancsnokság, azóta a vár vezérkari főnökére is gyanakszanak. Nincs itt a lengyel földeken más megbízható katonája a monarchiának, mint a magyar!...

— Ugy van, éljen Jani!!!

— Biz ez így van fiuk. Mi védtük az ostromban, mi szenvedtük minden rémét e várnak s ránk vár a felszabadítás dicsősége is!

— Ki az, aki hiszi, hogy ezt a várat a védőség fel tudná szabadítani?

— Senki, válaszolta kurtán Fekete.

— Minek akkor a kitörés, a história? Repítsék a levegőbe s adják oda a muszkának, — tüzesedtek neki egyszerre többen is.

— Juttassák Szodoma sorsára, veti bele a hangzavarba Kétegyházy...

— Ugy van, visszhangozzák többen.

— Halljuk Béla, mi a te véleményed?

— Halljunk filozofiát!

— De együk meg előbb, amink van, mert Béla elveszi a kedveteket az evéstől.

— De nem az ivástól kacagtak fel többen.

— Ugy van, szólt bele az őrnagy s egyedül itta ki borát az öblös vizespohárból.

— Éljen Jani, — ürítsünk jóbaráti poharat!

Tele töltik a poharakat s fenékig isszák mindannyian... Most egymással tárgyalják meg a hol-

napi kitörést. Egyik jobb sztratégá, mint a másik; egyik így-ugy verné meg az oroszokat; egyik ezt ajánlja a várparancsnokságnak, a másik azt. Egyesek elnémultak, mások isznak, de mindegyiknek az arcára vésődött a holnapi nap nagy kérdőjele. . .

Már csendesedni kezdtek, mikor az őrnagy a mellette ülő Kétegyházyt átölelte s arra kérte, hogy mondjon valamit helyette is, mert neki már akadozik a nyelve. Közben megjegyezte, hogy az sem baj, ha nem a parancsnokságnak szól a beszéd.

— Miről beszéljek fiuk, mert mondani valamit képtelen vagyok?

— A fájdalom, mely arcotokra most kiüt, én bennem már tengerré dagadt. . . Pár szóval enyhíteni e fájdalmat annyit sem segít, mint a bibliai hívő igyekezete, hogy csöbörrel meregesse a tenger vizét. . . Eddig kikacagtatok, ha Szodomának neveztem a várat, melynek sáncait lángok helyett vér mossa, de most már magatok is érzitek a pusztulást. . .

— Ti, a jóerkölcsűek, majd megmentitek, — kiáltott közbe egy fékezetlen hang.

— Ugy vagyunk ezzel, Misa, mint Szodomával, ha mindannyian rosszak lennénk, nem tudna az Úr jó és rossz között különbséget tenni s még azt hinné: ime, ilyen az ember!

— Nem tudom, melyik a jobb sors, Béla, jegyezte meg egy másik, egy savanyu sóbálvány mellett élni örök életet, vagy felperzselődni hát abban a nagy bűnben, mely elégette Szodomát?

— Halljuk Bélát, hagyjatok fel legalább a

halál torkában a ti butaságotokkal, dörög egy hang a kedélyekbe.

— Fiuk, én azt hiszem, Béla barátunk is zarba jönne, szólal meg Miska, a veres szakállú népfelkelő, ha az a kis szőke polák lány válna... azzá a bizonyos sóbálványnyá! Ha-ha-ha...

— Ugy van, úgy van! kiáltják hahotásan.

— Nem olyan vén kecske még a mi Béla kománk, hogy meg ne nyalja a sőt, tört át a kacagásokon Miska szívtelen hangja.

Kétegyházy őszintén mosolygott.

— Jól van fiuk!... Igyunk erre a jó akasztófa kedélyre egy tele pohárral!...

— Éljen! Béla is iszik már, akkor tényleg vége van a világnak!

— Hagyjuk a beszédet, gyerekek, daloljunk már egyet, proponálja egy másik népfelkelő, ki eddig szorgalmasan táplálkozott a földi jókkal.

— Silencium, fiuk, halljuk még Bélát!

— Igazatok van, az utolsó percek nem alkalmasak a komolyságra! Daloljunk, a dalban mindenkinek a maga érzése szólalhat meg; a beszédben meg sem értjük egymást!...

— Isten veletek fiuk, utunk hólnap ki tudja merre visz...

— Ugy van, — fel búcsúcsókra fiuk!

Csendben ürültek ki a poharak s dalra nyilott a lélek és az ajkak.

A dal ivásra, az ivás dalra serkentette a bútfeladt társaságot.

Már háromra járt, amikor az egyik szolga,

szivdobogva kereste ki az egymás nyakába, vagy az asztal fölé, alá dőlt társaságból Kétegyházy hadnagyot. Kétegyházy feltűnés nélkül tépte ki magát a társaságból, alig ért az előszoba ajtajához, amikor két tiszt egy tiszt köpenyből egy leányt vetkezett elő. Pár pillanatig a meglepődöttség fagyasztotta a társaságot s aztán mint egybetanult kórus valamennyien rázúditottak: éljen a szőke sóbálvány!

Kétegyházyt meglepte Ljuba jötte s alig tudta kabult agyából kihámozni a képet.

— Mi az Béla, maga is be van rugva? — szólt a lány.

Kétegyházy nem mert határozott feleletet adni s inkább a semmit sem jelentő hallgatást választotta.

— Ebből igyon, Béla, rántott elő egy pezsgős üveget Ljuba. Ez a tábornok uré! Nem minden hadnagynak való, hahaha!...

— Héhé, excellenciás kisasszony, tolakodott előre Miska... Lássuk csak, mi jót adnak ezek a törzseliek a tábornoknak?...

— Nem ért az magyarul, igazítja ki a nagy tévedést az egyik...

— Ne bántsátok a szép sóbálványt!

Erre hahotáig fokozódik a kacagás.

— Kóstoljuk meg, tényleg sós-e?

— Én mán csak a bort kóstolgatom, fiuk, dörrög fel az őrnagy részegen...

— Nem is való már az ilyen öreg legénynek a

leány! — Ugy-e exellenciás kisasszony, — szemtelenkedik Miska tovább...

Ljuba már a pamlagon szorított magának helyet, a pezsgős palackot rágurította az asztalra s cigarettára gyujtott.

— Béla, mi az, hűtlen lett? Féltékeny a generálisra?... Ne félj, Béla, beprotezsáltalak nála a vaskeresztre...

Most mindenki Kétegyházyt kacagta s ő azt sem tudta, mit válaszoljon.

— Nem hiszi Béla? No, jöjjön már közelebb, holnap már ugyis mindegy!... Tudjátok már fiuk? Holnap estére muzsika lesz!...

Kétegyházyt barátai odaboxolták a pamlagra s aztán nehéz fejüket egy darabig kónya mákfejekként összedugták a beszélők felé s józanító lélegzéssel hallgatták:

— Hol volt Ljuba?... Hát tényleg elment a tábornokhoz?

— El és mint látja vissza is jöttem...

— Az egyik tiszt mondta, hogy itt vannak és búcsuzkodnak. Nem tudtam jönni, úgy hoztak kocsin...

— Ljuba maga mindent elfelejtett, ami magát megkülönböztette eddig a többitől?

— De csak a te szemedben, — büfögött fel egy részeg népfölkelő.

— Bánom is én, veletek megyek én is! A tábornok ur is magával viszi a kis masamódot!

— Mi az? nyiltak az ajkak kérdőjelekké...

— Magával viszi a fogságba?

— Ugy ám, Béla, vagy a fogságba, vagy a halálba?

— Mi a fene, dünnyög az őrnagy borizüen?

— Mondtam, hogy sóbálvány lesz a kicsikéből, viccelik Kétegyházyt.

— Hogy jutott a tábornokhoz?

— Iroda után meghívott és én azt hittem, ez lesz a búcsúest s maga is itt lesz Béla. Aztán maga nem ismeri a lengyel leány véré, egy asszony könnyelmű önfeláldozását, csuklott torkán a hang.

— Csak nem? . . . száradt Kétegyházy torkára is a szó. Arcát lángok nyaldosták végig, testét a lélek belső vihara tépte . . .

Ljuba kacéran ölelte át nyakát . . .

— Az önfeledt állapot arra jó, hogy az ember ne számoljon magával . . . Ez a lengyel vér . . .

— Ljuba, ne árulja legalább bűnét ilyen olcsón! . . .

— Mit röhögsz te vörös fejű, — dörgött egy hang.

— A tűz is veres, nemde kisasszonyom, s játszani mégis — mily jó véle!

— Ez már Mars fia, — kacagott felcsendülően a leány s poharát teletöltötte.

— Igyunk az orosz tisztek egészségére!

— A lányokéra, — kockáztatta meg félig hangoosan Miska, de már szavainak utolsó csengésébe a fellázadt düh kavargott:

— Pfuj! Nem szégyellitek magatokat! Egy rüfkéért elárulnátok eddigi hősiességeteket.

— Szégyeljétek magatokat fiuk, egy ilyen len-

gyel ringyóért? Dobjátok ki inkább... Gyerünk haza!... Menjen a tábornok urhoz, aki így beruggatta!... Miatta csak nem bontjuk meg a társaságot!... Vidd haza te Béla, miattad jött!...

— Bizzátok én reám fiuk, — tolakodik előre a vörös fejű Miska...

— Nem! Ne ítéljeteK részegen, részeg felett.
— kiáltott Kétegyházy tele torokból.

— Elég volt.

A leány nem értette a szavakat, csak az arcok vérbeborulásából következtette szeszködös agygyal, hogy itt háboru van...

Csak akkor eszmélt, amikor már a rácsos kapu előtt állottak s Kétegyházy Béla arca egy villanylámpa alatt kisápadt a hajnalból.

— Isten áldja. Ljuba, ha holnapra eloszlik az agyára ült alkohol gőze, szeretnék búcsút venni még...

— Mi, nem értem, hát maga ma sem akar bejönni hozzám, így akar elmenni... és itt hagyni, hogy vágyaim forráságát odadobjam mindenkinek?

— Ljuba, maga nem tudja, mit beszél ma...

— Tudom Béla, tudom, azt mondom, amit mindig éreztem. És ha maga elmegy, újra az leszek, aki voltam. Csak maga miatt voltam ilyen... És csak a maga vak szemeiben...

— De Ljuba...

— Nem, ne is mondjon semmit Béla! Én nem bírom el a vérem vágyát és nem is akarom!.. Jó éjszakát, álmodjon hát, arról az ideálról, amit én

testesítettem meg, majd meglátja, megtudja, hogy vér és hushól való nő nem lehet ideál, anélkül, hogy nő ne legyen, akár anya, akár szüz, vagy utcai céda... ha az a férfi kerül elébe, aki...

— Maga örült Ljuba!...

— Jaj! Istenem! Béla! kiáltott fel Ljuba, amint kába szemei elé a lengyel tüzér került...

Kétegyházy idegein átlángolt a düh. Megszégyenítve érezte magát Ljuba szavaitól s attól is félt, hogy a lengyel tüzérrel is kenyértörésre kerülhet a dolog.

— Mindegy, — gondolta s alig volt annyi ideje, hogy magához térjen, amikor a lengyel tüzér ráordított:

— Jetzt komm' ich an die Reih'!

— Hozzá ne nyulj, kutya, mert leütlek!

Ljuba az ajtóhoz lapult s arcát tenyerébe temetve térdeibe rogyott a küszöbön. Kéjes kíváncsisággal nézett ujjain át, vajjon, vajjon kinek ér többet ő? — Mi lesz erősebb, a lengyel hadnagy véres kéjvágya-e, vagy Kétegyházy tiszta ideálmusa és embersége?... Félig eszméletlenül, félig éberen hallgatott, figyelt...

A két katona is mintha gondolkozni látszana.

A lengyel Ljuba felé tartott.

Kétegyházy előbb lábaiba cövekelten állt, de amikor látta, hogy a lengyel felráncigálja Ljuba görcsös testét s mint valami rongyot tépi ki gubbasztó helyzetéből, odarohant s egy erős rántással maga elé szegezte; most vadakként meredtek egymásra...

— Ha Ljubához nyulsz, megdöglesz! hörgött fel Kétegyházy szárazon.

A lengyel mielőtt valamit is szólt volna, el-
lökte Kétegyházat s a közben büszkén feltápász-
kodó Ljubát szedte balkarjába, jobbájában pedig
revolverét szegezte Kétegyházy szoborrá rémült tes-
tének.

— Mit akarsz a lánnyal, — rekedt ki Két-
egyházy ajkán a szó.

— Eddig a tied volt, de az utolsó éjszakát az
én ágyamban tölti.

— Nem addig, amíg én itt vagyok!

Kétegyházy állati dühhel rontott a lengyelre s
meg sem hallgatta, hogy ez már második lövést tü-
zeli ki s meg sem érezte, hogy bal vállát vérezte
meg...

Ljubát már kijózanította a gondolat, hogy Két-
egyházy gyáva, hogy felkinált testét sem akarja s
szorosabban simult a lengyelhez...

— Pajtás, — erőlködött a szóért Kétegyházy,
— ne mocskold be a leányt, nekem fájna ezt tud-
nom róla... | Értsd meg...

— Há-há, há... persze, hogy fájna, kaca-
gott a lengyel. De ebben a kacagásban annyi volt
a gúny, a bántás, hogy a felkorbácsolt vér most
frissen dagadt a vállseb szájához s forrón ömlött
le Kétegyházy mellizmaira. Most már a fájást, a
tompa sajgást érezte a mellen...

— Ne röhögj kutya! Kifojtom belőled a
lelked — s már a lengyel gégéjén volt marka. A
lengyel bajonettjét rántotta még elő, de már nem

volt annyi ereje sem, hogy átdöfjön Kétegyházy köpenyén. Ájultan esett ki Kétegyházy kezeiből s kékké dagadt arcát a hideg hóra fagyasztotta a halál...

Ljuba őrülden kacagott s veszett sikollyal dobta két karját Kétegyházy nyakába s apró fogai gyöngysorát a ruhán át is rávéste ennek bugyogó sebe fölé... A fogaival kapaszkodott belé, de Kétegyházy észre sem vette mi történik körülötte...

Egy sötét árnyat látott a hóra terítve, egy fehér gyolcsok közé dobott dögöt.

— Ó, ó, ó, Béla, de jó! Ugy szeretlek, hogy megölted... Utáltam, — pfuj! — Annak a hüje gyerekeknek ő volt az apja s félttem, reszkedtem tőle... de most már lesz egy másik... egy fiam! Még hagyott az éjszaka egy pár órát... Béla... Menjünk innen, mert megtudják... ő lengyel volt, te meg magyar... itt gyűlölnék titeket... Félj, menj... vagy jöjj velem én elrejtlek...

Kétegyházy szoborrá merevült testét mozgékonnyá varázsolta az utálat s futni, menekülni szeretett volna innen, itt hagyni mindent. Most minden véres, fenyegető volt előtte...

Rohant át a hidon, ki ezredéhez... Utközben még egy pillanatra elébe villant a lengyel hadnagy torz, kék arca, kidagadt szemei, száján át kezére folyó hideg nyála s fülébe visszhangzott Ljuba hisztériás kacaja s ez még jobban űzte, kergette...

Az utcákon fekete oszlopokat látott mozogni. Mind, mint bélpoklos zarándok, némán döcögött.

Elöl az oszlopok élén egy lovas kinozta döglődő gebéjét rozsdás sarkantyujával. . .

Mi ez? Talán már ma van az utolsó ítélet napja, most hajnalban? Ma? Igen. — S most a kötelességérzete is üzte. Már futólépésben szelte át az utcák hosszát. A fekete oszlopok végtelen gyászmenetként dültek le a völgybe. . .

Ezrede is már felvonulásra készen állott.

Mi az, te máris vérzel, gunyolta az egyik.

— Pusztul már Szodoma — gunyolódott a másik. . .

— Hol a kis lengyel fruska? . . .

Kétegyháznak nem jött szó a torkára. Eszméletlenül vonta, tolt a menet kifelé az orosz sáncok alá. . .

— Az utolsó ut — gondolta. . .

Konyult fejét néha megemelte; előre és hátra nézett. . . Mellette nehéz, akác furkosra támaszkodó sor haladt még, de amikor emelkedéshez értek, megritkult a menetelő oszlop. A kociut árka tömegesen nyelte medrébe a kidőlt katonákat. Sokan előbb csak a borjut, történytartót dobták az árkokba s úgy igyekeztek kifelé, de a legtöbbnek már a maga csontteste is nehéz volt pár kilométerre cipelni. Néhányan még nótázni mertek volna a kiosztott pálinkától, de a legtöbbnek már a levegő is alig került ki a tüdejéből. . . .

Kétegyházy szemeit a magáénál nagyobb tragédia látása lassan világosan látóvá bontotta. . . .

A szodomaini város képe messze maradt s a hajnal már az arcokat is kifejtette a tömegből. . .

Golgothajárók fájdalma ráncolta magát az arcokra...

— Félre baka az utból, a tüzéség jön! —
adták át egymásnak a szót a nedvtelen ajkak.

A külső védővön már csak ritkult oszlopok vánszorogtak. Magyarok! Dicsőség! Az otthon, a haza! Ezek a hangok emelkedtek ki a száraz szuszogásból. Magyarok! S a szóban valami varázs még félholtakat volt képes nekitámasztani a késülő rohamnak... Mintha féltek volna a reggel fénytől, a borzalmak napfényes képétől, az éjszaka megmaradt borus szürkületében megindult a hurrá s örültté tette a még élőket.

A várművekből és az orosz állásokból ágyuzivatar, géppuska, ég, föld, pokol végítéletének minden pusztító tüze ráömlött a rohamot kezdett magyar ezredre...

Magyar! Előre! Haza! Hurrá! —

S a szót felfalta a gépek pokoli lármája és felszívta a jajjok purgatoriumi siránkozása. — Isten! csak ma még, csak még ma, ha vagy. Légy még ma itt! Istenem, feleség, család, csak engem ments! Csak én! Miatyánk... mormogtak. Megörülök... sziszegték. Mi lesz hát az Istenit? Nem látod, ott rókavermekbe kerget a muszka!... Ott szurok ég!

Robban a bomba, gránát, fullaszt a gáz... Hát csak döglenni!?... Csak pusztulni!... Hurrá! — hallik hátulról — előre... — Utánam, hallatszik hátra... Ne erre, — jobbra, ott a tömeg, körülfogni őket fiuk, magyarok, testvérek!...

Az ágyudörgés süketté, a gáz, gőz és tűz vaklá nyomoritotta a vadul előtörő, haldoklón fuldokló, csonka testeket. . .

Másfél óra alatt kihült a forró energia utolsó csöpp vére, a földi pokol fölé kacagó napsugár biborosodott s egyformán csókolta a földön alvókat és földönfutókat.

A külső védövet benyomták a külső seregek, a várbanmaradtak felujjongtak és felvacogtak.

A korahajnal kék egére a földről emelkedtek fel a fellegek, melyeket a dinamit lehelt fel a felrobbantott hidak tört bordái fölé. Romokba hullott kaszárnyák, várművek falai omlottak izzó vasvázuk alá s eltemették Przemysl utolsó napjainak véres vétkeit. . .

Kétegyházy Béla százezerek golgotájára indult. Mögötte, amint a Szán partjáról visszanezett négegyszer Przemysl felé, a várágyúk, fegyver és töltényraktárak robbanása már csak elvonuló vihar morajlása volt, — előtte pedig az orosz mezők bizonytalan képe vibrált a körülötte káromkodó orosz katonák szuronyai között. . .

Este még Galicia véres éjszakája fedte el a sűrű sorokban Szibéria felé kergetett sereget, reggelre már durva káposztaleves csillapította az éhezők állati vágyát s oltott erőt a petyhüdt izmokba a további kálváriajárás kinjainak elviselésére. . .

A havas mezőkből egymásután bontakoztak ki a kisvárosok templomainak aranyozott kupolái.

Kiev, Moszkva, Kazán katedrálisai fenségesen mutogatták a právoszláv hit dicsőségét a mel-

lettük elvánszorgó nyugati hitetleneknek s kacéran
fürdették ki téli testüket az orosz tavasz lassu éb-
redésének.

OL a Káma dagadt tavaszi árjától
terhessé lassul a Volga folyása, májust
ünnepele a fakadó hajnal... A rügyek
szüzi illatától részegült madarak vig-
dallal csalták ki a tavaszt a végtelen orosz-
mezőkre... Az ég kékje szüntelen mosolyával biz-
tatta a természetet az ébredésre s a tavaszi fuvallat,
mint könnyű selyem uszály fehér testet, csiklandó-
san cirogatta...

Az öntudatos teremtes tudatában ragyogott az
egész vidék.

Vasárnap volt.

A Káma medrébe temetett kis orosz város
életét csoda rázta fel álmából. Foglyok masiroztak
be a főutcán...

A vidék exotikus népei, évszázadok óta vál-
tozatlanul őrzött nemzeti ruhájukban — a templom
előtt — csodára vártak... Zugtak a harangok s
ének zengett át a Káma kiszélesült medrén...
Mintha egy mitológiai misztikum kelt volna ki a
legendák ködéből, mintha Üdvözítőre vártak volna
az emberek, ájtatosan, áhitattal énekelték: pomiluj
— irgalmazz... A néptömeg előtt, aranybaszegett,

gyémántcsillogásu ikonák között egy csontos alakot
ceremoniás gesztusok emeltek a tömeg konyult feje
fölé...

Az orosz ortodox papok egy hatalmas tipusa
dörgött mély baszusán a gyáván suttogó hang-
zavarba, amikor egy maroknyi tépet zubbonyú,
görbe gerincbe kinzott katona cammogott ki egy
mellékutcáról a templom tere elé...

Az ima elmorzsolódó hangjait elnyelte az
ámulat. Az arcok lázbavert rózsaszínét a döbbenet
spadtsága kergette le.

A fogoly csapatot vezető orosz katona álljt
vezényelt. A foglyok megálltak.

Két tábor meredt most egymásra, mint két
misztikus kor, amely ezredévek óta nem látta egy-
mást; csodálkozva, mintha a huszadik század ma-
gyarjai vándorutjukon a Káma és Volga mentén
nyugatnak induló őseivel találkoznának és ezek
ijedten, elálló érveréssel, mintha megrémültek
volna ezer éves jövődjüktől, amikor a Káma-
mentéről elvándorolt testvéreiket a huszadik század
emberszerető műhelyéből véresen látják kívánszo-
rogni...

Már csak a pápa énekelt...

Pomiluj, pomiluj...

S a refrént csak a Káma töltése verte vissza
dallamos visszhangban...

A magyar fogolycsoport egykedvűen várt,
hogy megrohanják őket, megköpdösik, aztán, meg-
csufoltan valami kaszárnya pincéjébe kíséri a csu-
dára csődített nép.

De a várt csoda abban teljesedett, hogy a nép nem köpdös úgy, mint a nagyvárosok felízgatott tömege, hanem naiv félelemmel süti szemeit a harmatos fűszálakra...

A pópának gesztusai gyűlöletesen kiáltották a balzsamos reggelbe:

— Feszítsd meg hát őket!

A fülek süketek voltak; a foglyok lassú menetét a nép némán hallelujázó menetben követte... Amikor a kaszárnya kietlen udvarára terelték őket, elszéledt a népkiséret s a foglyok kidőlt fák törzsére, mint fáradt vándorok, vagy csupasz földre, mint sivatag zarándokai egymás mellé gubbasztottan várták, hogy mi lesz. Nem tudtak már komolyan törődni, reálsan gondolni, gondolkozni meg már régen elfelejtettek. Vártak. Mi lesz? Hova helyezik őket? Ugy látszik ez lesz a hely s amikor erre gondoltak, szemeiket már a vágy csillogtatta: jó volna itt maradni...

Mire a nap delelőre jutott, csinos trojkán jött a városka parancsnoka. Vézna, degenerált test, melyet sorvadásos gerincterhelt. Az ezredes. A katonák hurrát kiáltanak, amikor leszáll a kocsiról és embertestüket oszloppá egyenesítik előtte.

A foglyok szíve feldobog. A parancsnok nyugatias finomkodással kezeli és apróbb csoportokba osztja őket... Ide a románok, csehek, tótok és szerbek, — oda a magyarok, németek... A fogoly oszlop megoszlik. Kik egymáshoz tartozandóságot éreztek, bucsút intenek egymásnak s apá tikusan tapossák a megkezdett kálváriát tovább...

Kétegyházy Béla egy nyolcas csoporttal a Katedrálnejá-utcára került egy terméskőből épült ős kuria pincszobájába, ahol régente az ősorosz ház cselédei lakhattak. Két ürességtől tágas szoba három ablaka szűrte be az utca világosságát, csendes életét és a kíváncsi elhaladók pillantásait. A ház előtt lomha örök cammogtak éjjel-nappal...

Az udvar tágas volt. Ősrégi idők drága maradványaként három terebélyes gesztenyés védte a kuriát kánikulai perzselésben.

E három fa volt a foglyok néma barátja és a Káma partjára épített aranyboltozatú szláv templom gondolataik beszédes társa...

Kétegyházyt a kora reggel mindennap a levelesek ké bontakozó fák alá csalta. A többiek még rendesen aludtak ilyenkor. A régi barátok közül senki sem volt vele. Az utolsó napok véres emlékei, a nagy vérfergeteg első napjai, gyásza és Ilus képe most a csendes napokban szépen, harmonikus egymásutánban szinte valósággyá rendeződtek az emlékezésben... A magányban önmagát kereste. Érezte, hogy ő nem őszinte önmagához, hogy lelke és élete egyensúlyt vesztes és szeretné megtalálni önmagát.

Most, amikor az élet események tartalmával tölti be napjait, — lelkét üresnek érezte. Most, amikor senkije sincsen, most úgy érezte, hogy legalább önmagát kell megtalálnia. Így megtisztult önmagában talán könnyebb lesz életének, az egész életnek célját, ha van, megtalálni. Nem elégedett meg azzal, amit mások mondanak, a filozofiával,

mely csak zavarta, a történelemmel, mely csak szűk emberi szemszögből néz, azt akarta tudni, amit érez, mert az ő érzései neki pozitívebbek, mint a metafizika, história logikája, vagy időbeli tényei. Azt kell tudnia, azt kell logikai sorban elrendeznie, amit ő érez, ami csak neki igaz, mert azt tudta, hogy minden másként igaz, senkinek sem egyformán, sőt önmagunknak sem mindig. Itt kell kezdeni. Önmagunkat ismerni. A többi sem lehet másként és más, mint amilyennek és ahogy megismerjük. S elsősorban nekünk kell olyannak lennünk, hogy megismerhetők legyünk...

— Szervusz Béla, — köszöntötte Komor Árpád főhadnagy Kétegyházyt, amikor éppen az egyik gesztenyés alá akart leülni...

— Szervusz főhadnagy úr!

— Nem rossz dolog, ilyen korán, friss levegőt szívní. Szinte tágul és tisztul tőle az ember tüdeje.

— Igen, én szeretem a jó levegőt, de még jobban a csöndet — így reggel... Az ember legalább önmagával is lehet néha...

— Te, Béla nem tudod, nem lehetne itt valahol egy könyvhöz jutni? Erre a friss levegőnél is jobban szomjazom.

— Ja, ti professzorok, nem igen tudtok könyv nélkül megélni!... Lehet, de milyet? Itt egy kis vidéki orosz városkában, ahol talán a kalendárium és biblia az egyedüli jele a könyvnyomtatásnak...

— Jó lenne egy biblia is, kalendárium is!

— Ha bevásárolni mehetünk, menjünk ket-

ten. Az öreg Kóro kapitánnyal kicsináljuk, hogy minket engedjen el... Jó?

— Jó!

— Ma amugy is szombat van, ilyenkor kapunk őrt.

— Ha nem akarnak jönni rászánunk tiz kopejkát és jönni fognak.

— Szegény öreg oroszok, jegyzi meg pár perces hallgatás után Komor főhadnagy, — milyen jó lelkük van...

— Az orosz jó, azt én is látom, de nézd, ha tatárokat kapunk, azok komiszak...

— Komiszak? Dehogy! Meg kell értened Béla, hogy azok itt az elnyomottak, az üldözöttek. Ők csak azt látták, hogy a hatalmon lévők durvák hozzájuk. Most az ő vállán van a fegyver, mi pedig foglyok vagyunk... Ők csak azt tehetik, amit tanultak...

— Igaz. Milyen más is lehetne a mi helyzetünk a fogságban. Olyan, mint amiről álmodtunk. De mi vagyunk az okai ennek a megalázottságnak.

— A Przemysliekre gondolsz? Mert mi véresen, sebesülten jutottunk ide. Így minket még nagyobb megtiszteltetés kellene, hogy érjen.

— Tudom, tudom. De mint ahogy ti sem tehatték arról, hogy megvérzödtetek, úgy mi sem, hogy nem, vagy hogy nem mindanyian...

Mi még ma is karddal járnánk, ha éretlen kölykök meg nem szennyezik a tisztí becsületet.

— Éretlen kölykök? Én azt hallottam, öreg
őrnagyok és más széles stráfosok voltak...

— Tévedsz, főhadnagyom! Én is ott voltam
Kazánban s nekem is kijutott abból a megalázásból,
amit egy ilyen kölyök idézett elő.

— Még nem is említetted ezt Béla! Mond hát,
hogyan volt?

— Kazánig a tisztikar a fogságba jutás után
megtarthatta fegyverét, mert Przemyslt nem tud-
ták fegyverrel bevenni, hanem mi adtuk át a várat
éhség miatt!

— Igen, ezt tudom, de a fegyverletétel okát
nem...

— Erre akarok következni. Mint lovagias
ellenfelet és le nem győzöttet kezeltek és mi kar-
dunkat, a kardbojtot minden nyomoron át ma-
gunkkal hoztuk. Én a kazáni divízióba kerültem.
Ez volt az elosztási központ, de — mint tudod is,
— a Káma még be volt fagyva, így nem küldhettek
bennünket a kis kámamenti városba. Csak most,
amikor ti jöttetek. Három hétig Kazánban, az ős-
régi tatár kapitálisban. Szabadon. Mindenhová el-
jártak a przemysli tisztek. Pénzük volt. Hiszen a
várban lévő hivatalos pénzt elégették, aztán, haza
nem küldhetted a körülfűrés ideje alatt. Tehát volt
min mulatni. S az oroszok vendégszeretők voltak.
Szállodákba szállásoltak. Ezerkétszáz osztrák-ma-
gyar tiszti! Tudod, mit jelent!... Egy napon kora
reggelre az összes tiszteknek jelentkezniök kellett
a parancsnokság udvarán. Itt leoldottuk kardun-

kat és máglyába raktuk. Aztán ránk zárták az ajtót és a többit már te is tudod. . .

— Éppen a többit nem tudom. . .

— Igen. Egy hadapród egyik este egy leány erőszakkal felakart cipelni a szállodába. A leány lármát csapott, a kadétot meglincselték. A leány a városparancsnok leánya volt, ki azt mondta, hogy valami széles aranygalléros volt. . . Így került a gyanu a törzstisztekre. Még ugyanaznap egy óriási plakát jelent meg, melyen úgy megszenyítették a tiszteket, mint még soha. . . Attól fogva nem is éreztem többé, hogy más lennék, mint szám, ami a háboruban voltam. . .

— Ismerted a kadétot?

— Egy hadosztálybeli volt velem.

— Jó reggelt fiuk! — Micsoda isteni reggel van, — kiáltott rájuk Kóró kapitány. . .

— Jó reggelt kapitány ur!

— Mégis csak van esze ennek a Bélának, te Komor, a háziasszony ilyenkor kel szintén, nem gondolod, hogy ez furcsa, — hahaha! . . .

— Korán reggel viccel kapitány ur!

— Vicc, amig vicc, de aztán katonásan komoly lehet. . . Nemde, Komor főhadnagy?

— Arról van szó kapitány ur, hogy mostan a bevásárlásnál én szeretnék Bélával kimenni, habár más a soros, mert egy pár orosz könyvet akarok beszerezni. . .

— Mi? orosz könyvet? Megbolondultál? Nem elég, hogy itt vagy köztük, hogy minden, amit látsz orosz. . . Legfeljebb, ha lesz benne egy pár jó

oroszk káronkodás, azt még én is megtanulnám, — hahaha... No, de jó, persze, hogy mehatsz... Csiky Béni ugyis szívesen lemond soráról... Megyek is már, felrázom a társaságot.

Kóró kapitány katonásan fordul s nagy lármával költi fel a még ágybanlévőket...

Aztán megindul a napi munka. Kártya, vita, harctéri hárijánoskodások. Vagy az ablak alatt ülve, az elmenők lábairól állapították meg, ki volt, milyen és a többi.

A kisváros lassan megbarátkozott azzal a tuddal, hogy a foglyok is emberek. Némelyek sajnálták őket, mások sóhajaiból egy másik érzés tört ki: ó, bár az enyém is ilyen jó emberek közé kerülne!

Az egyszerű, romlatlan ősnép csodálattal nézte formás termetüket, sima arcukat, az ujságot olvasók, műveltek ellenséges öntudattal gyűlölték az emberevőket, testvércsonkitókat és minden gonoszság végrehajtóit, — mert ők ezeket az ujságokból látták...

Délután nyári eső septe le az utcák szemétét. A Káma zavaros tükre fölé széles szívárványt hidaltak a napsugarak.

Kétegyházy és Csiky Béni a széna félszer alól csodálták a csodás égi tűneményt. Még ez is, mintha más lenne itt Oroszországban, mint otthon! Méreteiben hatalmasabb, színeiben meg valami panaszos árnyalat hangolja le a kedélyeket.

Az őr bekiált az utcáról: négy óra, menjünk a piacra!...

Kétegyházy és Komor főhadnagy most a szu-
rony elé állott s megindultak a városba. Egy dara-
big szótlantul haladtak a járda mellett, mert a fog-
lyoknak nem volt szabad a járdán menniök; együtt
az állatokkal s az állatszámba menő muzsikokkal
taposták a kociut frissen mosott durva köveit. Az
őr unottan ballagott mögöttük. . .

— Erre menjünk, Komor, fel a Cerkovnáján.
Ott a sarkon, a kis templommal szemben, az utolsó
ablakon ül egy leány, — nézd meg jól.

— Mi az, hogy téged a leányok érdekelnek?

— Nem más, — igazad van, mint érdekel. . .
Emlékszel-e még, amikor a Kátedrálnűj domban
voltunk? Egy sápadt arcú leány, könnyezve tér-
delt egy ikona előtt. . Te figyelmeztettél rá. . .

— Az az áhitattal imádkozó, kékszemű leány?

— Az. De jól nézd meg! Nem mint leányt, ha-
nem, mint valami, különös, szenvedő, mártírcu
embert. . . Olyan, mint egy képről leszállt ma-
donna s arca is Magdolnáéhoz hasonló, könnyes,
önfeláldozó. Andrejev novelláiban találsz hason-
lókra. . . Ott lesz. . . Mindig ott van ilyenkor. . .

Komor Árpád szótlantul hallgatta Kétegy-
házy lágy, meghatott szavait.

— Nézd, — szólalt meg halkan Kétegyházy
ujra. . .

A leány két fehér tenyerébe hajtotta fejét és
egy vastag könyvvel párnázta alá könyökét. Csak
bús szemei és fekete hajának homlokára tépett
fürtjei látszottak. Komor döbbenete ólommal nehe-
zítette lábait és lélegzetét a tüdőbe fojtotta. . .

Az orosz őr, ki nem értette lépteik lassulásának okát, tempóra nógatta őket...

A főutcán egyik üzletet a másik után járták. Itt-ott még megbámulták őket, de már nem olyan naivan, mint az első napokban. Inkább csak ruhájukat nézték, tapogatták, hogy nini, ezért olyan ügyesek ők! Néha még találkoztak megvető tekintetekkel, de már sokkal több volt a szájalommé, a részvété...

Vacsora után Komor főhadnagy és Kétegyházy Béla együtt sétálgattak az esőázott homokon... Előbb csak közömbös dolgokról beszéltek, de aztán Komor főhadnagy, mintha gondolatait valahonnan mélyről hozná elő, megszólalt:

— Béla ez a leány egy csodás excentrikum... Mondd, régóta figyeled?...

— Amióta a templomban láttuk.

— Mi az impressziód?

— Azt hiszem egy vallásos, vagy más gondolatnak a fanatikusa...

— Mindig ott van az ablakban, ha arra mégy?

— Ott. Mindig... Sőt gyakran jár el ablakunk előtt is. Én nem emlitem senkinek. Tudod, milyenek az emberek...

— Béla, nem gondolod, hogy miattad van az ablakban?

Nem, Árpád... De lehet, hogy azért, amiért én — járok arra olyan szívesen...

— Ugy?... Oka mindennek van!...

Este együtt sétáltak az udvaron.

Egy pár percig a právoszláv templomnak cso-

dás varázserejéről, építési stílusáról beszéltek és gyönyörködtek a Katedrálháza arany kupolájában, mely elkeveri sima testén a fénysugarakat és a csillogmezőt, mint egy apró, világító tüzes égítest tükrözi vissza. Komor szerette az este misztikus hangulatát s Kétegyházy harmoniát keresett benne gondolatainak megértésére. Csak önmagát nem értette. Szinte várta, hogy Komor folytassa az elejtett témát, hogy elmondjon neki valamit, hátha Komor nyugodt, bölcselkedő tanácsaiban megtalálhatja az önmaga kérdéseire a választ...

— Szereted Tolsztojt, — szólalt meg Komor.

— Szeretem. De megvallom idegen volt nekem eddig...

— Nem is Tolsztoj, inkább Dosztojevszkij találhatná meg ennek a leánynak a lelkét... Ő könnyebben fér az exaltált lelkekhez...

— Én inkább Andrejevre gondolok és nem tudok megszabadulni attól a képtől, melyet egyik novellájában fest... Egy pópa leánya apja holttestével marad egyedül a templom hűs hajójában s extázisában addig csókolja a szent halott testét, míg a bomló hulla bacilusai el nem mérgezik... Nem apját, hanem a szentet csókolja benne. Örjöngve várja, hogy kinyissa szemeit, mert éjfélre jár... Ha szemeit kinyitja, akkor szent volt!... Félájultan húzódik a koporsó mellé az egyik oldalon, mikor a másik oldal felől a sekrestyés közeledik s a halott lezárt szemhéját tépi fel, hogy szentté avassa a reggeli szertartásra gyűlő hivek előtt... Arra a leányra gondolok mindig, Árpád,

ki elátkozza a halott apját és megőrül... S e képtől nem tudok megszabadulni...

— Béla, neked nem szabad többé arra mened. És most értem már a te anachoréta hajlamod okát... Neked könyvekbe kellene merülnöd. Fiatal vagy és fogékony... E tanácsért ne haragudj... De ha ez a leány benned ilyen emóciókat vált ki, jobb, ha nem méggy többé bevásárolni... Az ember nem tudja, hogy öntudata alatt élő élete mennyire képes befolyásolni a cselekvő életet. S a te öntudatlanul működő, — hogy úgy mondjam — lelkiiséged — erősebb lehet egész, öntudatodnál...

— Nézd, Árpád, te nem ismeresz és nem is ismerhetsz eléggé. Én érzem, hogy nem tudok veled egy szinten haladni sem a bölcselkedésben, sem érzéseimnek magyarázásában. Én a kisváros szűk horizontján jártam, vagy innen néztem a nagy universum életét, de te benne élsz... Ez a nő, vagy csak szemeinek színe és íves formája olyan, mint azok a szemek, melyek az én naiv fiatalságomban iránycsillagok voltak.

Pár pillanatig elhallgattak. Komor egy zsenge levelet tépett le egy lehajló faágról s darabokra fosztotta.

— Már ez a második eset az életemben, Árpád. Az első egy kacér vérű szőke leány volt, aki összezuzta ideáloamat. Annak csak haja volt olyan, de ez a leány az élő élet kifejezését hordja magán, mint valami nedves diadémot... A szemeit... Ládd, mily csodás az ember! Elég egy pillantás

és hajszál hasonlása s az ember mindenre képes lenne érte.

— Mindenre képes lennél Béla?

— Képes. Képes lennék... de nemcsak lennék, én képes is voltam..

— Mire?...

— Nézd, Árpád, mi háboruban voltunk, folytatta elgondolkozva. Öltünk, véreztünk és megvéréztünk. Embereket, kik nekünk sohasem ártottak, bennünket sohasem bántottak — leöltünk... Isten tudja hány anyát, asszonyt és kisdedet fosztottunk meg eltartójától?... Hány olyan testre öltöttük a gyászruhát, mely nemes lelket takar... Ugy-e?

Hány olyan ember, ki mindig bánt, szidalmaz, békésen halad el mellettünk és azok mellett, kiket éppen úgy bánt és szidalmaz, mint minket. Most jön valaki, aki szentséget szentségtelenít meg, aki egy életed egyetlen ideálját zúzza össze, aki elveszi tőled az élet céljának testes lelkét... Nincsen-e jogod azt megölni?...

Komor Árpád meggyőződéssel suttogja maga elé: soha sincsen jogunk ölni Béla...

— Engem nem a mások morálja, hanem az enyém kötelez, — Árpád! Én megtudnám ölni, és... Megölném!

— Öltél már embert Béla!

— Embert — nem öltem... De hallgass még meg, aztán, ha unod, bemehetsz! Én az éjjel künn alszom a szénapadláson. Utálom a hortyogást, hörögést... A csillagokat nézem... Van egy em-

ber, ki nemcsak megöl egy szüzi erkölcsöt, mert, ha hiszel benne, hogy van és hiszel abban, hogy azt elvenni bűn, akkor abban is hinned kell, hogy minden létezőnek nemlétezővé tétele is bűn, gyilkosság. Ha valakinek kést döfsz a testébe, bezárnak, pedig a seb behegged. De ha valakinek testét úgy sebzed meg, a lélek is sebet kap, és sohasem gyógyul, — kettős a bűn. A bűn odasulyosbúl, hogy vad, tivornyád és őrült extázisod következménye egy hülye gyermek lesz, — akkor, hát akkor sem lenne jogod ölni?

— Béla, — te megöltél valakit!...

— Dosztojevszkij morálja megöletett egy uzsorás öreg asszonyt...

A hallgatásuk most egy vihar utáni szélcsendhez hasonlított, mely a tornyos hullámokat a háborgó lélek megcsendesülésével simítja tükrörré, de ebben a tükrőben még élénkebben vetül vissza a lélek képe.

Kétegyházy az éjszakát a szénapadláson virasztotta át s amikor az örök reggel keresték, hogy aláírassák vele az ellenőrző könyvet, még mindig a padláson aludt. Az őr, kit Volgamente nevelt, megértő mosolyában adta kifejezésre, hogy így is jó.

A többiek meg jóízűt kacagtak Kétegyházyn.

A kacagás keserű volt.

A jámbor éjszakát durva lárma verte fel. A foglyok kiengesztelő és megbékülő álmait hangos kiáltások zúzták össze.

— Fel, felkelni hé!

Ismerős katonai lámpás fénye vakította a foglyok szemeit, melyeknek pilláin édes álmok könnyharmata nehezült.

— Fel, mind, kutyák!

A foglyok feltápaszkodtak s mint beteg verebek a fészek szélén, kuszáltan, egykedvűen nézték, mint hányják szét az orosz katonák rongyolt ruháikat, mint kutatnak zsebeikben, hátizsákjaikban, majd az ágyról lökdösték le őket s a szalmazsákot, vagy akinek ez sem jutott, a deszkákat szedték széjjel...

Miért, mit kerestek senki sem tudta.

A félhomályból lassan kiéleződött egy fiatal orosz tiszt alakja. Ő volt a leglármásabb. Végre, amikor semmit sem találtak a fogoly tisztek elé állt s egy német tolmács tudtukra adta a foglyoknak, hogy pénzt kerestek, mert Przemyslből a tisztek rengeteg pénzt hoztak magukkal, helyenként megvesztegették az őrséget és megszöktek. S amikor a foglyok kimagyarázták, hogy itt csak egy van közöttük, az orosz praporszik — tiszthelyettes, rájuk mordult:

— Ez a fogoly tanya pedig nem megy többé ki az utcára.

— Melyik az a kék zubbonyos, aki mindig kijár.

Kétegyházy előállott. Aztán, mint az egyedüli przemyslit, újra átkutatták. Az orosz praporszik megvető nézéssel vizsgálta meg a csaknem meztelenül előtte álló csoportot s Kétegyházyra szegezte utolsó pillantását...

Most egymásközött indult meg a szemrehányások özöne. Az egyik népfölkelő odarohant Kétegyházy elé s ökölrel fenyegette meg, hogy ő miatta nem mehet többet az utcára. Mindig ezek miatt a przemysliek miatt, kik, mint gyáva laufhanzok megadták magukat... Komor főhadnagy erélyesen vetette latba tekintélye súlyát s a vita elült.

— Nappal is ráérnek! És mielőtt pálcát törnek valaki felett, — aludjanak rá egyet...

— Ugy van, viccelt az öreg Kóró kapitány, — most este ugysem látnak formás lábakat az ablak alatt... Ha mi nem megyünk ki, annál több nő jön erre!...

— A práporcsiknak talán kellet volna egy pár rubel, — ez az egész, — vetette közbe Hacker hadnagy. — Ti még nem ismeritek az oroszokat!...

Vulkáneszku főhadnagy szívesen belekötött a bukovinai Hackerbe, mert ennek alkuvás nélküli szavait arra magyarázta, hogy románellenes. Amióta Hacker ezt megsejtette, szintén minden alkalmat felhasznált arra, hogy Vulkáneszket provokálja...

— Forduljon mindenki bé és szunyókáljon, — zárta le a vitát — Csiky Béni...

Másnap a foglyok, mint ketrecbezárt vadak, az ajtó mögül bámulták az élettelen utcát. Csak most, hogy elvették azt a reményt tőlük, hogy a maguk szűk társaságán kívül más embert és nőt is lássanak, csak most érezték először, mit jelent elzárva lenni. Az örök rendszerint az utca ajtót is

bezárták s így már nem is láthatták az ellibegő, lenge lányokat...

Elzárult előttük a külső élet.

Egyesek most kártyázásra adták fejüket, mások könyvekhez jutva, azokban temetkeztek el. Csak este, vagy evések alkalmával kerültek egybe. Az udvar árnyas szögleteibe huzódtak. Az orosz hadisikerek, melyeket néha az örök hoztak hírül nekik s amelyek az orosz napiparancsokban fantasztikusan megnőttek, — lehangolták őket, sőt néha titkos könnyeket kényszerítettek szemeik szögletére. A lassan muló napok már csak egy végtelen életnek, egy eseménytelen szenvedésnek látszottak.

A kizöldült tavaszt forró júniusvégi napsugarak lankasztották. A kisváros élete kiterelődött a mezőre. Vecstomova kihallt volt.

— Milyen különös az orosz vidéki város élete, — szólalt meg Kétegyházy, amint Csiky Bénivel együtt ült egy üres faládán, az udvar kámai oldalán.

— Olyan, amilyen a jámbor orosz muzsik maga. Sokban hasonlít ahoz, a magyar paraszthoz, ki a várostól messze távolban, tanyán él...

— Kit még nem rontott el a város, — toldta meg Kétegyházy Csiky Béni gondolatait.

— A város a falu jámborságának és nyugalmas boldogságának az elrablója. A város azt rabolja el az emberektől, ami őket boldogítja és mit ad helyébe? Kostolóját a pillanatnyi jónak és szépeknek... Csalétket, amelyet, ha a falusi ember egy-

szer megkóstol, úgy jár, mint az egér. Egyszer lakik tőle jól. . .

— Szóval, Béni, künnnt maradni a pusztán! Trágyázni a földet, túrni az ugart, kikapálni belőle a földi jót és soha — soha meg sem kóstolni! Nem mint ember, hanem csak, mint barom élni, ki hátán cipeli jászlát, aztán, ha megéhezik, letelepedik melléje, — gunyolta Kétegyházy.

— Nem erről van szó, Béla. De arról, hogy a város még a városit is boldogtalanná teszi, hát még a falusit! Mit ér neki a betű értéke, a fény és csillogás, ha az egyiket nem érti, a másikat csak nézi. És aztán láttad a város erkölcsét. Nem érezted, amikor arcul köptek, rugdostak Kiev, Moszkva és Kazán utcáin s most itt a falu! . . . Én gyönyörködtem az emberek tiszta lelkében, amikor láttam, hogy nem a pápa uszítására, de önmaguk bensőjére hallgattak. . . Itt, ugye senkisémbánt. . .

— Ó Béni, hát ez az üdvösség?

— Ez! Ez Béla! Nem az, amit a város, a tí huszadik századbéli városaitok adnak, nem az az üdvösség, hanem az, ami az emberben ettől függetlenül van.

— Ej, olyan mindegy az, Béni, a faluban is vannak városi bűnök s a városban is van falusi butaság. . .

Amint elhangzott Kétegyházy utolsó szava, mint fáról lekergetett fehér falevél, egy apró levél hullott Csiky Béni elé. Csiky felkapta és a rágyöngyösödött írást kezdte betüzni. . .

— Franciául van írva, cher inconnu, — kedves ismeretlen...

Egy darabig még együtt betüzik, aztán Csiky odaadja Kétegyháznak.

— Ez csak neked szól, — Béla...

Csiky feláll s melegen megsimogatja Béla zilált haját s megismétli: — neked szól, — Béla, aztán magára hagyja Kétegyházat.

Kétegyház olvassa: ... Minden este erre járok, ha kigyul a hátsó kapu mögötti lámpa... Senkinek ne szóljon... Meg kell önt ismernem, mert már régen ismerem... Az orosz tiszt, ki önöket átkutatta, veszélyes. Az öröket ne vesztegessék meg... Szonja...

Kétegyház szíve olyan erővel zakatolt, hogy egész teste energiáját igénybe vette. Nem tudott mozdulni. Ujra olvasta s újra csak azt értette: minden este, ha a lámpa kigyul... Elsötétült előtte az alkony s a sötétben már látta kigyulni a lámpát, eltapodni az öreg lámpagyújtogatót, hallotta verni a kilencet...

— Ej! — gondolta magában és elhesegette a sötétséget. Zavarát azzal a gondolattal edzette meg, hogy katona és ember és hogy a gondolat már akkor is pozitív valami, amikor gondolat, már akkor is tény... és így a tények sem változtatják meg! Nem rohanhat az ember örökké olyan ideál után, amelyet soha el nem ér! A férfi különben mindig csak a nő után rohan, — mondják s hogy az egyuttal ideál is, azt csak a fantáziánk mondja és

a vágy, hogy a nőt ideálnak szeretnénk hinni, tudni...

A belső udvarra tartott, hol már vacsorára ült egybe a fogoly csoport... Valami kozmás krumpli illata csapta meg...

— Mindegy, az is táplál, — gondolta.

A torony óra nyolcat vert. Otthagyta a vacsorát. Előbb elhitette magával, hogy kozmás a krumpli, de aztán, amikor izgatottságában már a foga is vacogott, tudta, hogy csak ámitás az, mintha kozmás lenne a burgonya... A hátsó udvar felé tartott. Most mindent jól megnézett.. A hátsó kapu rozoga vaslakatos. A szénapadlás kámamenti végénél a lámpaoszlop mellett egy öreg akácfa gallya a tetőt éri. Már ez is elég volt neki arra, hogy reményt lásson a kiszökésre. — Csak a fiuk, a bajtársai meg ne tudják! Különösen Vulkáneszku ne, vagy Szlovenszky zászlós... Visszament az udvarra. Csiky Béni és Komor Árpád együtt sétáltak a fák alatt... Szerette volna elmondani Komornak a dolgot, hiszen Csiky már ugyis tud róla. Komor iránt bensőséges bizalmat érzett, amely most, hogy volt mit elmondania, csak fokozódott. Hozzájuk csatlakozott. Az alkalmas pillanatot várta, hogy megkezdhesse. Csiky, ki talán sejtette Kétegyházy szándékát, egy apró kifogással bement a szobába...

Az órán félkilenc kondult.

Egy darabig még együtt sétáltak és arról beszéltek, hogy milyen csendes a falu, mily nehéz az

orosz nyelv és hogy milyen termékenyen lehet felhasználni a fogságot. . .

Kétegyházy elvált Komortól és arra a helyre ült, ahol a levélke berepült a hátsó kapun. Az alkony szürke sötétje, sűrű masszává dagadt. A foglyok betakarodtak szobáikba s kártyához vetkőzöttek. Csak Csiky és Komor nem.

Kétegyházy már hallotta a lámpagyújtogató lépteit, amint tompán belesüppednek az ázott gyepbe. A szücskölő taposás a szénapadlás végén elállt. A lámpagyújtogató nehéz sóhajtással hágott fel a lépcsőfokokon s egy perc alatt kigyult a lámpa s halvány fényt vert a katedrális aranyozott kupolájára.

Ahogy a lámpagyújtogató léptei elhalkultak, úgy fojtotta vissza Kétegyházy lélegzetét.

Valaki rákoppantott a masszív kapura. . . Kétegyházy odalépett. Egy levél esett be egy repedésen. Most suttogást hallott. Francia szavakat. Értelmesen, halkan és érthetően. Holnap este itt. . . Aztán hiába szoritotta füleit a vastag tölgykapura, csak elsurranó léptek neszét sejtette ki a csendes estéből.

Felkapta a levelet. Szerette volna olvasni, de az éjszaka vigasztalan sötétjében minden fény reménytelen volt. . . A belső udvaron sétált és csak amikor az őr bekergette, vonult be a többiek közé.

Kivárta, amig lefeküsznek, aztán, mint diákeveiben a konviktusban, lopva olvasni kezdte a levelet. . .

Hosszú meleg levél volt. A fájdalmat okozó,

hánatos szavak, mint szomorú árnyak, búcsúmenetbe sorakoztak s dallamuk, mint sirató zsoldárok, csak a szívnek szólott. . .

Kétegyházy szemei előtt — a lámpa fénye, mintha a sötétség árnyékává olvadt volna — mindent eltakart. S e fekete jelenből a multnak élő, fehér képei szakadoztak ki. A képfoszlányok, csodás szoborrá olvadtak. Fehér márvány szoborrá, mintha lelke élő fehérségét akarnák még egyszer megtestesíteni és mementóul szoborba faragni.

Ilus lenge, törékeny alakja született meg a szoborban. Aztán, amint szemhéját mind szorosabban fedte rá a valóságra, — a szobron nagy kék szemek vibráltak, amelyek már nem voltak egészen Iluséi, inkább az orosz leány nedvesen csillogó nagy, karikás szemei. Elaludt az asztalon. Álmai visszahívták Kőrösvár sivár életébe. Barátait kereste, de már egyik sem volt otthon, aztán, — minden utcán, minden uton, réten, mezőn, parkon, amerre járt, Ilust látta. . . Néha, mint párnás pázsit fölött elreppenő pillét, néha meg mint a Kőrös hullámaint cirogató vizitündért szólíttatta hiába, majd kacagó démon után futkosott, ki őt kacagta. . . Aztán nyulánk testét ringató, bús járású orosz leányt látott temetőn, tűzön, vizen áthaladni; tépett ruhájú erdei faunt, ki kéjes teste vérével harmatozza a fák zsenge lombjait s egy fehér testű rabszolgából korbácsol ki vérpatakat, hogy saját teste vérét fürdesse le benne. . .

Ez az álom elszédítette.

Amikor feleszmélt jobb karjával zsibbadt bal-karját tapogatta s egy ideig még a hűs földön feküdt. . .

A másnap délelőtti zivataros volt. Kétegyházy Komorral a félszer alatt ült.

— Árpád, nem kell külön megokolnom, ugy-e, — miért ragaszkodom ugy hozzád?

Előveszi a levelet.

Amig Komor olvassa, Kétegyházy a porbavájódó viz csatornákat nézi, miket a szakadó eső mos.

— Ne tégy hozzá semmi megjegyzést Árpád. Csak arra kérlek ne szólj erről senkinek.

— Csodálatos leány! Beteg lelkű, álmodozó, ki arra gondol legkevesebbet, hogy a földön él. — És poéta lélek! Poéta, ahogy leírja gyermekkorát, amint együtt nő fel a templom-kert sugár nyárfáival, amint beszél velük. . . Aztán tiz esztendő múlva, amikor már látta Itáliát, Svájcot, érezte Páris terhes atmoszféráját s újra visszajő a megnyult nyirfák alá és ezek már nem tudják megérteni; már ő sem érti zenélő suttogásaikat a tavaszi estéken, nem érzi bimbós, édes párfömjét; a templomból kiszivárgó éneket már artikulátlan-nak, bántónak érzi és apjában, az agg pópában nem lát többé fenkölt szentséget, csak szálnalmas ál-dozatát egy letűnő életnek. . . A Káma tükrös vize már nem tud neki mesét mondani, már csak arra jó, hogy hevült testét hűtse tikkasztó nyári estén s a vén papi kuria szent erekyéi csak szellőzetlen

muzeum benyomását, vagy fullasztó börtön hatását keltik benne...

Egy percig elhallgatott, aztán újra folytatta:

— Ha bármi történne, Árpád, én ma este kimegyek...

— Hova, az istenért?

— Neked és Béninek elmondom, hogy tudjatok róla. — Az örök tizenegykor váltanak. Hátul a kámai oldalon a háztetőről átléphetesz az öreg akácfa egy vastag ágára s az akácfáról lekuszhatasz. — Az alvó őr sapkáját fejemre, köpenyét vállamra és senki sem ismerhet fel... Beszélnem kell Szonjával!...

— Tudod-e mit jelent ez a név: Szonja?

— Azt jelenti: Álom! Különben érdekes, hogy annyi orosz leánynévnek van valami különös jelentése. Nem lenne szép ez a magyarban is. Például Szonja, — álom; Nadezsda, — remény; Vera, — hit; Ljuba, — szerelem és még van egy csomó, ami nem jut most az eszembe.

— Álom! Milyen különös!... Különös álmaim voltak az éjszaka...

— Fiuk! Itt az orosz praporszik és pénzt hozott, — kiáltott Kóró kapitány végig az udvaron, mire Kétegyházy és Komor is a szobába igyekeztek...

Az orosz tiszt Kétegyházy után keresett a szobában.

— Hol van az a przemysli hős, a tolvaj, kérdezte a praporszik.

Vulkáneszku főhadnagy az előtérbe tolta sá-

padó-fekete arcát s csillogó szemmel kutatott előbb maga is körbenálló társain, aztán intrikus hangon szólt oda a német tolmácsnak:

— Der ist niemals zu finden!

E pillanatban lépett be Komor és Kétegyházy.

— Itt vannak, jegyezte meg Vulkaneszku gúnyosan...

Az orosz tisztnek csak arcmozdulatai tudták kifejezni hallgató érzéseit. Aztán pénzt olvasott elő. Néhány rubelnyi előleget. Hacker pedig tört magyarosan jegyezte meg:

— A többit meg ellopták, ez az orosz vircsaft.

Kétegyházy nyugodt figyelemmel mérte végig az orosz tisztet.

— Hm? Mi oka lehet reám különösen haragudni?

Mindenre gondolt, csak arra nem, hogy Szonja lehet gyűlöletének oka. Azt nem tudta, hogy Szonja az egész Vecstomova társadalmának gyöngye volt, hogy minden orosz tiszt szíve megtört érte. Amikor az orosz tiszt eltávozott, Kétegyházy szembe nézett vele.

Mig a foglyok a pénznek örültek, Kétegyházy arra gondolt, vajjon eljön-e ma este is Szonja és hogy nem üz-e vele játékot?

Mikor az este sötétséget kezdett leszállítani a felhős égboltról, Kétegyházy elhúzódott bajtársai elől.

A Katedrálnáján kilencet vert az óra. Kétegyházy szívszorongó várással lesett minden zajra.

Kezében szorongatott apró papírlapot óvatosan illesztette a nagykapu középnyílásához, hogy amikor a lámpagyújtogató elhalad s Szonja lépteinek közeledtét fogja hallani, kidugja a levelet. Pár perc múlva megsurrantak a csalánbokrok s valaki kikapta a nyíláson kilopózó levelet. Szonja volt. Csak pár szót sugott át a kapun, csak annyit, hogy várja...

Kétegyházy az elvonuló felhőket nézte, amint terhes gondolatok, vagy tépett illúziókként kergettek egymás légtestét s szeretett volna velük üzenetet küldeni délnyugatra. Azután a multból a jövőbe kerülő gondolatai közé a jelen izgalma ékelődött. Tíz, tizenegy. Az örök leváltják egymást. A leváltott ör csizmáját lekinozza puffedt lábairól s priccse alá rugja, aztán tátott szájon szivja horpadt tüdejére a nyárest páradús levegőjét. Zakatoló tüdőből, rekedt gégén át horkol. Kétegyházy lopva közeledik a priccs-ágyhoz. Hallgatja, ahogy a másik a házelejét méri kongó léptekkel, aztán megvigasztalódik:

— Hát mi történhet!? Az élet ugyis csak ajándék... Régen meghalhatott volna!... Így van rendelve...

S amig így biztatgatta magát, óvatosan előkaparta a halzsir szagu orosz csizmát, magára kapta a köpenyt, sapkát fejbubjára bigyesztette s a hátsó udvarban katonásan rendbeszedelőzőtt. Habozás nélkül indult a tetőre.

Sehol, semerre senki. Az akác vén ága remegve hajlott, majd, amikor Kétegyházy kezei kö-

zül kirúgódott, mint didergő bokor megzizzent s újra csend ült a lombok közé. Kétegyházy bátran szelte át a templomteret s nehéz csizmáinak friss nyomát hagyta maga után az esővert földön.

A papi kuria nehéz veretes tölgy ajtajában Szonja már várt reá. Amint megpillantotta, torkán elakadt a szó és birokra kelt a torokba kergetett szívvvel.

— Szonja! . . . suttogta szárazon . . .

Szonja felelet helyett óvatosan kezén fogta és a papi kuria kertjébe vezette, mely a Káma völgyére lejtősdött. Szótlanul haladtak át a rózsás lugason, míg a Káma gyalogösvényéhez nem értek.

— Itt, suttogta Szonja, nem jár éjjel senki. Itt nem kell félnünk, mert ez egy elátkozott hely. Népregekből fakadó átok. Itt sülyedt el egy tatár mecset a kazáni fegyverletétel estéjén s azóta még nappal sem mernek erre járni az emberek . . . Az akkori pópa döntette le a tatár mecsetet és ebbe az árokba itt, — látja, kénes anyagokat dobott, s ha éjjel foszforeszkálni kezdett, poklot láttak benne a jámbor vecstomovaiak s hogy elüzzék az ördögöt, e templomot építették, melynek atyám a jelenlegi pásztora . . .

Kétegyházy képzeletében mitologiai csodák suhantak el. Szonja most egy dölt fatörzsre maga mellé ültette és szeliden folytatta.

— Ne csodálkozzon én rajtam. Én orosz leány vagyok, kit a maguk nyugati szelleme és erkölcsé nevelt és rontott. Én Önben egy embert találtam, ki hasonlít egy svájci orvoshoz, ki életembe, lel-

kembe úgy belevésődött, mint ahogy az oltóág vésődik a beoltott fába... Nem tudok tőle, szellemétől és testéből szabadulni... Látogatóba jöttem haza s most a háború miatt nem mehetek vissza... Ezt különben le is irtam levelemben. Ön nem csak testében, szemének nézésében, hangjának muzsikájában, gesztusának ritmikus mozgásaiban, de minden külsőben olyan, mint ő — Francois. Talán lelkében és gondolataiban is?... Olyan is... A templomban láttam Önt először... Azóta nem tudok megszabadulni a gondolattól, hogy itt, mellettem él egy ember, aki talán ő is lehetne. Aki egy rózsát, vagy tulipánt szeret, az minden rózsát és minden tulipánt egyformán szeret. Én tudom, hogy Önnek ismeretlen rejtély vagyok, exaltált orosz leány, kikről annyit hallanak, de kiket mégsem tudnak megismerni — soha...

Itt elnémult Szonja s helyette a csodás meséket suttogó éjféli szólt meg. Mindaketten a Káma apró hullámokkal fodrozott tükörtestét nézték, melyen a hold bujocskát játszott a vízre vetített árnyékával...

— Szonja, lassan kell beszélnem, hogy idegen nyelven, megértsen egy idegent, kiről azt hiszi, hogy hasonlít valakihez, ki a maga életének lényege. Mi mindnyájan hasonlítunk egymáshoz, csak nem látjuk meg egymásban ezt a hasonlóságot. Szinte fatálisan csodás, hogy amikor én Önt először láttam, arra emlékeztetett, ki az én érzéseimnek, gondolataimnak melegágya, melyből az életnek legszebb ábránd és álomvirágai teremnek s

amelyekkel ünnepekké koszoruzzuk terméketlen hétköznapijainkat. És Önben, Szonja, csodálatos, semmi hasonlóság sincs ahoz... csak a szemeinek színe, csak könnyeinek csillogása hasonlít az övéhez. Sem lelkében, sem gondolataiban nincsen talán semmi hozzá hasonló... Semmi... És mégis!

Ujra csönd volt. Egy jánosbogárka csillogott fel egy kövér fűszálon.

— Ugye, Önök sohasem hitték, hogy azok az orosz nők, kiket íróink regényeikben nyugat szellemébe vittek, — tényleg élő alakjai a mi életünknek... Önök nem hitték, hogy Dosztojevskij exaltált típusai éltek, és élnek, hogy Tolsztoj élő alakokat, hushól és vérből, erényekkel és hibákkal való bünösöket vitt bele regényeibe, a barátait, sőt rokonaikat sem kimélte meg; — hogy Arcübasev tényleg nem tudta szeretőjét azután szeretni, amikor a társadalmi törvények feleségévé tették; Nekraszov, Lermantov hiába dalol az orosz élet tragikus sorsáról, — önök lirát olvasnak ki belőle. Csak azokat értik meg, csak azok rokonaik, akik Turgenyev főuri miliójében, frakkban kerülnek báltermeikbe. De minket, igazi oroszokat nem... Miért nem emeli fel szemeit, — Monsieur, — miért nem néz reám, hiszen én barátja is vagyok, aki figyelmeztetni akarom, hogy attól az orosz tisztától, ki megkutatta Önököt s kit mi, jobb érzésű oroszok is elítélünk, — őrizkedjenek. Őt kémkedni küldték Önökhöz és ezért tiltották be utcai sétáikat is, hogy ne érintkezessenek egymással.

— Én azt hittem, hogy Ön miatt van Szonja...

— Miattam is... Engem, mint minden nyugatra került orosz elszédítettek az udvariasság, az etikett hazugságai s nem szeretjük a durva oroszokat. Tudjuk, hogy hazugság és mégis azt szeretjük. Vagy éppen ezért? Ezek is mi vagyunk orosz leányok...

— Különös leányok...

— Ugy, Monsieur, nagyon különösek.

— A mi életünk célja nem a nyugalmas, gondtalan, hétköznapi kikeresése és az életnek szürke eseménytelenségbe való hamvasztása, hanem villámgyújtott tűzben égni el. Ebben a tűzben elhamvasztani a test anyagát, de szellemet, örökkönélőt, mint vértanuk hitüknek — hátrahagyni emberi ideálul!

Szonja extázisban leheli ki a forró szavakat.

— Ha a Káma sohasem törte volna át a gátat, ha nem usztatta volna el a nyomorult muzsikok szalmafedeles viskóit, még ma is állatokként laknának bennük és a pusztulás helyére nem építettek volna istentdicsőítő templomokat! — Ha mi nem teremtenénk emberi ideált, vagy azt nem mi belőlünk termelnék ki, ha nem lennének mártirjai Budhának, Mohamednek s ha a fakirok nem hullajtának el cseppenként véréket, vajjon hol lenne ma az emberiség? Ha Krisztus nem az isteni, hanem az emberi sorsot választja, mi lenne ma a kereszténységből, s nélküle a civilizációval?...

— Ugy-e, — halkítja el hangját most Szonja — nem érti meg, miért mondom ezeket, — kedves Monsieur? Azért, hogy ne tévedjen feltevésében, hogy én egy excentrikus teremtés vagyok!... És —

hogy ne gondolja, hogy csak izgató flörtre hívtam el, hanem arra is akarom figyelmeztetni, hogy Önöket, magyarokat nemsokára Szibériába viszik, de én ott és itt mindig segíteni fogok Önön... Talán még nem Önért, Francois miatt, de néha a kép maga kedvesebb nekünk, mint az, akit ábrázol... Most pedig — jobb, ha hazamegyünk... Holnap arra jövök kilenckor. Az rendes utam, senkinek sem tűnik fel... Önt pedig, legjobb, ha elkisérem itt a Káma parton, az elátkozott helyen, ahol rendőreink sem mernek járni éjféltájt. És máskor erre jöjjön Ön is — Monsieur...

ECSTOMOVA foglyainak élete változatlanul színtelenedett bele a vége-láthatatlan fogságba. Apátikusan várták a bizonytalan. Kétegyházy sem rémitette őket Szibériával; pedig ő maga titkon már rettegett a végtelen hómezőktől. A nyári nappalok türehetetlenek voltak, csak este frissültek életre s ilyenkor, mintha már másként el sem tudnák képzelni az életet, viccelődtek nyomorukkal, vagy komoly tanulmányokra készültek fel, hogy azt majd otthon értékesítsék. Az otthon millió és mindig változó képekben vetült eléjük. Hogy majd így, úgy megbecsülik az élet értékeit, szépségeit és

örömeit. Milyen szép lesz majd, mesélgetni Oroszországról, a Volgáról, Kámáról. . .

Ez volt a vigaszuk, ez feledtette nyomorukat, rabszolgatartásukat és naponként ismétlődő megaláztatásukat. A kis csoport hasonlóit a hasonlókkal kerültek barátságba, csak Vulkáneszku főhadnagy és Szlovenszky zászlós váltak ki izoláltságukkal. Kétégyházy titkos utait, magabazárkozottságát csak Csiky Béni és Komor Árpád értették meg, kikkel cselekedeteinek titkát megosztotta. Gondolatait nem kérdezték, hogy érzéseit ne bántsák.

Egy hűs estén már csak ők voltak az udvaron s amikor Kétégyházy már biztos volt benne, hogy senki sem hallja, amit mond, halkán rátért arra, amit már régen meg akart mondani.

— Tudjátok-e, hogy a napokban Szibériába visznek bennünket?

Mindketten hallgatásukkal fokozták csodálkozásukat.

— Igen. Szonja a praporsiktól tudja. Vulkáneszku és Szlovenszky itt maradnak s Vecstomova szláv fogoly-tábor lesz.

Komor főhadnagy nyugodtan válaszolt: ez előrelátható volt s Csiky, ki mindig előbb másokra gondolt, mint magára, naivan kockáztatta meg a kérdést:

— És veled Béla, — mi lesz?

— Velem? Ami veletek. Megyek, megyünk azon az uton, melyen milliók haladnak. . .

— Igen, de Szonjával, mi lesz?

— Ma este, elárulom nektek, újra kimegyek.

Mit bánom, ha meg is fognak. Mi történhetne? Elbucsuzom ettől a különös lelkű leánytól. . .

— Te szerelmes lettél bele, — Béla, — mondja minden átmenet nélkül Csiky, amint lassu sétában járják az udvart.

— Nem, Béni, te tudod, hogy nem, és azt is, hogy ezt nem lehet ilyen sablonosan megválaszolni.

— Mondtam, Béla, — veti közbe Komor, te még magad sem tudod. Te csak azt érzed, hogy vivsz magaddal, majd megtudod, ha Szibériában léssz. Lessz időd gondolkozni. . .

— Micsoda szép regényt szövögetsz te a hátunk mögött! Ebből még komoly bajok lesznek; még itt megnőszül a mi kedves Béla barátunk és vége a plátói szerelemnek. . . S mit üzensz majd Ilusnak, mosolygott Csiky. . .

— Ma újra kimegyek, ha baj lesz, ti tudjátok, miért, folytatta Kétegyházy s nem is válaszolt Csiky szavaira.

— Azt is tudjuk, hogy kiért! Ugy van. Ez már magyar beszéd, Béla! Meg is érdemli Szonja, vallásos, istenhívő lélek lehet, láttam a templomban. . . Én csak gratulálok, legalább egy kis buzgalomra tanítja az én kedves komámat! Aztán komának is beirathatsz majd! . . .

Mindhárman kacagtak Csiky humorán, kit Kétegyházy most pajtáskodón ölelt át. Aztán nem beszéltek többet Szonjáról. — A szibériai kérdés okozott nekik most komoly gondot.

Egy ideig még együtt maradtak, aztán Kétegyházy elvált tőlük.

Most már bátrabban lopódzott az alvó őrhöz s már megelégedett azzal, hogy csak sapkáját és köpenyét lopja magára. A szénapadlást sem kellett már megmásznia, mert furfangosan kinyitotta a hátsó kaput. A város féltizenegyre már elcsendesedett s csak kényes arcú orosz leányok s jókedvű diákok járták a kámamenti utakat, — vigan, dalolva, kacagva. — Kétegyházy már nem félt; nem is gondolt arra, hogy meg ismerhetnék, elfoghatnák és mint szökevényt elzárnák. Szonja varázserije most, hogy hozzá közeledett ellenálhatatalanul vonzotta végig azon az uton, ahol Szonja legutoljára elkísérte. Hiába sugdostak feléje a lankadt bozótok, hiába csipdesték durva csizmája bőrért hervadásra fejet horgasztott csalánok, nem érzett, nem látott semmit abból, ami előtte közvetlenül élt, csak Szonját.

A Káma a nyári nap hőjét lehelte rá; testét a benne égő tűz hevítette. Minden valami ismeretlen varázserővel csábitotta s amikor a templom árnyéka eltakarta testét, megállt, hogy beszámoljon magának arról, ami vele történésbe megy. Nem tudott tisztább képet kapni, mint azt, hogy társai most alszanak, ő pedig kalandokra készül. Pillanatokig nem találta ezt fogoly helyzetével összeegyeztethetőnek, de aztán megalkudott önmagával: — megyek!

Már csak néhány lépésre volt a templomkerttől, amikor egy árnyyszerű alakot lát, mely mint fehér lehellet járja az éjszakát, — fehér ruhájában feléje tart Szonja... Gondolatok nélkül siettette

meg lépteit és amikor a templomkert vasajtaja felnyikorgott előtte, csak annyit tudott szólni: faites attention!

— Ma eljön hozzánk, Monsieur, én egyedül leszek. Jöjjön bátran, tudja, hogy erre senkisésem jár...

Kétegyházy Szonja kezének selymes melegét érezte csak és hangjának dallamát, amint belesusog a fák fáradt suttogásába és szinte megnémultan követte...

Az ős papi kuria rozsdás vasajtaja recsegve zárult utánuk. Most már csak önmagukéi voltak; a külvilágnak csak éjszakája fért a nagy, néma házba. Kétegyházy lassan magához tért. Már szemlélődni is tudott... Ez itt egy ős diófa. Fehérre meszelt padok alatta. Az ott egy vadszőlőlugas, a sötétben olyan, mint egy földfelett huzódó barlang. Itt egy udvari veranda. Kerek asztal körül fonott nádszékek. A háromszögletű menyezet egyik sarkában egy kopott ikona alatt pislogó nécses ég. A verandát zöld levélfallal szőtte be a borostyán. A paplaktól különös, fullasztó, nehéz illat terjengett ki az éjszaka lehülő levegőjébe. Mintha balzsamos halottak csak századonként fújnak ki korhadó tüdejük nehéz levegőjét egy kriptából, vagy katakombákból kiáradó tömjénfüst ülne tüdejére, — különösnek érezte a miliőt. Az első szoba nagyméretű, nehéz butorzatú fogadószoba, melyből egyik ajtón át egy könyvtárszobába vezetett Szonja Kétegyházyt. — Különös izléssel összerendezett könyvtárszoba volt.

Egy hosszú török pamlag nyult el az egyik sarokban. Nehéz perzsaszőnyeggel átborítva, melyen néhány könyv hevert. Két széles, metszett üvegtáblás könyvszekrény nézett egymással szembe; az egyikben nehéz kötésű antik könyvek voltak, a másikban tarka színű, könnyű kötetek, mintha az ó- és új testamentum állana itt egymással szemben, ahol az apa még az aranszegélyes nehéz bibliát lapozza s leánya már nyugatnak szellemével üzi ki az apa antik világát. Két öreg fikus, mint két agg bölcs őrködött a szobán. Az ablak melletti sarokban egy tömjénezőből, mint apró forrásból a patak, tömjénfüst bugyogott. Kábitó mirrha, amilyennel a napkeleti bölcsek tömjénezhettek el arcukat a názáreti kised elől. Az ábeli tömjénfüst oszlopa fölött a megfeszített Krisztus képe jelképezte az ősz pópa gondolatvilágát.

Kétegyházy ebben a sajátos, misztikus világban minden érzését újra arra koncentrált, hogy ezt feledhetetlenül magába is vesse... Szonja sokáig nem zavarta. Tudta, hogy ez egy idegennek meglepő. Csak akkor szólalt meg, amikor látta, hogy Kétegyházy arcának halovány színét pirosító láng mossza át.

— Ugy-e, Monsieur, különös a mi életünk, szólalt meg Szonja.

— Különös, Szonja. Ugy érzem magam, mintha valahol a távol Kelet egy templomában lennénk, ahonnan a kor új szelleme kiüzni készülne a bálványimádókat...

— Miért? Itt nincsen bálványa e szentélynek, Monsieur...

Kétegyházy közelebb megy az egyik könyvszekrényhez, mintha jobban meg akarná nézni őket. Ószláv, görög, latin, héber betűk, fakuló bőrtáblákon...

— Igaz, Szonja, ezek nem bálványai annak a kornak, amely őket istenítette, de nekünk! S nekünk azért bálványaink, mert nem értjük meg őket.

— De megértjük-e a kereszténység egy Istenét? Közelebb áll-e hozzánk a Fiuban megtestesült szellem, mint az antik istenek?

— Szonja, nézze ezeket a könyveket itt! Ezek minden értékesebbjében az Istennek valamilyen formában való léte, vagy e forma tagadása van megírva. De az, mindegy, nekünk embereknek, — hogy milyen a lényeg formája. A levegő bármily formában van, — levegő. A Isten, nem változhatot, csak a mi képzeletünk változtatja, csak a prófétákat követő korok formálták a maguk emberi elképzelésére... Ha az antik isteneket szereti, szeretnie kell a kereszténység egy Istenét is, mert az nem lehet ma sem más, mint volt a görögök, rómaiak, vagy egyiptomiak korában. A fény nem változtathat lényegeget, soha, csak formát...

— Én, Monsieur, az istenekben talán nem is őket, hanem azt a mythoszt szeretem, amely, mint az emberi lélek, glóriája fonódik köréjük, az elvonat, az emberit...

— Az emberit, — ismétli meg Kétegyházy.

Pedig az a fenséges, amikor az ember az istenit keresi és szereti. . .

— Azt ember nem találhatja meg soha, Monsieur.

— Mindketten, szinte egyet gondolva a pam-lagra ülnek. Szonja megkeresi Kétegyházy egyik kezét és ölébe fogja.

— Nem, Szonja, addig, amig csak egyesek keresik az Istenit, az emberileg megérthető Istent, addig nem találják meg. S amig a földgömb, melyen az universum életének talán csak egy jelentéktelen hányada él, — áll elképzelésünk központjában, addig mi nem fogjuk őt megtalálni tudni. . .

— A napba, az őserő központjába felemelkedni meg sohasem tudunk, Monsieur. . .

Pár percig csend volt. Szonja fekete fejét egy kerek vánkosra hajtotta a félig csukott szemmel a feszületet nézte. . .

— Monsieur, szólalt meg újra, Ön nem beszél nekem a háborúról, pedig Önnek bizonyosan érdekes mondanivalói lennének. . .

— Szonja, én sohasem beszélek a háboruról. Gyűlölöm a halált. . .

— Oh, én is, és gondolni sem szeretek arra, hogy a meleg vér beleoldódik rothadó testbe s megszűnik minden, csak a test elhamvadása tart egy életnyi időig. . . Nem, ne beszéljünk erről, — ugrott fel helyéről és arcát két tenyerébe fődte. . . Az élet! Az élő, lüktető élet s a boldogító elgondolás a szép. . .

— Sokszor a tények szebbek a legszebb elképzelésnél is!...

— Szépek, mint most itt... Látja, Monsieur, a maguk fogalmai szerint, most joga lenne hozzám. Egyedül vagyunk a késő éjszakában és ha nem ékelődnének közénk kettőnk ideáljai, ugye, mi sem lenne természetesebb, hogy Ön nekem udvarolna és...

— De, Szonja!...

— Ne védekezzen, Monsieur, én Önt valami különös érzéssel szeretem. Egy beteg lélek újraélésének érzéseivel. Érezte Ön már egy nagy betegségből való kigyógyulás kéjes érzéseit? Ezzel az érzéssel szeretem én Önt... Ő, Francois, az az élet, ami az emberé a betegség előtt volt, Ön az, ami a betegség után kínálkozik. Furcsa, ugye? De ez így van! Az új élettel szerezzük meg a régit s a régiért akarjuk az újat, mert, ha nem lett volna a betegségünk előtt is már mit szeretnünk, miért vágyódnánk gyógyulásra?...

Kétegyházy idegein átvillámlott egy ellenállhatatlan vágy: megölelni e leányt, kinek szavai elfeledtetek vele mindent...

— Monsieur, Önöket, mint ma hallottam nem viszik még el Vecstomovából!...

— Nem?! Ujjongott fel Kétegyházy és önfeledten átkarolta a leány fejét s görcsösen ujjai közé fonta Szonja lágy, selymes haját...

— Nem. A praporszik mondta az este és így, ugye vasárnap este újra eljön, Monsieur?...

Szonja hangjának varázsa most még ellenáll-

hatatlanabbá vált... A leány meleg, izzadó tenyerével átsimított Kétegyházy arcán; csillogó szemének tüzevel lángra lobbantotta Kétegyházy testét s szeliden sugta maga elé:

— Pourquoi est-ce, que vous aimez une autre femme?...

— El kell mennem Szonja; kinnt már virradni kezd...

— Menjen, Monsieur. Vasárnapra vissza várom. Ugy, mint ma. De talán jobb lenne, ha Ön az orosz katona ruhája helyett apámnak egy reverendáját vinné el. Vasárnap a katonák nem fekszenek le éjfél előtt. A reverenda mindenkiben félelmet és tiszteletet kelt. Vasárnap nem fogunk filozofálni; a vasárnap estéknek különös várársa van. Ön addig tisztába jön a saját érzéseivel... Vasárnap este el fogja nekem mondani, ki az, ki ideálul hagyta Önben az ön maga emberi lényét...

— Eljövök, Szonja! Én ugyan még nem tudom megmagyarázni Önhöz való ragaszkodásom okát, de talán vasárnapig kialakul bennem az az érzés, mely egy asszony emlékeit Önben megtestesíti... Isten vele, Szonja!...

Szonja újra megfogta Kétegyházy kezét, némán nézte előbb szeméinek elborulását, ajkait, amint a szavak után megremegnek s lassan közelebb simult a durva ruhával fedett testhez, karjait vállaira emelte s ahogy lassan suttogta az utolsó szót, — leheletével már Kétegyházy ajkait fütötte, — aztán egy elmélyülő, bensőséges csók után

Szonja Kétegyházy lábai elé borult s zokogó arcát a nehéz perzsaszőnyegre szorította s elfulló zokogással vonaglott a komoly bibliák előtt... Kétegyházy, amint megpillantotta az ablak függőyei mellől bekivánczózó hajnalt, — Szonját a szőnyegről a pamlagra fektette s homlokon csókolta és kirohant a diadalmasan ünneplő hajnalba... Szemei előtt káprázatos körvonalakban Szonja ziháló keblét s a pamlagra simuló ives lábait látta, de a félelem, hogy valaki megláthatja, lassan elmosta előle a csodás földi szépséget.

Már a templom előtt tartott, amikor még egy pillantást visszavetett az ős papi kuriára, aztán a kámamenti bozótok elárnyékolták előle örökre... Utja zavartalan volt a kapuig. Amikor éppen a kulcsot forgatta a rozsdás zárban, ismerős rikácsolást hallott. Első gondolata az volt, hogy mégis Szibériába mennek, az örök kergetik fel a fiukat. Esztelenül rohant át a hátsó udvaron az ör priccse felé... A priccs üres volt.

Biztos volt benne, hogy razziát tart a praporcsik s arra gondolt, hogy a szénapadlásra kellene rohannia, amikor hirtelen az orosz tiszt támolgyott ki az ajtón. A meglepetéstől kővé meredt... Már nem hallott, nem látott mást, mint egy tumultus óriás zürzavarát s önkéntelenül rontott maga is a nagy kavarodásba... Érezte, hogyan tépik le ruháját, ütlegelik, szidalmazzák s csak akkor eszmélt, amikor Komor komoly arcát és Csiky megnyugtató vonásait látta maga előtt s hallotta, mint igyekez-

nek őt védeni a praporcik előtt, ki részegen tá-
molygott az elhallgatott orosz katonák sorfalán át.

Amikor már csendesedni kezdett, Komor és
Csiky röviden megmagyarázták neki, mit mond-
jon. Hogy szökni akart, ez ha bűn, erény is.

— Semmit sem mondok a kutyának! Ti érte-
sítsétek valahogy Szonját, erre kérlek...

Alig jutott az utolsó szó tul az ajkain, kitá-
molygott Vulkáneszku és Kóró kapitány s kétes
érzésekkel ismételtették, — most meg mi szenved-
jünk te miattad!...

Csiky magából kikelve támadt rájuk.

— Szenvedtünk! Mit szenvedtünk?! Bár én
is vele mehetnék!

Moór Tamás, ki eddig nem melegedett fel
Kétegyházy iránt, rákaronkodott a nyöszörgőkre.

— Igen, legközelebb én is megkísérlem a szö-
kést! A magyarnak Szibéria dukál hősie visel-
kedéseért! — Vigyenek el mindannyiunkat!...

Kétegyházy szemeit a megható bajtársi szere-
tet könnyel töltötte el...

— Ne félj Béla! Együtt megyünk ugyanis! —
folytatta Moór tovább.

— Fiuk, biztosan tudom, ti nem mentek még
ma. Tudom! Ez elég!...

Mintha mindannyiok szemét a könnyezés bo-
rulata öntötte volna el, elszomorodtak... Az
egyik ör intett, hogy Kétegyházy kövesse...
Egymásután ölelkeztek búcsúra a karok s némán
bontakoztak le Kétegyházy vállairól.

— Isten veled Teodor, — szólt oda Kétegy-

házy Vulkáneszkunak, — s keményen kezet fogott vele.

— Wir kommen bald nach! — kiáltott oda Hacker a távozásra indult Kétegyháznak.

— Viszontlátásra otthon! Ne feledjete, ne haragudjatok fiuk!...

Az egyik őr hátba lökte s Kétegyházy kitá-
molygott a kapun... A praporcşik lekonyult fejfel
ült a ház előtti lócán s a felkelő nap színes sugarai-
nak melegét szürcsölte hortyogva.

KÉTEGYHÁZYT szökési kísérlet és hadi-
felszerelések ellopásáért egy szibériai
büntető táborba szállították. Pár na-
pig a vecstomovai katonai fogdában
ült s aztán két öreg szabadságolt katonát őrü-
l adtak melléje, hogy az irkutzki katonai pa-
rancsnoksághoz kísérjék. Senki sem tudott róla
többé. Komor hiába ígért az öröknek rubelt, azok
sem tudták, mi történt vele azóta. Kétegyházy pedig
ment azon az uton, amelyen milliók indultak el.
A rabokat, gyilkosokat, katonaszökevényeket szál-
lító vonat lassan kuszott át a végeláthatatlan, me-
lankolikus szibériai szepteppeken már negyedik hete.
Kétegyháznak utközben már barátai is akadtak.
Egy tolsztojánus, ki nem fog fegyvert embertársára
és egy kazáni tatár, ki megölte ezredesének felesé-

gét. Hűséges tisztiszolga volt éveken át s amikor egy napon meglátta, hogy gazdája felesége megcsalja urát egy fiatal tiszttel, agyonlőtte. A harmadik egy politikai száműzött volt, ki mellette aludt a felső priccsen s ki csak ritkán szólt. Csak este, ha a vagonban a kályhába gyújtottak, hogy teavizet melegítsenek maguknak a rabok, akkor ült le az alsó priccs szélére és mesélni kezdett. Beszélt a királyokról, a háboruról, a gazdagok kiváltságairól. De bármiről is beszélt, a végén mindig a nép butaságát kárhoztatta mindenért s másért nem is szidta a cárt sem, csak azért, mert a népet a sötétben kényszeríti élni. Kétegyházy nem sokat értett az egészből, bár egész nap az orosz nyelvet tanulta, hogy ezzel üzzön el magától minden gondolatot, amely kinozta. Napokig tartó ut után egy-egy város tornyait látták az éjszakába szögesedni. Nappal nem érhetek várost. Száműzöttek vonatát nem mutogatják a népnek.

A mérföldek ezreivel Jekaterinburg, Omszk, Tomszk, Taliga, Krasznójarszk maradoztak vissza, a szibériai őszi tájon, míg Irkutsk felett már a Bajkál hideg téli szele sikongatott s a házak tetőin vékony hóréteg feküdt. Itt megosztották a foglyokat, gyilkosokat, szökevényeket, bűnük sulya szerint. . . Két napig hányódtak a külső teherállomáson, míg egy havazó éjszakán fel nem rugdalta őket az inspekciós őr, hogy: felkelni hé! — Kétegyházy elbucsuzott társaitól s egy csoportba verődött, amelyben szökevény orosz katonák, egy német kapitány és két német kém volt. . .

Vajjon hová visznek bennünket, ült ki mind-
egyik arcára a kérdés...

Kétegyházyt egy végtelennek tetsző nap és egy
enerváló éjszaka után, a másnap hajnala egy baj-
kálmenti baraktábor börtönében üdvözölte.

Nem messze Irkutztól, ahol a Bajkál tó la-
katlan vidéke leér Szibéria kultivált vidékéig, ahol
az emberi életnek nyomai látszanak, egy havas
hegyhát alatt, feküdt Kátorgá.

Hajnal volt. Nedves, ködös hajnal, amikor
a halott állomás előtt megállt a vonat. Már
Irkutzban tudta, hogy Kátorgá lesz a hely, ahol
majd megnyitnak előtte egy rozsdás ajtót, aztán
újra lezárják. Mindegy volt neki! Az ut, a négy
heti álmatlanság, a kemény pricsek a Szibérián át-
dörögő vonaton, a változatlan étlap: halles és
káposztaleves, annyira kimerítették, hogy ugy
érezte magát, mint a morfiumozott halálraitélt!

A kis állomáson néhány orosz katona lézen-
gett s két csontjaira száradt anyóka, kik katona-
fiaikat kísérték — talán az utolsó utjukra. —
Megint eszébe jutott, hogy háboru van. Néha na-
pokig nem is gondolt erre. Most visszavarázsoló-
dott Kőrösvár... Amint lassan ballagott az orosz
őr nehéz léptei előtt, a köd fáradt szemei elé élő
formába öntötte a háboru első napjait. Háboru! Itt
a földteke másik részén. Itt is háboru. Ez is
háboru, — így egyedül járni erre, ahol a cár szám-
üzöttei vonszolják maguk után rabláncukat... Ez
is háboru... S amint így eltűnődik a dolgokon,
az őr rákiált: sztáj! — állj! Megállottak. Két-

egyházy szemére ólom sullyal csukódtak le szempillái, csak akkor eszmélt, amikor az őr öklével gerincébe csapott. Felnézett. Ócska téglapüületet látott maga előtt s az elmosódó konturukból is kirostásodott előtte az ablakrács.

— Itt vagyunk, — szólalt meg az őr, mintha maga is átérezné a szónak azt az értelmét, amit ez Kétegyháznak jelentett.

A bűzpárás, sötét folyosón két mécses készült szemet hunyni a haldokló hajnal felett. A két mécses alól két medvebőrbe rejtett őr fejtett ki megérkezésük zaja. Aztán a piszkos falon egy keskeny ajtó nyílt ki a folyosóra s Kétegyházyt, mint kriptákra csukódó nehéz kőlapok a halottat, — elzárták az élet elől.

Kétegyházy semmit sem látott maga körül a sötét éjszakából. Egy emberi hortyogás durva zaja lármázott a szűk cellában s dögletes illatok feküdtek a mellre, mint nehéz ólom felhők, amint bejebb tapogatta utját a cellában. Szeretett volna valami lócára, priccsre akadni tapogatózása közben, hogy lázongó idegeit és rogyadozó inait pihentesse legalább. A hortyogó embert kitapogatta a sötétben is, ki egy priccsen aludt. Lábánál tudott magának annyi helyet szorítani, hogy leülhessen. Aztán, amikor már annyira elnyomta az álom, hogy egyensúlyt veszített a priccs szélén, hátizsákját a priccs mellé a padlóra fektette s pár perc múlva elaludt.

Egész éjjel nem érzett az életből semmit. Reggel arra ébredt, hogy valami durva anyag az

arcába csap s vért buggyaszt elő az elsápadt orcán. A priccséről lekapaszkodó rabtársra lépett arcába. A vért mosta egy darabig egy piszkos veder poshadt vizével, aztán újra elaludt a padlón. — Egy ideig ugyan még izgatta a tetvekkel verseny marásra készült poloskák csatája, de nemsokára békésen átengedte nekik sovány teste fehér bőrét.

Az élet jele, a fény csak késő reggelen tudott felkapaszkodni az ablakrácsig, hogy benézzen az elevenen temetkezők cellájába. Ilyenkor rájuk nyit az őr s forró vizet állít be egy vödörben a priccs végére, hogy abból teát készítsenek maguknak a foglyok s annyi font kenyeret dobott be, ahányan egy-egy cellában voltak. A durva hang a legmélyebb álmot is kitörölte a szemekből s a fenyegető tekintet még a haldoklót is feltápáskodtatta volna.

Kétegyházy most a beszűrt fényszalag világitásában rabtársát nézte. Szánalmasan megtört alakja, mint valami rongyhalmaz ült hátizsákja mellett s szinte éppen olyan formátlan volt. A priccsre kiült orosz vállas, csontos alakja, züllött arcával félelmet keltő volt az első percekben. Kétegyházy őt, ő pedig idegen vendégét nézte. Emez megszólal:

— Nu, csto zse? — Nos, hát hogy?

Kétegyházy már annyit tudott, hogy megmondja ki és miért van itt.

— Nos, testvér, szólal meg keserű meggyőződéssel rövid hallgatás után az orosz — hogy' tetszik ez ott?...

— Kétegyházy nem szólott, hanem lassan fel-

vonszolta testét a padlóról a priccsre s maga mellé emelte kenyérzsákját. Az orosz, ki talán azt hitte, hogy új társa az egyik darab kenyeret akarja beletenni, úgy intett, mintha azt akarná mondani: ne félj testvér, nem eszem el előled a kenyered!...

Most valami torz udvariassággal az orosz vet elő egy zsiros kenyérzsákot s megrázta: ez mind kenyér, magyarázta s néhány száraz maradékdarabot tett a térdére s aztán a két friss adag után nyult s magyarázó pillantással, de szótlantul Kétegyházy ölébe tette... A kenyérzsák egyik sarkába apró cukor darabok voltak gyűjtve, mint vén asszonyok kendősarkába a piaci garasok, amelyekből redves tenyerén kínált oda néhányat Kétegyháznak...

— A teához, testvér, értelmezte Kétegyházy a szíves szavakat...

Kétegyházy öntudatlanul udvariaskodott s kivett a nagy marékból két nyáltól ázott darabkát s a kenyérre tette. Arra is gondolt, hogy milyen különös ez a helyzet s közben az orosz boncolgatta cselekedeteiből is, és külsejéből.

— Eredeti orosz, kiknek külseje félelmetes a kultürembernek, testszaga büzös, mint a fekete bőrűeké, de ha a lelke szóhoz jut, ha szavait cselekvésekbe öntheti, a durva szakáll selymes krisztusi szakállá simul a szenvedő arcon s a test szagát egy szánalmat keltő nyomor emberi szaga enyhíti s köréje a lélek kisugárzásából a szivjóság mindent tulragyogó glóriája rajzolódik. — Ezt a konkluziót könnyű volt megtalálnia Kétegyháznak e pár szóban és mozdulathban is, mert csak megismétlődése

volt azoknak a következtetéseknek, amelyeket eddig szűrhetett le a többi oroszból. Nem is mondott ellene semminek. Nemcsak, mert nem akarta megbántani ezzel sorstársát, de mert éhes volt. Fájni érezte magán az éhséget s ilyenkor visszavarázsolódtak a przemysli napok érzései. Mindketten elővették kis bádog csuprukat, amely minden orosz vándor tarisznyáján annak kiegészítője s szóltanul szűrcsölték az olcsó teakő higitott levét s időnként az apró cukor darabkákból egyet elhelyeztek a száj sarkába, hogy állandóan érezzenek valami édes ízt a keserű teavíz mellé. Ez a legtakarékosabb módja a cukorfogyasztásnak. Reggeli közben az orosz végigteriti priccsén kabátját s rámutatva helyet ad Kétegyháznak, hogy azon elfeküdjék.

Kétegyházy végig terült a deszkákon, az orosz pedig a földön hunyászkodott meg, mint gazdáját őrző hű kutya. Kétegyházy maga is gondolt e hasonlatra s valahogy úgy látta, hogy az oroszoknak a hűségességében és rajongásban domborodik ki lénye. A mai társadalom egy részének ideálja e két emberi jellemvonás, gondolja Kétegyházy, amint tagjainak jóleső elnyulása megindítja a vér gyorsabb keringését: a kevesebbek ideálja a hűségesség szimboluma, mely a rabszolgaságig vezet vissza az emberiséget, és a másik kevesek éppen ennek ellenkezőjeért rajonganak. Aludni már nem tudott, de idegei sem csillapultak még annyira, hogy magába is tudott volna nézni.

Gondolt ugyan pillanatokig Vecstomovára, Szonjára, de ilyenkor mindig a pillanat reálitása

kötötte le gondolatait. Olyan érzései is voltak, amelyek haza, Kőrösvár halotti miliójébe vonzották; Ilus szomorú szemei csillogtak fel néha egy ismeretlen távolság sohasem látott helyein, de a fizikai fájdalmak, a percek állandó izgalmai foglalkoztatták. A cella falait nézte, butorait és az ablakrácsait. S ilyenkor egy kérdés szüntelenül kinozta: miért kell neki itt lennie? Semmi, senki sem tudott neki feleletet adni, csak egy nagy, véres tény: a háború...

Félig már aludt, amikor az orosz is végignyult a padlón s pár perc múlva lassú, muzsikás hortyogással jelezte, hogy elmenekült az élet kinzó gondjai elől.

A hortyogás ragályszerű ereje elragadta Kétegyházyt is. Mindketten aludtak. A folyosón néha kacagás viszhangzott, vagy a cellák nehéz tölgy ajtait is megdöngető sóhajtás, sőt itt-ott egy hús dal egy két szava is belesírt ebbe a különös életbe, mintha vigasztalni mások fájdalmaival akarna, aztán újra csend ült a kátorga szűk celláiba, mintha élő halottakat virrasztana.

A havas ősz frissitőn lehelte be tisztító levegőjét a börtön fullasztó celláiba s néha életet csókolt a sápadt orcákra...

Fényes nappal is alvó csend élte jótékony életét a kátorgai börtön celláiban.

A napok sötét szürkén olvadtak a hetekbe, a hetek örökkévalónak tetsző hónapokat alkottak a fehér tél fekete börtöncelláiban. Egy napon az egyik ór egy sárga cédulát akasztott le az ajtóról,

bekiáltott a kinyíló ajtón: pájgyom pléni! — gyűrűnk fogoly. — Kétegyházy összekapta hátizsákját, köpenyét s sovány tenyerét orosz fogolytársának nyújtotta: Do szvidánje! — a viszontlátásra! — susogta halkan. Az orosz átfogta Kétegyházy sápadt arcát, elkönnyezve nézte s homlokon csókolta: — Bog sztojoj! — Isten veled.

Kétegyházy az őrt követte. Hosszu folyosón kongtak ki lépteik a csöndből. A harmadik elhajlónál megálltak. Egy új cella ajtaja nyílt bele a vastag falba s Kétegyházyra ijesztő arcok meredtek. Fiatalok, aggok, gyermekek, asszonyok, katonák, civilek. Az őr a sárga cédulát a táblára szegezte s becsukta maga után az ajtót.

Kétegyházy elbámult.

Nagy terem. A közepén barrikádszerűen egy priccsvár, háromemeleten. A szoba négy fala mellett mintegy kétméteres körút van a priccsvár körül. Két katona járja az utat. Sajátságos börtön, — gondolta s az egyik őr felé tartott.

— Hol az én helyem, — kérdezte.

Az őr könyökével mellbe lökte s hangtalanul továbbhaladt. Kétegyházy az első priccs szélére tántorodott.

— No, mi az testvér, — szólal meg egy fiatal, törttestű, sovány rab.

Szavaiból kisírt a német zsargon, amelyet jól ismert és németül válaszolt rá:

— Was ist das eigentlich?

A fiu az alárendeltség és félelem érzetével szívtá ajkára szavait:

— Ez itt a gyűjtő fogház. Innen visznek bennünket a különböző börtönökbe, lieber Herr! Ki tudja hová, lieber Herr!... Ezek itt mind ártatlanok, mind. Majdnem mind galíciai, vagy lengyel zsidó. Sind Sie auch einer?

Kétegyházy nem válaszolt, sőt amikor megtudta, hogy a gyűjtő fogházban van, nem is tudott másra gondolni, mint arra, hogy őt is kémnek tekintik s valamit tennie kellene, hogy a bűnnek ezt a gyanuját megmagyarázza a fogház parancsnokának. De hogyan? Hogy tudna hozzájutni, amikor három hónap óta még lábát sem tehetette ki a cellából.

— Én hadifogoly vagyok, veti oda feleletül kurtán Kétegyházy.

— Vielleicht auch ein Offizier?

— Igen, tiszt voltam, de bármi is lettem volna, nekem nem kémek között van a helyem!

— Mi sem vagyunk spionok, mein Herr! — mentegetődzött szelid szavakban a fiu...

— Kik és mik hát ezek itt?...

— Üljön ide fel a priccsre, mein Herr: — Ha még nem evett ma, odaadom tegnapi vacsorámat. Káposzta. Zsiros és én nem eszem meg, inkább meghalok... S már valami faedényért is nyult, — hier, lieber Offizier!

Kétegyházy leintette.

— Tehát maga is hithü? — örvendezett és sajnálkozott most egyszerre a zsidó fiu.

— Nem. Nem vagyok, de ez mindegy most..

— Mi itt csaknem mindannyian Przemysl melletti falvakból valók vagyunk...

Kétegyházynak felcsillogott a szeme s örömeben átölelte a panaszkodó fiu vállait s közelebb hajolt hozzá.

— Meséljen, mondja — lieber Freund, miért vannak itt.

A sápadt zsidó fiu szemei könnyesek lettek.

— Kis korcsmánk volt a faluban, ahol az orosz főhadiszállás volt a második ostrom alatt. Rebeka, a hugom szép galambokat tenyésztett. Űde, szép leány volt Rebeka, akit a rabbi fiának szánt apám. Ő saktere volt a hitközségnek. A rabbit az oroszok már az első napon elvitték s mi vezető és vigasztaló nélkül maradtunk. Rebeka a galambokat úgy gondozta, mint máskor. Egy fiatal tiszt hozta a galamboknak az ételt és hugomat nagyon szerette. Nem is volt bántódása, mint a többinek. Szép leány volt Rebeka... ismételte nehéz beszédében a sápadt zsidó fiu, ki magát Izráelnek nevezte... Február végén már melegen süttött a nap s hugom korán reggel etette a galambokat. Egy napon így szól hozzám Rebeka: Izráel, minden reggel egy idegen galambot látok az enyéim között és este sohasincszen a ducon, hogy enyéimmal aludjon. Egy idegen, hófehér galamb. Én nem tudtam mást mondani, mint: örvendj Rebeka, hogy úgy szeretnek a galambok. A mi falunkat sohasem ágyúzták a várból... Azt hittük, mert buzgón imádkoztunk minden napfelkelte előtt... Egyszer, a galambok etetésénél én voltam. Rebeka beteges volt. Lát-

tam, hogy az egyik galamb nyakán fehér papirszelet van. Leoldottam. Sok szám és kevés betű volt ráírva. Megmutattam Rebekának. Rebeka elvette tőlem és vérző-betegen felkelt ágyából. Csak akkor gondoltam arra, vajjon mi lehetett a cédulán, ami Rebekát így felizgatta. Kerestem őt, de nem találtam meg a házban. Amikor visszajött meg kellett esküdnöm, hogy sohasem teszek arról említést, amit tudok. A csinos orosz tiszt még aznap a korbácsot igérte, ha valakinek szólni merek. Rebeka azt mondta, postagalamb volt. A várból jött. Én féltem, dideregtem, de ő vigasztalt, hogy ezért nem ágyuzzák a falut a várból. A postagalamb miatt... Én aztán nem imádkoztam pár napig... Rebekát figyeltem... Egy este, amikor már mindenki lenyugodott, lépteket hallottam az ablak alatt. Rebeka lassan, óvatosan elsurrant a ház előtt... át a csinos orosz tiszt lakására...

Itt elnémult szava és a szavak viszhangja keserves zokogásba tört...

— Egész éjjel, ima helyet azt az Istent káromoltam, kihez eddig imáim szállottak... Megölöm Rebekát, — gondoltam. Senkinek nem szabad atyám és hugom gyalázatáról tudnia.. Megölöm.. A galamb ducot felgyujtom és... és én megőrülök... Rebekát meg kell ölnöm, mielőtt valaki megtudná, hogy a csinos orosz tiszttel töltötte együtt éjszakáit...

— A ház végén a takarmány félszer alatt egy rejtett pincénk volt. Onnan lestem Rebekára másnap éjfélkor. Megint úgy, mint tegnap a csi-

nos orosz tiszthez menet a szomszéd házba. Jaj! — vonaglott fel bennem és a kést ráncos csizmám szárába rejtettem. . . Az ő, ki az orosz tiszt házáat őrizte, elaludt. Éjfél után egy óra volt. Óvatosan a galambduchoz mentem. A létrán felkapaszkodtam és meggyújtottam az első fészket. A tűz magasan lobogott. Az ő ijedten kapkodott s a csinos orosz tisztért kiáltott. A tiszt csaknem meztelenül rohant a duc felé, fel a létrán s amikor már majdnem elérte az egyik fészket ahova a postagalamb szokott volt szállni, láng csapott arcába és leesett a ducról. . . Én ezalatt besurrantam a szobába, megakartam ölni Rebekát s amikor a durva szalmaágyon megláttam fehér márványtestét, — letérdeltem előtte és bocsánatot kértem, mert felgyújtottam a galambducot. . . Rebeka ekkor öröleten rámrontott, arcomba csapott szép sima tenyerével s eszeveszetten ordított:

— Örült, Izráel örült! . . .

— Amikor meztelen testének izmai torkára szaladtak s sápadt arcát az égő galambduc lángjai rózsásra festették, valami őrzítő lázongás tépte idegeimet s éreztem, hogy Rebeka nem a hugom többé, hanem egy nő, egy nő kiért meghalnék, kiért a saját vérereimet harapnám fel s utána futottam a duc felé. . . Rebeka, Rebeka, ordítottam, de ő a duc alatt vergődő csinos orosz tiszt véző sebeit csókolta, mint valami mámoros vámpir s én hiába ráncigáltam le róla, — fogaival, körmeivel kapaszkodot a tiszt testébe s én. . . tisztán éreztem, hogy Rebeka nem a hugom, hogy ő egy démon, ki

megőrjít így... Fogaim vállába mélyültek, lázas teste, vére ajkamat égette s én csizmám szárából elővettem a kést és mielőtt apánk odaért volna, éppen abban a pillanatban, amikor keze utánam nyult, Rebeka nyakába döftem a kést... Megöltem Rebekát...

Izráel arcát most eltakarta és sirt. Kétegyházy gondolatai, lovagkorok fehér galambjaiként repkedtek az elfeledt ház körül, melyet még Przemyslben sugdostak: postagalambokkal árulták el az utolsó gyászos kitörést s ezért kellett ennyi embernek csontváztestét az orosz farkasvermekbe temetnie. Gondolatai a háboruban kóvályogtak s nem tudott tőlük elmenekülni. Felkelt, távozni készült, de Izráel belekapaszkodott:

— Bleiben Sie mit mir! — könyörgött neki.

Kétegyházy megnyugtatta, hogy vele marad.

— Ugy-e, fél tőlem, — recsegett Izráel siró hangja, mert öltem... De hiszen maga is ölt, ha katona volt... Most mindenki öl, mégsem tudják megbocsátani az embernek, ha öl...

Kétegyházy résztvevően vigasztalta Izráelt, ki megosztotta vele a nappalok sulyát és az éjszák álmaikat. Sokáig csak felületes volt barátságuk, de amikor Kétegyházy látta, hogy ebben az egyszerű fiuban a tisztaság és őszinteség, mily felemelő, megszerette...

— Hisz maga a bűnökben? — kérdezte egy este Izráel Kétegyházytól.

Az ilyen kérdésekre Kétegyházy másik szomszédja is figyelmes lett, sőt néha az egész priccs

népe, mint katakombák prédikátorai köré a hívők, egybegyült. Az örök is odaálltak a vitázók mellé s nagy figyelemmel hallgatták a fejtegetéseket.

— Vannak bűnök Izráel! Vannak. Önmagunk és embertársaink ellen elkövetett bűnök.

— Én az Isten ellen vétő bűnökre gondolok, mein Herr...

Egyik ör figyelmesen áll meg s Kétegyházyt nézi.

— Mondja meg azt, bűn-e a háboru? dörmögi bele a vitába az orosz ör.

Kétegyházy törötten, akadozva magyarázza neki, hogy amióta az emberiség él, nagyjainak lelkéből mindig az emberi, felebaráti szeretet szikrázott ki, a hatalmasok pedig ennek nevében háboruztak. A magyarázatot tágra tátott szájjal hallgatták s csak akkor halkult el a hang, amikor a folyosón felcsengett egy harang s a következő tíz percben már mindenkinek priccsén kellett lennie, hogy megszámolhassák őket. Amikor Kétegyházy egyedül maradt, az ör visszavette útját priccséhez és óvatosan állt meg Kétegyházy előtt:

— Én szeretlek, testvérem, mert jó ember vagy.

Kétegyházy szívét kettős érzés töltötte el. Remélte, hogy az ör segíteni fog rajta s így megtalálhatja Szonját is. A foglyok ugyan sokat beszéltek a szökésről, de Kétegyházy gondolni sem mert rá, mert azt sem tudta, merre van? Arról ugyan beszélt Izráellel is, hogy itt a mongol határ nem messze van s a Gobbi-sivatagon a tavaszon egy-egy

tevekaravánnal talán le lehetne jutni Kína falai mögé, de sem magában nem bízott, sem a szökés lehetőségében.

Egy este, amikor már mindenki aludt s csak az ablakrácsra fagyott hó világított be a gyűjtő cellába, az öreg őr, ki szeretetét ígérte Kétegyháznak, felköltötte s magával vitte az őrszobába, hogy tudtára adja neki büntetésének tulajdonképeni okát, amire Kétegyházy kérte. A könyvben egyik rovat alatt alig olvashatóan két sor kápráztatta el: "szigorú őrizet; szökevény". Nem mozdult meg egyetlen arcizma sem. Az őr vigasztalta.

— Lásd, nekünk azt tanítják, ha fogságba kerülünk, szökjünk meg minden áron. Ez méltó egy volgamenti oroszhoz...

— Volgamenti, kérdezte Kétegyházy.

— Miért, testvér, melegeidet fel az őr? Volt talán arra, amerre német kolóniák diszitik a Volga medrét...

— Német? sóhajtott fel Kétegyházy.

— Német tanító vagyok testvér. Minket nem küldenek ki a frontra. Aztán népfölkelő vagyok. Ha már reánk szorul Nikolaj Nikolájevics, akkor ugyanis itt vannak testvéreink...

— So ist es, lieber Bruder, törli le sűrű szakálláról a könnyeket a volgamenti német őr...

— Mi — folytatja, nem tudunk oroszok lenni, bármily szép a Volga s bőven termő a föld.

Aztán a háborúról beszéltek, a német győzelemről.

— Az öreg Sztjepán felajánlotta szolgálatait

Kétegyháznak, ki elmondta, hogy egy levelet kel-
lene kicsempésznie. Sztjepán szívesen vállalta.
Elmondta neki, hogy milyen börtön ez, ahol ő van.
Hogy régente itt voltak az életfogytiglani politikai
bűnösök. Most északabbra szállítják őket, mert
ide közel van a vasutvonal. Arra is figyelmeztette,
hogy ne legyen közlékeny a foglyokkal, mert sok-
szor kémek vannak köztük.

Könyvet is hozott a cellába, amit Izráellel
együtt olvastak. Tolsztojt. Krejcerová szo-
nátá, — Voszkreszenje. Izráelnek ezek szent-
könyveivé lettek és éjszakákat virrasztott mellettük.

Az élet Kétegyháznak — csodálatos türhető-
nek tetszett itt. Ez is élet. Ennek az életnek is
vannak örömei. A bánat és szenvedések sokszor
krisztusian szépek és bensőségesek, amelyeknek
megérzésére a rohanó, lüktető élet nem ad időt oda-
kűnn... A hangok, az emberek itt emberiebbek,
mint az életben. Bár az irigység és féltékenység
itt is mindennapi volt, de itt érthetőbb is volt: ke-
nyérért, az életért vívódó éhes emberek ezek, nem
az élet dőzsölő jólakottaié.

— Sztárik, egy vén szolgál, ki tizenöt évi börtön után már nem találta meg helyét az emberek között, visszajött, hogy itt szolgálja legyen a raboknak. Ő volt Kétegyházy egyik legjobb társa.

Kinntről már néha érezni lehetett az olvadó hó enyhe szellőjét: tavaszodik, gondolta Kétegyházy. Az öreg Sztjepán már azzal biztatgatta, hogy nem-sokára választ kap Szonjától. Erről álmodozott a háromnegyed napi éjszakákon. Sokszor bevallotta

maga előtt szégyenét, hogy Ilusra már nem gondol annyiszor, mint eddig, hogy már nem ő tölti el gondolatait és sokszor maga mellé ültette Izráelt, ki lassan megtért Tolsztojnak és messze került el attól az ortodox Istentől, akit nem tudott megérteni eddig sem, csak bálványozni; sokszor odahívta őt maga mellé és mesélni kezdett neki.

Izráel figyelmesen hallgatta Kétegyházyt s alig volt gondolat, amelyet mint kenyerét, ne szívesen osztotta volna meg vele. Kezdetben talán bizalmatlan lett volna hozzá, ha tudja, hogy Kétegyházy nem zsidó, de most jólesett, hogy máshoz is őszinte lehetett. A gyűjtőben már határozott körvonalai látszottak egy társadalomnak. Mindennap hatoltak a cellákba hírek, hogy ma, — vagy holnap szállítják el őket, de a hóolvadás előtt nem tudtak ideszállítani foglyokat s így ezeket is itthagyták tavaszig.

Este, ha világosabban gyultak a lámpák, Kétegyházy a priccsvár alatt egy lámpa előtt ült s egyenként nézegette a priccs körül éhesen ténfergőket, ahogy a vacsorát várják.

Egy terhes asszony, amint két gyermekét vezeti maga mellett. Tépett ruhájú csavargó csoszog utána; arcát egy kopott veres sálba takarja; a szeretője az asszonynak. Két kövér, puhatestű leány, szinte szerelmesen kapaszkodik egymásba; a cellában már többször elkergették őket egymás mellől, de éjszaka titkon mégis egymáshoz bujnak. Egy félszemű, katonabluzos, tagokba fejlett legény jár velük állandóan; az örök már többször összeverték,

mert nem tágitott az egyik leány mellől. Egy öreg, őszszakállas, görbe hátú tatár mindig egyedül jár-kál s alig ül percekig. A feleségét ölte meg, de soha senki sem tudta meg tőle ennek okát. Kétegyházy egyszer közeledett feléje, hogy megtudja, miért kerüli így az embereket. Kurtán vágta el kísérletezésének fonalát: a kereszténynek Krisztus fája, — a mohamedánnak Mohamed!... Egy szépszáll, fiatal legény térdbebotló inakkal kísérte a körmenetet. Mindenki tudta róla, hogy nem itt van a helye, hogy paralitikus. Szimulánsnak tartották. A rabok kerülték és neki sohasem volt szabad a közös vödörből innia, ivópohárnak pedig egy üres konzerv dobozt adtak neki, amely priccse végén egy dróton lógott. Most az öreg epileptikus anyóka is a menetben koválygott. Kékké sebzett ajkain állandóan imát morzsolt, de már az imának formáját és értelmét is a maga gondolatvilága és baja szerint formálta át. Egy kis sánta fiú volt vele állandóan, aki ágyára cipelte, ha összeesett a hideg cement padlón s kendőjével letakarta tajtékzó arcát, vagy kitördelő fogait szedte talizmánul zsebkendője sarkába.

Csak egy alakot nem tudott megismerni Kétegyházy soha. Egy mindennap arcot változtató, hangulatot cserélő, egyenes tartású, büszke alakot, kit a gyűjtő királyának neveztek a rabok. Többször szeretett volna valamit hallani tőle, de hiába való volt minden kísérlet. Nem volt durva és zárkózott, mint az öreg mohamedán. Előkelő, széles látóköri volt. Mindenkit úgy kezelt, hogy azt meg-

hódithatta magának, s ezért mindenki tisztelettel adózott neki.

Vacsorára csengettek a folyosón. A kerge menet most hanyat-homlok rohant a bádog csajkákért és megostromolta a nagy halleveses üstöt. Az egymásba rontó, tülekedő rabok — utat nyitottak az előkelő tartásu rabkirálynak, aki elsőnek merte zománcozott csajkáját az üst fenekére. A rosszsebes legény hüjén vinnyogott a háttérben, hogy ő is éhes, — neki is hagyjanak, ne csak mások maradékát kapja. Aki tehette püfölte, vagy biztattatta, Kétegyházy átöntötte csajkája tartalmát a lueszes fatányérjába s arra várt, hogy újra sorra kerüljön.

Izráel búskomoran gubbasztott pricse élén s a sötétben egy ócskává tépett könyvet lapozott:

— Da, da ist er, der Mensch gestorben! Da, in Rogosin's Haus! Da, mit Ihr! Si war es, Rebeka!...

Kétegyházy gerincére hideg gyöngyöket korbácsolt ki Izráel őrzöngő hangja...

— Mi az Izráel, mi van veled, — rázta vállán s amikor a még egyre fantazáló fiu szemei merev sugaraikat az övébe törték, látta: Izráel megőrült.

— Jöjjetek ide, nézzétek Izráelt! Emberek, hiszen Izraelről, a testvérünkről van szó!

A kemény priccs felnyöszörgött, amikor tizen is rárohantak. Izráel felült s mint halottaiból századok után támadó, a döbbenetesen állókra bámult.

— Ti is, testvérek, vonaglott szava, ti is a te-

metésére jöttetek Rebekának?... Ruháitokat megtéptétek? Így... Miért sirtok? Itt a szent irás, itt ni, egy új szentírás! Azt mondják idióta volt? Pedig nem! A Názárethit követte!...

Kétegyházy elveszi tőle a könyvet s mintegy mutogatva tartja a többi bámuló elé: Dosztojevsky's Idiot... A rabok arca bután komorodott a sűrű sötétbe. Egyik félt, a másikat csak gyöngé inai kényszerítették térdre; egyik-másik megbor-zadtan kapaszkodott le a priccsről, félt. De szót egyik sem tudott ajkáig kényszeríteni; a torkon akadt a részvét hangja. Kétegyházy áttölelve tar-totta Izraelt, vállait a maga testével támasztotta alá, hogy le ne rogyjon Izráel reszkető teste! Senki sem hallatott hangot. A kép néma borzalma már Kétegyházyt is átborszongatta.

— Izráel, nézd itt élet van!

— Mindenütt van élet! De Rebeka... Rebeka nincs sehol!...

Izrael most sirásba tört s arcát szégyenletesen tenyerébe fogta. Kétegyházy lefektette s maga is az előtte ácsorgók közé kuszott.

— Der junge Jude war doch immer toll; — szólalt meg hidegen egy hang.

Kétegyházy a hang felé fordult s ekkor látta, hogy a rabkirály ajkán még ott ül a hang echója.

Ugyanebben a pillanatban egy vézna ököl fe-nyegegette meg az arisztokrata rabot s a tumultusból már csak öklöket, káromlásokat lehetett hallani. A kavargás tetőfokán Izráel felemelkedett s mint egy antik proféta kapaszkodott a tömeg elé s érthetetlen

szavakat mormogott. Kétegyházy féltette, hogy még megtépdesik s védelmébe akarta fogni, amikor Izráel arcába körmölt:

— Menj te véres kezű, gyilkos! ő volt az, ő volt az! Látom, te ölted meg Rebekát, te! Du warst der! Du, du, ein Christ!...

Egy pillanatig oszlop volt Kétegyházy; nem értette meg a szavakat, de amire érteni kezdte, már köpködtek, lökdösték és szidalmazták, úgy hogy nem is látta, amikor Izráel végigrohant a priccsoron s a végén eszméletlenül terült el a nedves földön. Az örök külön cellába vitték. Ettől fogva senki sem hallott többé Izráelről s talán nem is gondolt rá más, mint a borzongató, fojtogató éjszakák — Kétegyházy...

Dosztojevszky emberi bibliáját Kétegyházy sokáig lapozgatta s mindig azt kereste benne, ami Izráellel közös volt s amikor már úgy érezte, hogy néha az ő agyán is átfellegzik valami ködös gondolat, egy este a könyv lobbanékony, könnyű papírtesténél melegítette didergő testét. És ettől fogva a testetlen kísértet színesebben tépázta agyát, véste a gondolatot testetöltő formába...

A kátorgai napok szürkésége egyenletesebb volt a köd színénél. A volgamenti ör hiába biztatta Szonja leveleivel. Nem jöttek. Ő sem kísérelte. Amikor meghallotta, hogy hat hónapi börtön után kiviszik egy fogoly táborba, nem tudott már örülni. A külső élet, az élet cselekvésekben való megnyilvánulása nem érdekelte, hanem a cselekvések alatt rejlő rugók. Önmagából követke-

zett az emberre és ez a következtetés az emberekre, az emberiségre is illet. A háboru csak néha jutott már eszébe, mint valami átfogható és érthető dolog; a katonákat benne egy nagy vihar porszemeinek látta s csak ha egyenként gondolt rájuk, érzett tragikus fájdalmat s ilyenkor úgy érezte, hogy sem gondolatai, sem érzései nem helyesek, mert egy ember nem lehet konkluzió.

Igy rendesen megelégedett azzal, hogy gondolatai közben elaludt s azt az életet élte, amelyet a napok, mint az élet szemetét elébe separték...

Egy vigyorgó, kacér reggelen a Sztárik oldalba lökte:

— Ma kimégy a táborba!...

Aznap még elszállították egy közeli fogolytáborba...

EGY kis kelet-szibériai állomás eresze alatt búsan ültek egymás mellett a betűk: Zelenka.

— Itt van tehát a fogolytábor!

— Itt, dörmög rá az őr.

Alázatosan, mint a tavaszi napon sütkérező bennelakók gubbasztottak a völgy ölén a piszkos fabarakok; öntudatosan, mint a vörös téglafalak körül kergő tisztí foglyok, pöffeszkedtek a téglabarakok a hegyre igyekvő lejtőn.

A két haláltábor között halált szállító vonatok sinjei feküdtek. A fabarakok az életet jelképező falu felé nyultak; a kőbarakok mögé egy lusta folyó tekerődött apró cserjék, törpe fenyők labirintusában. A kőbarakok, katonásan feszelegtek kétsorosan, mint városok utcái; a fabarakok faluk görbe utcáit rajzolták a völgy homokhasára. A fabarakok kongó termek penészes priccseire ezrével hányták az életet; a kőbarakok párosával, vagy hármas-négyes csoportokban zárták el a kulturát belehelt és kulturát kilehelő életet zord falaik közé. A legénységi tábor rothadó deszkafalainak kigőzölgései gyorsan ültették penészgombáikat a tüdőre; a tiszti tábor melankolikus atmoszférája lassan tompította el a külvilág iránti finomult érzéket s durván őrlött a szaggatott idegeken.

Az ezernyi intellektuális életet elzáró Zelenka, az életnek új szakát nyitotta Kétegyházy elé.

A fogolytábor Pontius-Pilátus útján a déli tábor egyik barakjába kísérte egy új ór. Egy sarokszoba ajtaja recsegett meg s nyílt fel. . .

Az alkony palástot cserélt. Szürke köntösét a nappalnak ajándékozta s az este fekete köntösét vette magára, hogy ebben köszöntsön ma a barakjaikba terelt foglyokhoz. A kis szoba csodás-csendes miliőt tárt Kétegyházy elé: három egymással szemben gubbasztó hát széhouttejét, három könyvek fölött merengő fejet és a csendben három szív verése dobolt ki egy ismerős dalt. . . Komor Árpád, Csiky Béni mellett s Mór Tamással szemben ült.

Hármuk merevvé csodálkozásukat Kétegyházy szívfójtó bámulata szaporította... Előbb mind négyen álltak s aztán mind négyen egymást ölelték. Hang, szó alig hangzott, de a némaság könnyekben szólalt meg. A csend kezdett mesébe. Néha csak susogón, mint az Alföld érett termése, néha meg némán, mint a Hortobágy elnyújtózó tere a debreceni Nagy-Erdő mögött. Aztán a jószív megosztotta az egyik rozoga padot s négy fej érdekes silhoutje lejtett lussú táncot a barna falon.

A szavak helyett az ajk néma remegése zenélt. A muzsika szenvedésről szólott és messze elmaradt tájakat festett a szavak alá. Hallgató honvágy borult a könnyű mesékre, hít csendült fel vigasztalón s remény tette kolorikussá az érzést.

Komor gondolatai messze, szántatlan talajon jártak s aggodalmasan követték a mély gondolat barázdákat, elkerülve minden fűszálat, hogy meg ne sebezze azokat. Csiky Béni ujjongó szeretete krisztusi gondolatok vidámságával tündökölt végig Vecstomovától Zelenkáig s hangja, mint imádság sem formát, sem szint nem változtatott. Mór Tamás, magyar búval ballagott át Szibérián, mint láncra vert oroszlán s nostalgikusan szidta a sorsot.

Kétegyházy meséje az elvánszorgott féleszten-dőről rapszodikus, szomorú volt, mint valami kál-vária járás s csak néha tört ki szangvinikus önma-gáratalálásban s ilyenkor csak Komor logikus nyugtatása, Csiky hitben megnyugvása ellensúlyozták a friss levegőjű napok nyomasztó estéin, ha elbeszél-

gettek arról, ami van és arról aminek lennie kellene a van helyett.

A fogoly élet a barakokban talán tarkább volt, mint a börtönben, mégsem tudta sokaig megtalálni helyét benne. A kis szoba szűk terében is nagy megismeréseket terített elébe Komor, Csiky és Mór Tamás. A többi ezer élete, mely körötte rajzott, nem érdekelte. Kerülte a tömeg felületeségét s inkább egyesek lelkének mélyére vágott. Komor tépelődő, végtelen igazságot formákban kereső lénye rokonságot kínált neki. Csiky ingathatatlan hite, a vallás megtestesülésében állott előtte s ha követni nem is tudta, csodálta, tisztelte. Mór Tamás komor gondolatain sokszor elborzongott s vele együtt kereste az Istent a föld mélyén rejlő férgek életében, a hangyák harmonikus egyiséget mutató társdalmában. Szeretett együtt járni e három egymás mellett ülő, könyvek felett együtt virrasztó s három egymással harcot vivő világnézet apostolával.

A hétköznapi életét nehezítő gondokkal ide menekült e jó barátokhoz s már fatálisan hitte, hogy Csiky hitének predesztinációja vezérelte ide s hogy szenvedései jutalmául találta meg őket e mérhetetlen földtesten. Az élet változatlan, lassan élő mérgét kezdetben csak ritkán érezte, amint a légből, mint érzéketlen injekció testébe fecskendeződik; — a test külön élete már alig érzett közösséget a lélekkel.

Reggel harangszóra kelni, mindennap ugyanabba a kemény bakkancsba bujni, teát inni barna

kenyérrel, szobát rendbehozni; délben, este táplálni a testet s egész nap ugyanazon arcokat, ugyan-
ugy látni, egy vágyat varriálatlanul kifejezve hal-
lani szintelen, a háborúról szóló fantasztikus hire-
ket lelketlen kétséggel fogadni, leveleket írni gyak-
ran s gyakrabban várni hiába.

Reggel, délben, este az orosz őr megolvas.
Naponként néha a barak körül, mint aklot őrző
juhász kutya keringeni, hogy el ne petyhüdjön a
test izma, más baját hallgatni, osztatlan a magadét
titkon, szentül őrizni. Mindennap új remény, új
csalódás a háborúból. Sohasem lesz vége! —
Viszhangját néha lelkünkben érezni. Ha valaki
szökést kísérelt, a retorziókat némán tűrni. A meg-
alázást, korbácsolást, megbotránkozás nélkül venni.
Testben, sőt morálban is állativá válni s mellette az
élet értékét önmagad ingadozó hitével mérni. Ez
volt a hétköznapi.

Ünnepek a hazulról jött hírek percei voltak.
Meleg könnyel pecsételt anyai levelek, komolyan
fájók s őszinte könnyet kiválasztók a sápadt arcon;
könnyü reményekkel biztató, igaz érzést felelt
szükszavú hitvesi levelek s ritka ákombákommal
írott, zsurokon zsirozott lapok kacér üzenetei hoz-
ták az ünnepet. Itt sem volt, itt sem lehetett az
élet más, mint ahogyan valaki érzékelte.

Egyiknek a kártya bútfeledtető, másiknak
bútagó. A könyv egyiknek szükséglet, másiknak
agygörcsöt okozó. A lovagias, handabandázás egye-
seknek erényfejlesztő, másoknak alsórendű una-
lom. Mindenkinek minden úgy, amilyen ő. —

Igy az élet sablona egyszerűsödött a fogság hétköznapijaiban és éppen ezért észrevétlenül megszokhatta meg az emberi testet-lelket. Szenzáció alig volt már. Jöttek foglyok, mentek. Szöktek és elfogták őket...

Egy napon levél jött Szonjától. A volgamenti német őr írta meg Szonjának, hogy Kétegyházy Zelenkára került.

Kétegyházyt e levél kikorbácsolta apátikus hangulatából. Éjjeleket virrasztott át és mindaddig nem osztotta meg gondolatait még Komorral sem, kihez ragaszkodás erejével kötötte gondolatvilága, míg egy havazó estén Komor így nem szólt:

— Látom, Béla, Szonja feldulta újra nyugalmadat...

— Feldulta... Volt Kétegyházy rövid válasza.

— Béla, ne neheztelj meg érte, én féltettelek téged ettől. Amikor téged elhurcoltak Vecstomovából Szonja a kettőzött őrizet dacára is becsempészt hozzám egy levelet. Kért, ha tudok rólad, irjam meg neki. Megvallom, nem értem meg ezt a finoman komplikált lelkü leányt...

— Kedves Árpád, Szonját én nem ismerem. De ki ismerhet meg egy nőt?... Nem látod, nem hallod, mi sir le a hazulról jövő levelekből... Csalódás, csalódottság és megcsalás. Ez emberi, ez női, ez a természet törvénye...

— Ne hidd azt, Béla, hogy mi a természet törvényeit ismerhetjük!

— Mindegy! Emberi törvények! Szonja azt írja, hogy ha megirhatom neki, hogy hol vagyok, megszöktet innen. És én megtalálom az utat. Kórházba megyek és onnan...

— Ilusra már sohasem gondolsz Béla? Nem gondolsz arra, hogy talán örökre elveszted őt; elveszted azt a kincset, mely azért kincs, mert lelkünk első értéke.

— Én már elvesztettem őt.

— Béla, meg kell gondolnod, mit teszel! A szökés nem könnyű innen. S aztán, tud-e egy kaland azokért az értékekért kárpótolni, melyet itt hagysz? Látom, példaképe vagy a szorgalomnak; az élet igazi értékeit kutatod itt és senki, semmi sem zavar meg e kutatásban. Két okból féltetek. Szonja lehet, hogy örökre az orosz rögökhöz köti sorsodat és — és félttem az életedet...

— Itt csak Ilusról lehet szó. De látod ő sem ir, pedig tud rólam... S én félek, hogy lassan ki-mossa őt emlékeimből a szürke napok szürkésége... Így nyárra hazajutok...

— Nyárra, Béla, mi is hazamegyünk...

Kétegyházy lassan legyintett, mintha e legyintésével egy beláthatatlan időt akart volna jelezni. Percekig ült meg a csend a szobában. Most Csiky Béni nyitott be katonás lendülettel.

— Mit gubbasztatok idebennt. Nézzétek mily gyönyörűen esik a hó...

Mindhárman kimentek a barak elé sétálni, hogy az este kristálytisza levegőjével megtisztítsák

nehéz tüdejüket. Alig fordultak kettőt, a csengő visszakergette őket szobáikba.

Vacsora után négyen ültek az asztalnál. Az olcsó szamovár gyöngyöket izzot bádogkoponyájára. Az öreg barakőr, a sztársüj egy öreg bibliával állítot be ma este Komorhoz. Vele magyaráztatta magának az igéket.

— Ma este nem érek rá, goszpodjin.

Az öreg muszka egy darabig ott ült velük, megivott egy pohár teát s azzal biztatgatta magát, hogy majd holnap olvassák az Írást.

— Fiuk, — törte a csendet Kétegyházy, én annyira testvéretek vagyok, hogy minden gondolatomat szeretem megosztani veletek. Tudom, ti mindent tudtok, láttok s ezért nem is beszélek sokat, csak arra kérlek, mondjátok meg véleményeteket. Én nem birom tovább a fogságot. Megszököm. Még nem tudom, hogyan, nem ugy-e, mint a három német tiszt, kit a csendőrök lőttek agyon, vagy Mihály főhadnagy, kit a Recskába folytattak, vagy, mint a többi, ki Udinszkig sem jutott. Lehet, hogy a többi száz sorsát kell osztanom, de hiszem, hogy Szonja segíteni fog, mint levelében írja...

— Mond, Béla, hogyan tud neked Szonja írni, kérdezte Mór Tamás.

— Ő oroszul cimezi levelét. A cenzurán azt hiszik, hogy valamely orosz tiszt levele s nem bontják fel. Itt a fogolyposta meg nem törődik vele már, akár cenzurázott, akár átbujt levél.

— Jól teszed, Béla, Azzal ne törődj, mit fognak mondani az ittmaradtak. Szidnak majd.

Mindegy. De, Béla, hazamenj s mond el otthon, mi az, ami nekünk itt fáj. Ugye neked nem kell külön mondanunk? És itt a barakban senkinek ne szólj, mert tudod... ismered őket...

— Bizony, Béla, erős lakatot a szájra, sőt gondolatra is, sulyosbitotta Mór szavait Csiky. Mán, egy olyan leányzóért, Béla, mondom érdemes belefagyni a szibériai jégmezők virágaiba is!

— Béla, Béla, suttogott Komor érzékenyülten, — nem kis dolog ez! De te ügyesen csinálod dolgaidat. Aztán tavaszig még van idő. Várd meg, mit ír Szonja.

— Várom, persze, de ilyenkor már nagyon türelmetlen az ember. Én, különben, mint mondtam is már nektek, különös vagyok. Engem addig izgat a téma, amíg csak téma, terv, még tervében kétes és veszélyes, — aztán, ha a tények jönnek már nyugodtan és elhatározottan megyek előre.

— Ne féltsétek Bélát, biztatgatta Csiky az aggódó bajtársakat. Hát oszt mit ér itt ez a beketrecelt élet!

Valaki bekopogtatott az ajtón s a foglyok elnémultak.

— Hallottátok, szólal meg a belépő, gyermekarcu zászlós. Megint megszöktek hárman.

— Jól tették, ugrik fel helyéről Csiky, hát micsoda katona vagy te, ha ezen elsápadsz? Talán fáj, hogy két hétig nem szabad fejed az ablakon kidugni? Akik a fronton vannak, azok se dugdossák ki a tarkót a lövészárokból. Foglyok vagyunk, semmi más.

— De megint barakkutatás lesz, hadnagy ur, remeg a zászlós.

— Mit vihetnek el még tőlünk? Ugy sincs már semmink? Mit? A nagrágodat? Abban ugysem szokik meg egyik sem!...

— Kik azok; kérdezte röviden Mór?

— A tizenkettes barakból, két magyar és egy csztrák...

— Az már baj, állapítja meg Csiky. Aztán merre? Le Kina felé, vagy befelé Európába?

— Azt hallom a Gobbi sivatagnak mentek.

— No akkor bizonyos, hogy nem. Annyi eszük volt, hogy az ellenkező irányba tereljék az érdeklődést. Szerencsés utat!

— Ugy bizony, zászlós úr, szólalt meg Kétegyházy, emiatt ne sirjon senki. Hanem akkor, ha majd levasalva hozzák őket vissza. Akkor majd mi is megsiratjuk őket. Akkor meg kell őket siratni... Mennél többen megkísérlik ebből a ketréből való menekülést, annál nagyobb tekintélyünk lesz az oroszok előtt. Nézd a németeket. Alig van közöttük egy, aki meg ne kísérelte volna már a szökést s láttad, hogy milyen félelemmel néznek rájuk a muszka örök?...

— Hát bizony mi nem zugolódunk és nem tiltakozunk és nem hivatkozunk a kollégiális bajtársiasságra, zászlós ur, dühösködik neki Mór Tamás. Menjünk és sok szerencsét nekik!

A zászlós katonásan elszalutált.

A négy testvér egy ideig még arról beszélt, vajjon hogyan vihették ezt keresztül, aztán napi-

rendre tértek fölötte és nyugodtan várták az orosz zaklatások megismétlését. A három tisztet pár nap mulva elfogták, amint egy kínai császnájában dorbézoltak és bebörtönözték a zelenkai katonai fogdában.

Ez volt a tél utolsó kísérletezése. Titokban mindenki a tavaszt várta s a Gobbi sivatagot méregette képzeletében, hogy majd egy tevekaravánnal eljut Urgáig s onnan Pekingig már könnyű lesz eljutni. A három—négy ezer mértföldet csak sétányi távolságnak látták s utravalóul a jámbor budhista mongolok ellátják őket kenyérben főtt krumplival, kovásztalan rozskenyérrel és életüknek legértékesebb napjait a sivatag apró falu-oázisai fogják feledhetetlen színekbe festeni. Gömbölyű testü, falánk ösztönü burját, kínai, mongol és japán asszonyokra gondoltak, kik vándorutjukon forró kalandokra várják Szibéria rabjait, kik két éve már, hogy csak képzeletben láttak női testet elringani az álmok ködében; magas, imbolygó nyugati leányokat, asszonyokat, kiknek számító szerelme, tettetett csókja helyett most a keleti, szöges szemü, néma szerelmü törpe asszonyok ajándékozák hosszú téli éjszakák poshadt levegőjében tenyésztő szerelmük ösztönét... A fáradt szerelmü, lankatag európai asszonyok párfümes csókjai helyett inkább vadon élő, ős erőtol duzzadó ázsiai asszonyok párnátlan, csupasz szalmazsákjaira gondoltak s a fogság paralizáló hatásában kalandos regényt építettek az otthoni, boldog megnyugvásos napokra.

A hosszú éjszakájú téli hónapok az álmokat gondolatokká termékenyítették s aztán a szóban elcsenevészedett úgy a gondolat, mint az álom s a foglyok a mindennap szüntelen izgalmaiba, gondjaiba s egy impotens honvágyba meritették el azt az energiát, mely e lázas álmokat kikorbácsolta a degeneráló szexuálismusból. Az álmok szint vesztettek s a foglyok legtöbbjének élete olyan volt, mint az eseménytelen hétköznapiak, melyeken ünnepre várunk. . .

Kétegyházy Béla a nappalokat az éjszakákkal toldogatta s nehéz könyvek lapjait lapozgatta, melyeket Komor adott neki.

Egy hideg estén csak Mór Tamás és Kétegyházy voltak a szobában. Egy ideig szótlanul ültek az óriás kemence szobájukba osztott negyedénél s az ablakok közé dagadó jégfalat nézték. Az ég csillagai helyett a jégvirágok vibráltak apró csillagmilliókként az ablaküvegen.

Mór Tamás megszólalt. Mély baritonjában mélyen rejtett titok dörmögött ki rejtekhelyéből az ajkakra. Még itt is titokzatosan rezdültek a szavak:

— Nem kérdek, Béla, semmit. Látom, te elmenni készülsz. De egyet kérek tőled. Hallgass meg figyelmesen. Reinhardt kapitány esetét ismered. Ő most áprilisban kijön a börtönből. A német vörös keresztetek beszüntették ellene a hadbíróági eljárást. . . Erről csak kevesen tudunk, Béla. De neked tudnod kell, mert reád én számítok. Én egyedül. — A németek és magyarok ápri-

lisban egy nagyszabású felkelést szerveznek. Le-
fegyverezni Zelenka, Irkutsk, Udinszk orosz kozák-
jait, a fegyver és lőszertárat felbontani, magun-
kat felszerelni és Mongolián át Kinának vágni...

Mór Tamás óvatosan olvasta le Kétegyházy
arcáról, vajjon mit gondol, — aztán folytatta.

— Tizen vagyunk beavatottak a magyarok
közül. Dobozy ezredes a magyarok feje. Rein-
hardtnak jó kémjei vannak. Egy német ápolónő,
kibe az orosz katonai parancsnok segédtisztje sze-
relmes. Reinhardt kapitány tervét már közölte a
német tisztekkel. Azért ment kórházba, azért mér-
gezte meg magát. Ezért volt minden. A terv sze-
rint egy napon az összes bajkálkörüli fogoly tábo-
rokban fellázadnak a foglyok, a vasuti hidakat ke-
let és nyugat felől felrobbantjuk, táviródrótokat el-
vágjuk, úgy hogy mire Vladivoszto, vagy Krasz-
nojarszk csapatokat küldhetne, mi már mélyen
Mongoliában vagyunk s mire komoly intézkedé-
seket tehetne a kormány, már semleges területen
leszünk a kínai falakon belül. A tervbe, ha lehet
a krasznajarszki és csitai tábort is bele vonjuk s
akkor olyan tömeget képviselünk, amely már min-
den támadást, ami keletről jöhet, le képes verni.

— Áprilisban, gondolod Tamás?

— Április végén, amikor már nem havazik
annyira, hogy elvágja utunkat a hófergeteg.

— Az ápolónő? Nem szerelmes ő is abba az
orosz tisztbe?

— Nem. Ha úgy lenne, Reinhardt tudhatná.

Már két hónapja, hogy a kórházban van. A leány német, sőt keletporosz.

— Az öreg Reinhardtba sem lehet szerelmes, állítja Kétegyházy. De ebben a megállapításában egy aggodalom rejtőzött, amit már Mór is észre vett.

— Ő német és ez a legerősebb biztosíték.

— Ő első sorban nő és, szerintem Tamás, ez a legveszedelmesebb.

— Béla, amire különben kérni akartalak az fontosabb. Arra, hogy ha te előbb megszöknél, amit valószínűnek tartok s ha Szonja megtenné, vagy te, ha sikerül kijutnod a veszélyes zónából, egy pár címre küldj hasonló módon levelet, mint azt te kapod Szonjától. Mi a bennünket érdeklő részt kémiái vegyülettel írjuk láthatatlanul s csak pár indifferens baráti szót írunk a levélbe láthatón. Hiszen, ugy-e, beláthatod, hogy nemcsak neked fáj ez az élet és a bátraknak, a hívőknek kell kezdeni. Mindig is így volt: néhány bátor vezette az egész emberiséget.

— És ha sokan nem csatlakoznának?

— Akkor, tudod, azok ellenünk vannak!

— Igen, Tamás, értem és szívesen viselem a dolgot, de engedd meg, hogy erről még én magam is gondolkozzak s talán ennél többet is segíthetek. Aludjunk rá egyet, mint minden jó gondolatra. Jó?

Közben Csiky a szomszéd szobából hazajött és lefeküdt. Tőle tovább folytathatták a társalgást. Csikyről tudták, hogy egy titkos hang nem visszahangzik ki belőle. Tudták, hogy ő nincs ellene, de

amikor Komor a nehéz kötésű bibliával feljött az öreg orosz őrtől, elhallgattak.

— Kinek van már nagyobb szakálla; neked, vagy a sztársinak, — humorizált Mór, amidőn Komor a lámpa fény körébe került.

— Érdekes sztárik. Tolsztoj egész szkepszise és hite benne él. Szeretem az öreget.

— Ami a szakállt illeti, még mindég a tied a legnagyobb, elegyedett a hangulat derűjébe Kétegyházy, kinek magának is már mindene muszkának becsületére váló külseje volt.

Kétegyházy és Mór még sokat beszéltek és reméltek a tervtől, mely mint pedánsan készített haditerv készen állt a cselekvésre. Csak április enyhébb szellőjére vártak.

A rabidő, mint láncravert számüzöttek, lassan haladt. Izgalmak és csalódások voltak az idő béklyói. Kétegyházy türelmetlenül várt még egy levélre. A tél, az orosz élet megismerése, romantikája a regényekben, embereinek mély hite és önmagukba merülése, fanatizmusuk ereje mágneszte. El innen! Ez halálnál kegyetlenebb lét, a haldoklás, mint Szonja irogatta leveleiben, amelyeket már nem tudott nélkülözni. Szonjában valami csodás lelkiiséget érzett most. A távolság, a fogoly élet, a vágyódásokban felkorbácsolt lélek érzékenysége, minden segített Szonját Ilus elmosódó emlékei elé eleveníteni. Sirni szeretett volna néha, mint gyermek, ki első áldozása emlékét, a fehér inges, gyermek Jézus képét veszítette el, kivel együtt volt esti imáiban hófehér ágyán, vagy reg-

geli ébredések szüzi gondolataiban, de hiába volt minden, a vér és vágy leküzdötte az első szerelem kisértő álmait. Sokszor beszélt Komornak Kőrös-vár életéről, az Uri-utcáról, melyen utolszor járt; arról is beszélt Komornak, hogy néha még most is felcsendül az éjszakák csöndjéből: Szegény Béla! — amit Ilus ajkai zokogtak bele az utolsó éjszakába. Mesélt neki Kőrös-vár akácainak békés életéről s ilyenkor néha könnyei férfias büszkesége mögé rejtőztek, hogy el ne árulják meghatottságát.

— Hiába, Béla, Bodoky Ilust nem mossa ki abból a lelki mélységből senki, ahova ő leszállt: ielked mélyéből. Mert nem az akácot, nem az Uri utcát, az utolsó szavakat hívod te ilyenkor vissza, hanem őt... Bodoky Ilust, kinek aranyszőke haja, szürkés kék szemei és reád örökké ható lelke van...

Itt elhalkult Komor hangja s Kétegyházyt a hallgatás a csobogó Kőrös mesélő füzesei alá csalta, ahol most olyan jól esett még egyszer, talán utoljára elmerengeni az élet ifjúságáról.

Komor könyvei közül egy asztronomiát keregett elő. Kétegyházy végig feküdt ágyán, arccal durva szalmavánkosára borult s a sötétben kitágult pupilláival kereste a multat.

— Kétegyházynak hazai postája van, — kiáltott be a barakinspekciós s két levelet dobott Kétegyházy ágyára. A véletlennek különös próbáratévése volt ez. Ilus levele mellett Szonjái feküdt. Kétegyházy nem tudta, melyiket bontsa ki először. Ilusét? Igen, az övét. Kőrös-vár őszi hangulata

áradt ki belőle; elbódító párföme az egyszerű szavaknak. A sziv torkában vert már, mikor bontogatta. Nem tudott utána Szonja leveléhez nyulni. Beszélni szeretett volna valakihez, ott lázongott a szó ajkán, de ráharapott a vonagló husra: nem, nem engedem magam át a szentimentális kísértéseknek! És nem vette észre, hogy a véres harapás csak fokozza lelke fájását.

— Mindegy, szólott maga elé.

Szonja levele nem lepte meg. Erre már régóta várt, de a szöktetésnek ilyen fordulata meglepte. Meghökken.

— Fiuk, üljetek ide, mint máskor, — szólalt meg az este csöndjében. Elolvasom nektek Szonja levelét. Itéljete az én érzéseim hatása nélkül:

“*Mon ami, bien cher*, — a csomagban barna szövet lesz. Tiszti ruha és egy szerzetesi köpeny. A reverenda nincsen megvarrva, csak felszabva. Levelemben van annak miniatűr mintája, ahogy össze lehet állítani. Ezt Ön is meg tudja csinálni, mon amie! Ne féljen tőle! A reverenda bal ujjában egy belföldi *passeport* van, azt vegye magához. Ha valaki megszólítaná, Ön a kazáni francia rend szerzetese. De senki sem fogja Önt megszólítani. E szerzetes rendet néma barátoknak mondják nálunk. A kórházból lenne legalkalmasabb a szökés. Jó idea! Reverendája alá vegye az orosz tiszti ruhát is. Udinszkban szálljon vonatra. Ne másra, mint személyvonatra. Omszkból küldjön táviratot. De ne Ön adja fel. — Én Moszkvában várom mindennap...”

Kétegyházy eszméletlenné izgatottan ejtette térdeire a levelet s amikor elnémult barátait megpillantotta, amint lehorgasztott fejjel ülik körül, megeredtek könnyei s már hiába harapta ajkait vad férfi büszkeséggel. . .

— Megyek! Megyek, mert mennem kell, mert tenni, cselekedni akarok! Haza akarok menni, mert itt megöl e lelki tusa!

A mellette ülők egymást nézték és most még soha nem érzett sajnálkozást temettek elfátyolozott szemeik mögé. Szerették Kétegyházyt és féltették. Csak most érezték, hogyan nőttek össze szenzibilis, jó szívével, hogy életük egy eleme, rabságuk egy megnyugtató érzése vész el Kétegyháziban. Senki sem szólott.

— Szólaljátok meg hát Árpád, Tamás, Béni!

— Nem akarjátok, hogy menjek? Féltetek, hogy becsuknak benneteket? Engem féltetek? Szóljátok hát fiuk, testvérek, hiszen én csak akkor vagyok egész ember, ha tudom, hogy a magam érzése mellett a ti akaratotok acélosít.

— Béla, szólalt meg Mór Tamás, menj!

— Drága Bélám, szivemből vész el egy darab teveled, de menj, sőt ha nem mennél ezekután, nem szeretnék, folytatta Csiky Béni s felállt és a szolát méregette.

— Béla, szólalt meg most Komor, én tudom, hogy te már nem tudsz maradni. Én őszintén megvallom nem vagyok a magam érzéseiben sem biztos, mit szeretnék benned jobban: a hőst látni, ki célja elérése előtt egy nővel áll meg a sorompó

előtt s örökké itt marad s nekünk örökre elvész, vagy — a velem szenvedőt itt látni mellettem, ki lelkében fejlődik s talán nagyobbra hivatott, az emberiség egy más csataterén elvérezni, mint ezen, ahová, ha hazajutsz, ujra vissza kell térned. . . Menj Béla, de egyet tarts meg: a lelki egyensúlyt, melyet itt velünk megszerezteél. . .

— Ti mit tennétek? De bármit tennétek, az az lenne, amit akaratokra az érzések kényszerítenek, ugy-e?

Künn a barak előtt az ör nehéz ritmusú dallal könnyítette lépteit. A szomszéd szobában vigan kacagtak. A sztársűj végigjárta a barakot, hogy megolvassa a foglyokat, aztán leült Komorral a biblia mellé.

— Ilyenkor, gondolta Kétegyházy, amikor az öreg sztársűj itt ül, ki lehetne zsebéből lopni a hátsó feljáró kulcsait és lassan kiosonni. Ettől fogva ez a gondolat kinozta. A barak előtt járkáló örök fordulását ki lehet számítani és a Recska-partnak indulni. A stupidikus muzsik nem gondolhat másra, mint alázatos tiszteletadásra. . .

Igy vánszorogtak el a napok, míg Szonja csomagját meg nem kapta. A reverendát éjjelenként, amikor már mindenki aludt összevarrogatta. Az örök járását már kitapasztalta. Mór Tamás kemény fából egy tolvajkulcsot faragott, amelyet nappalónként lopva kipróbált.

Egy vasárnap estére várt. Sietnie kellett. Nemcsak fékezhetetlen ösztöne üzte, de Reinhardt kapitány tervét sem halaszthatta tovább. Az in-

strukiókat cigaretta papírra írva már napok óta magánál hordotta. Időben már olyan közel ért a naphoz, hogy így sóhajthatott fel: holnapután!

A szombat kora hajnalát puskalövés lármázta fel. A foglyok rémülten futottak az ablakhoz s a fronti szöges kerítés alatt tolongó katonákat láttak, amint egy szögekbe akadt véres test után kapaszkodnak.

— A “vaskeresztes” lelőtték! kiáltott fel Mór Tamás, ki elsőnek pattant az ablakhoz.

Kétegyházy, amikor az ablakból a “vaskeresztes” vérző teste alatt tanácstalanul tolakodó, egybeverődöt öröket látta, amint a kerítésre kuszának, hogy a haldokló szökevényt leemeljék, villámgyorsan arra gondolt, hogy most, most kell megszöknie, mert holnap már késő. Nem alkudozott. Ágya alól előkapta a reverendát, melynek zsebében a fakulus és az iratok együtt voltak, s amikor ujra kinézett az ablakon és a barak sztársüját is ott látta, egy pillanat alatt átölelte három bajtársát s míg az egész barak figyelme, szeme, szíve, részvéte a homloktéren elvérzett bajtárs tragédiáján csüggött, a hátsó, nyitott ajtón kiosont s a Recska felé tartott.

A 12-es barak mögött egy percig meglapult, míg a barakőr egyet fordul s mellette álló fásszin mögé állt s a kibontódó hajnal szomorú tragédiáját nézte egy percig, míg reverendáját villámgyorsan levetette s csomóba fogva átdobta egy ugyanolyan kerítésen, mint amilyenén a derék “vaskeresztes” elvérzett s aztán, amikor az őr ujra fordult, átvette magát a kerítésen. Pár percig eszméletlenül

feküdt a hideg földön. Zakatoló melle magába pumpálta a hajnal józanító levegőjét s ébersége önuralmu cselekvésre készítette. Felöltötte reverendáját s a vasuti sinek mellé taposott gyaloguton Udinszknak tartott.

Az elkanyarodónál megállt. Még egy pár percig emlékezetébe igyekezett vésni bajtársai szomorú tanyáit, melyek most még csak a "vaskeresztes" hadnagyot gyászolják, de mire a nap arany koronát fon a bajkálmenti hegyek törpe fenyőire, már őt szidják, áldják, irigylük. Hiába nézett percekig vissza Zelenkára, nem tudott maradandó képet kapni. Az egész elmosódott s nem maradt meg belőle más, mint egy kis szoba, szintelen, egyszerű pricseivel, s a rajtuk busan gubbasztó három fejfel. Az uton elébe varázsolódott az első pillanat képe, amikor Zelenkán viszontlátta őket s most megható mormogásában, mintha egy hálaimát mormosolgatva a véletlen istenének, hogy őt közékük vezette és most, hogy nem kellett könnyeivel mások előtt vívódnia, megáztatta velük reverendája bő ujjait. . . Még egyszer megállt, de amint visszánézett a nap és éj birkozó szinkontrasztjában végleg elborult előtte Zelenka külső képe. . .

A februárvégi forradalom megnyitotta a szi-bériai börtönök ajtajait. Keletről nyugatra a forradalom mámoros szavaival az ajkon, s lángoló hitével a szívbén, számüzöttek ezrei nyitották útját eszmék és népek vándorlásainak. Hosszú számüzött vonatok vesztegeltek a felrázott apró faluk állomásain. Izgatott, ragyogó szemű anyák friss

cipókat, hófehér kalácsot, ruhát és örömtől repeső szívet teritettek a felszabadított száműzöttek elé. A Marsaillese évtizedeken át száraz torokból egetverően viharzott az esték sötétjében megbujó szibériai falucskák fölött. Mámoros ujjongás dőzsölt minden vasutállomáson. A vonatokon lepedőnyi plakátokon: Éljen a köztársaság; sima, fehér hómezőn fekete akasztófa, mely alatt a cár térdel; forbácsolt menet, amint a hómezőkön vonszolja bilincseit; számtalan variációkban a forradalom juszticminisztere: Kerenszkij!

A transszibériai vasutvonal mentén, mint hómezőre festett vörös szalag, a forradalom hire gyújtotta lángra az évszázados megaláztatást. Megroppant, proféta arcú, mártiros muzsikok a vonatok érkezését alázatos tiszteletadással várták; kereszket vetve mormogták: Goszpodji pomiluj! — uram irgalmaz — s a hosszú télen fejükre bűzösödött báránybőr sapkájukat most valami megfoghatatlan tekintély előtt földig emelték alázatukban. A földet érezték megmozdulni, vagy vézna testüket inakba rogyini, mint a Megváltó megjelenése előtt meghuzódott apostolok, vagy az Utolsó Ítélet előtt megfélemledett bűnösök s minden érzésük a: Goszpodji pomilujban fejeződött ki.

Kétegyházyt a forradalmat ujjongók, mint egy elsöpört balsors mementóját megköpdösték, szidták, átkozták. Néha ugyan résztvevő szavakat is hallott megnyilatkozni iránta, sőt öreg anyókák nedves csókjaikat is kezére mázolták néha, de menél közelebb jutott Moszkvához, annál jobban érez-

te a forradalom tüzét arcára perzselődni. Túrte az inzultusokat, mert félt, hogy elárulja önmagát s ez még kellemetlenebb lenne. Az állomásokon átvizsgálták, nem kéme-e a cár hívóinek, kikről fantasztikus híreket terjesztettek el a lapok. Nem elmenekülő főherceg, vagy a cári család valamelyik tagja, ki szerzetesi ruhában szökik meg. Maga is naponként olvasta ezt az ujságokban. És most jutott eszébe, miért küldte Szonja a tiszti ruhát, mert ő előre látta a forradalom bekövetkezését. Nem tehetett mást, mint türt.

Az omszki állomáson két éjszakát töltöttek. Egy koratavaszi zivatar verte az éjszakát esővel, jéggel és villámokkal. A vonat az állomás előtt állt. A száműzöttek a két heti diadalutba lassan belefáradtak s ellankadtak. Elközömbösültek az ut és ünnep szüntelenségében s lassan a lelkük mélyén szunnyadó életük lényege lett urrá az ünnepek hangulatán.

Kétegyházy a harmadik emeleti fekhelyen egy sarokba szorult s egyik oldalon a vagon falán becsurgó víz mosta, másikon egy rabruhás asszony vacogott. Az asszony minden reggel és minden este egyszer keresztet vetett.

— Szent szerzetes, maga nem igen veti a keresztet még ilyen időben sem? Nem fél az Isten haragjától, — fordul Kétegyházy felé az asszony.

— Nekem nincs miért félnem, vágta rövidre válaszáat Kétegyházy, kit már boszantott is ez a lehetetlen helyzet s sokszor azzal a gondolattal viaskodott, hogy leveti és eldobja ezt az álruhát.

Az asszony vacogva bujt mellé a villámcsapások elől, mintha mellette keresne menedéket. Mire a vonat kisiklott a viharfelhők alól, — Kétegyházy magába lehelte az asszony forró testgőzét és ez a hosszú éjszakákon lázassá kinozta. Szeretett volna már ebből a fonák helyzetből, ebből a lelkétől oly távol eső környezetből kikerülni. Az éjszakák undorító képe, utitársainak állati kéjvágya, mely szeretlenül tombolt, fizikailag is beteggé tették.

Ha elesteledett, a vagon priccsein, mint céda prostituáltak tivornyáin, torát ülte az éveken át rabságban ült ösztön. Aszott asszonyok hörgése felett duhajkodó virtus kacagott. Luetikus testeken tercier rózsák kéklettek sebekké s befertőzték a levegőt, gondolatot és érzést. Évtizedes rabságban deformálódott képzetek valósága bűnözött a vagon sötét, bűnrecsábitó éjszakáin. Kétegyházyt fájdalomosan kinozta az undor s csak arra várt, hogy Ekateringburgba érjenek, hogy ott megszökjön a szállitmányból. Nem tudta még az éjszakák bűneit analizálni, még nem tudott megszabadulni hatásuk közvetlenségétől.

Ekateringburgtól Moszkváig még együtt kellett maradnia a szabad száműzöttekkel; a katonai vonatokra életveszélyes lett volna fellopóznia. Pénze is fogyott volt s így meg kellett osztani velük azok kenyerét s a bő alamizsnát, mit eléjük öntöttek az állomásokon. — Mennél közelebb volt Moszkva, annál bővebben hullott rá a forradalmi demokrácia érzésmegnyilatkozása a reverenda iránt a köpködésben, káromlások fergetegében és oldalüté-

sekben. — Helyenként krisztusi sorsában názarethi példák elevenedtek meg: szidták és védték s amikor eltávozott egymást ütlegették miatta az emberek.

Moszkvában, ahol izgalmát már alig tudta önnuralma fokozni, lakomás céccóval fogadta a számüzötteket a kormány deputációja. Előbb szóáradat szédítette, aztán már kiverejtékezett belőle a félelem, hogy ebből a forró forradalmi atmoszférából, ököllé csomósodnak a sovány ujjak, hol egymást érik a felkiáltások: nem vagyunk arra kíváncsiak, amit a kormány hazudik. Számolni akarunk! Tíz év, husz év, egy élet kíván számadást! Doloj! — le vele! — Kavargásba szédült a tömeg; a puskatusok belerontottak a sovány gerincekbe s bordákat törtek; szöges csizmák lekuporgó asszonyok emlőit rugdosták: csavargó, rongy nép, börtön-patkányok!.. S mindez a forradalmi akarat nevében, a mindenható nép akarata nevében! A vonat lassan elkuszott s a megtépdesett számüzöttek rongyaikkal maradtak a szuronyok között. Sorba terelődtek. Egyik katona rendre kérdezte a neveket, a másik sorokba irta egy gyűrött, noteszba. Kétegyházy egy olajos hordó mellé sorakozott s az alkalmat leste, amikor a mellette álló szuronyos mellől megszökhet. . .

A perronról is szuronyokkal sepregették le a népet. Csak kevesen, csak kormánybizalmasak maradhattak, kik kíváncsian ténferegtek az öles plakátok tarka mezőin alatt, melyek mindenike Kérenszkij dicsőségét feszítette a falra. . .

Egy lenge testet gyász alá rejtő nő sápadt arca, mint felhőktől tisztuló égen a hold, erőtlenül nézett az ürbe. Kétegyházy még megmaradt energiája ujjongani kezdett s fékezhetetlen akarattal, mint holdsugárra reagáló lunatikus, a vonzerő központja felé rohant.

— Szonja! Szonja! — ordította s rohanni kezdett.

A perronon csak szögletes oszlopok állták útját s mielőtt elérhette volna Szonját egy oszlopot már nem tudott elkerülni, összeesett. Csak arra eszmélt, hogy homlokát nedves kötés abroncsozza s orcáit két sima tenyér fűti. Amint eszmélni kezdett, Szonja elmesélte neki, hogy a számüzöttek utána rohantak, az öröket szétkergették és őt véres arccal mutogatták oda a tömegnek. A katonák egyrésze belelőtt a koválygó, kerge tömegbe, aztán tanácstalanul tanácskoztak. — Kétegyházy előtt mindabból, amit Szonja mesélt, a forradalom képzete keletkezett s ahogy Szonja arisztokrata lény a forradalmat szidta, észrevétlenül kételkedő érzések lázongását érezte bensőjében. Amikor már tisztább gondolatokra eszmélt, látta, hogy egy kis szoba fehérségében valami különös élet él. Harmadnap alkonya kinyitotta dagadt szemeit s exotikus hangulattal gyógyította sebeit és lelkét. Most tisztábban látta a szobát. Márványfehér falakon excentrikus izlés tündökölt. Az ágy fölött három festmény: Léda, két alabástrom bőrű római leány petyhüdt teste, amint elmálik a csiszolt márványlapon egy izzadt tükör előtt; egy perzsa sző-

nyeggel borított pamlagon a kéjvágy ül: egy leány. — A sarokban egy ikona alatt, oroszos mélabúval egy örökmécses pislogott. Szonja a képek meséjét mondta el Kétegyháznak s e mesék előbb szá-lanként bizsergették idegeit s aztán, mint valami könnyen gyuló anyagot lángra lobbantották az egész ideghálózatot.

— Mon ami, mon pauvre ami, mennyit kellett szenvednie egy fatális hasonlóság miatt, melyet a maga Ilusa tudott emlékébe vésni! . . . Talán csak illúzió, mint az enyém volt? Emlékszik még Francoisra?

— Szonja, én még nem tudnék világosan beszélni erről. Elkápráznak előttem a képek s a kép-zetek.

— Nem akarom kinozni, pauvre ami, sem ál-modozással, sem beteljesedett ígéretekkel. Mi ismerjük egymást a leveleinkből és a belējük irt szenvedésekből. Ugy-e? Itt marad nálunk, chéri?

— Szonja, kezdett a beszédbe lágy hangon Kétegyházy s a leány ölébe hajtotta fejét. Én nem tudnék ittmaradni. . . No, ne, ne szóljon még Szonja! Látja, chérie, maga emlékezetembe hozta Ilust. Vele egy egész élet, egy alvó városka ébred elém s a távolság elmosó hatásában olyan szépen oszlik el a köd és mint a hogy a föld gömbölyü ivére kuszó hajónak előbb csak árboca kerül a part-ról szemlélődő elé, ugy előbb csak tavaszi szélben kibontott haja, aztán az arc bánatos, vágyódó éle, az ajkak zokogásra készülő vonaglása, selyem ruhájának párföme testesül meg s bennük, velük az

egész asszony. — Nem a nő, az asszony! Ő benne sohasem láttam a nőt, őt az asszony mártírsorsa ékesítette, mint Máriát. És Máriában sohasem látta senki Magdolna vonagló testi fájdalmát, csak az anya-asszony néma tragédiáját. Csak e két típusú nő van a világon, mon amie, Máriák vannak és Magdalénák.

— Oh, non, mon amie, il n'existe que la femme! A Magdolnákból Máriák lesznek, s Mária Józsefnek Magdolnája volt. A Magdolnákból imádásra méltó, megtért Máriák lehetnek s Mária Józsefnek volt imádottja.

— Nem ért meg engem Szonja! Én arról az asszony típusról beszélek, kik Mária fájdalmaiban szimbolizálhatók; én egy asszonyról beszélek, kinek Magdolna érzéseiből nem adatott több, mint a Golgotha szenvedése, amely Máriáéval közös volt és éppen azt akarom mondani, hogy ha a fájdalmakat elszenvette, nincsen-e joga a bűnökhöz is, amelyekért Magdolnának Kálváriát kellett járnia?

— Oh, igen, chéri, értem. Ilus asszonyt szenvedései után méltónak tartja arra, hogy egy élettel, amelyet Ön neki adhat, megváltsa...

Itt pár percig némán nézték a csendet, mintha arra várnának, hogy formát öltsön a sötétedésben, aztán Szonja magasra emelt hangon, izgatott reszketéssel térdeire ereszkedett Kétegyházy feje mellé.

— Mon ami, ne, ne menjen el! Itt a kolostorban, melynek apám a mostani főnöke, itt elrejttem, míg vége nem lesz a háborúnak. Akkor, mon ami, haza mehet, én pedig meghalok... Meghalok...

Szonja görcsös zokogásban simult a szőnyeghez, s ajkait harapdálta. — Kétegyházy a pamlagra emelte s jóságosan simogatta arcát, majd lassú egymásutánban haját acélozta végig kezeivel.

— Itt marad? sirt a leány.

Kétegyházy nem válaszolt, sajnálta Szonját, ki még mindig rejtély volt előtte s inkább őt megismerni, mint ittmaradni szeretett volna

Passzív némasága megvigasztalta a leányt s egy ideig odakönyökölt feje elé és hosszan nézte.

— Milyen más most! A csúf szakálban olyan volt mint egy barlanglakó, de most arca a nyugati civilizáció illatát leheli ki s ez a balzsam olyan szédítő! . . . Mon ami, itt maradok, én Önnek adom az életemet ezért az időért és aztán hazamehet, vissza a maga romantikus falujába, plátónikus szerelméhez, akit én ugysem tudok pótolni, aztán boldog lehet, vagy belehal a vágyba, visszajönni ide, ehhez az alázatosan szenvedélyes, beteg orosz leányhoz, kit két év éjszakáján a maga szemei hipnotizáltak s kiből már az álmok is képesek voltak kiváltani az élet önfelejtő, őrzítő perceit. . . Oh, doux ami, Ön az önfeledést, az idegek fölötti életet nem is ismeri. . . Pedig látja már Athén göndörfürtű leányai, Róma asszonyai is tudtak róla. . . Hiába voltak az elvánszorgott koroknak ostorai, ma kéjt fakasztók azok is. . .

Kétegyházyt a fáradtság és Szonja lázas szavai hipnotikusan altatták el. Észre sem vette, hogy homloka hegyedő sebéből vér buggyant elő és a

szem gödörbe és az ajakra csurgott le, s itt a vacogó ajkak szélén megolvadt.

Szonja vadul, mint prédát elkapó ragadozó, Kétegyházy ájult testére dobta magát s mint pusztákon szomjazott vándor bugyogó patakra, lázasan, önfeledten rátapasztotta kéjes ajkait Kétegyházy ajkán kigyózó vérre s mint falánk húsevő élettelen testen, tort ült Szonja rejtett vágya.

Az estet a forradalmi nappalok izgalmai, mint a gyárak görnyedt munkásait a gépek lármája ál-mossá, s az álomban életetlenyészttővé tették.

A szobában a fáradt testekből kidobogó sziv lassú ritmusú zenét suttogott.

A forrongó társadalom megbékítőinek emberi hocsánatát várta a természet fenséges törekvései ellen elkövetett bűn. A két fáradtan zakatoló mellkas néma dialógust váltott:

— Miért koldulni langyos csókot nap- és élet-hosszat, ha az élvezetek dáriuskincsét egyszerre habzsolhatod fel?

A férfi akadozó lélegzettel szivta torkára az alvadt vércafatokat, szeretett volna a vágyak vér-patakjából inni még, de a vérnek büzös és rothadó volt parfüme s undorodva lökött most egyet a for-más koponyán:

— Ah, buta hús! Kegyetlen, ütő és tépő kéz, mely gyilkolni is képes talán...

A férfi, mint rohamlázás idióta a ködös eszmélés pillanataiban, tehetetlenül küzdött a nehéz sötétséggel. Tápáskodni próbált, de valami belső energia hiányzott belőle, mely cselekvésre kény-

szerítse s álmosan tapogatott ki egy fejevándorost és hortyogó alvásba temette élettelen létét.

Szonját az éjszakából kifakasztott hajnal a zárda kis kápolnájában csókolta homlokán. Kétegyházyt csak a késő délután tudta magához téríteni. Amikor felébredt, Szonja ott ült mellette és eddig sohasem hallott hangon szólította:

— Mon ami, ne szóljunk az éjszakáról.

Pár percig csak a szívek lüktetése viszhangozott, aztán Szonja folytatta.

— Félek, mon ami, félek, hogy agyamra özönlő vérem elborítja a tisztánlátásomat... Az örüléstől félek, mon ami... És magamtól félek, ha Ön elhagy. A méregtől... Mert a mérget meginni, pillanat műve, de a gyötrelmem, mig meghalunk... Az iszonyú lehet... No, ne féljen tőlem, hiszen még öntudatlanul sem tudnám bántani, annyira fanatikusa vagyok... Talán nem is Önnek, hanem a két esztendő álmodnak, melyeket színezgettem s most látom, hogy azok nem is teljesedhetnek... Nem, mert nem emberiek...

— Szonja, nem szabad önmagára visszatérnie. Én sem akarok. Az ember néha egy tüzvészbe kerül, megég, megsebződik teste, aztán elül a fájdalom és a tűz... Menjünk ki a levegőre. A sebem már nem véres... S annyi a sebesült ember ma... Én embereket akarok látni... Levegőt belélegzeni... Menjünk Szonja...

A leány szemei könnyesek voltak s megható lágyan viszhangozta Kétegyházy akaratát: Menjünk, mon ami...

Az alkony megbocsátóan mosolygott a Kreml tornyára. A Krasznyj-Ploscsádj néptömeggel telt meg. Gyűlésre tömörültek a Napoleon emlékü szobor alá. A plakátok Kerenszkij és Terescsenkó jöttét hirdették. Kétegyházyt magába olvasztotta a tömeg. Szonja szeretett volna a Kremlből lenézni az apró házak soraira, délnyugatra, ahol Napoleon gránátosai éhesen ténferegtek az égő Moszkva előtt. Nem szerette a forradalom demokráciáját, mely az utcán hömpölygött. Nem tudott belőle mást látni, mint amibe arisztokrata lényé belebotlott az utcákon. Táncoló vengerkákat; egymás nyakát átölő, mámoros katonákat, kik visszaözlöltek a harctérről. Gyűlölte Kerenszkijt s hogy ő is a tömegbe állt, csak Kétegyházy miatt tette. — Nyolc óra és még világos volt. Egy autó érkezett. Da zdrávsztvujet Kerenszkij, — éljen Kerenszkij! — zugott a százezernyi tömeg. Kerenszkij katonabluzos, demokrata külsőt mutatott a népnek s hozzá vihart verő, zengzetes melodiát szavalt, mely hipnotikusan sodorta a tömeget. Két egyházy is, a nép is úgy érezte, meghalni kell érte... A Kreml nem tudott egy színben megmaradni. Alkonypirból esthomályba, homályból villanyfénybe variálódott. A Kreml mellett büszkélkedő finánc központ csúf kontrasztját adta a Kreml megértő echojának, de ahogy Terescsenkó állott a Napoleon-szoborcsoport elé, mintha titkosan a bankpaloták is felujjongtak volna, de ebbe az ujjongásba valami végzetes, ördögi kacaj is vegyült, az akasztófa alá kergetett sors gunykacaja... Az-

tán a tömeggel együtt olvadtak ki az utcákra s a Mjásznyickára hajtottak egy virgonc trojkán. Kétegyházyt széditette a nagy város. Az óriás hullámokba verődött emberár, a száguldó, kedves trojka sorok, a demokráciának még utat kereső gigászi emberfolyamai, melyek itt egy tengerbe igyekeznek. A csillogás esteli pazar vetülete üdítő is volt egyuttal. Elegáns nők; kacagó, könnyű járású leányok, libériás fogatok...

— Itt az Opera, mon ami! Ezt nem a demokrácia építette! A szellem genije, a lélek művészi produktivitásra képes fenségessége, az individuális arisztokrácia!...

— Tudom, Szonja, ezt is, mint az egyiptomi gulákat rabszolgák építették, hogy a zsenit dicsérik majd messze koroknak...

Trojkájuk a hosszú trojkasorban tovább ki-gyózott.

— Hogy lehetséges, hogy orosz leány, nem szereti elnyomott népe lelkemélyén régen élő vágyát, a forradalmat, hiszen ez első nemzetté teszi a nagyorosz népet...

— Ne folytassa, mon ami, sem Ön, sem más nem ismeri az orosz életet úgy, mint mi... Az a mély romantika, a tudatlanság öntudatlanul érzett boldogsága, olyan kincsek, amelyeket a demokrácia nem tud pótolni. Elveszi tőlünk Dosztojevskij, Tolsztoj, Gogoly, Lermentov és a többiek típusait, réalizmusával szinteleníti meg az orosz muzsik életét és mit fog nekünk helyébe adni tudni?...

— Az individuális kifejlődés lehetőségét, mon ami s a demokráciának nincs is érdekesebb történelmi hivatása...

— Utálom a demokráciát, mon ami! Mert olyan, mint egy kerítő, mint orgazda, mint csempész, mert nem határolt, csak korlátolt. Abból él, hogy a társadalom fiatal tehetségeinek gyönyörűen fejlődő individualizmusát odakínálja a közélet elaggottjainak; mert ugyanakkor, amikor szavakkal szőtt köntöse alá még a múlt társadalmát takargatja, önmagát a jövő dicsőítésével tömjénezi; mert arisztokrata törekvéseikben lemaradtak s most boszúból az arisztokráciát a szocializmussal rémitgetik. Ezért, cher ami!

Kétegyházy a leány homlokára és nyakára kidagadó erekből őszinte felindulást sejtett.

Egy szűk utca sarkán megállt a trojka...

A következő percekben kápráztató paradicsom nyílt eléje. Szűk folyósón bizarr lámpák kandikáltak ki a falba ültetett virág tövek alól. Egy kínai szolga nyitott ajtót egy nagy terembe. A terem közepén ivbe szökő patak pezsgőzte a vizpárákat a hűs levegőbe. A vízben aranyhalak vickándoztak s a kövér pálmákon nehéz esőcseppek kergették egymást a kútforrásba. A nagy, boltíves teremből apró chambre séparéebe már nem kínai szolgák, hanem apró japán leányok vezették Szonját és Kétegyházyt... A séparék a legbizarrabb képzeletet is felülmúlták. Virágos éden volt mindegyik. Egyikben, amely Szonjának legjobban tet-

szett, Kétegyházy a hosszú hallgatás után megkockáztatta:

— *Mais, chérie, qu'est-ce-que Vous en pensez?*

— Ne soyez pas désolé!

Kétegyházy, kit pár nappal ezelőtt még az éhség gyötört, most már ennek a milliónek illatától is jóllakott. Pár nap előtti, szennyes reverendája helyett most selyemmel bélelt, finom fekete papi köntös. Azon csodálkozott, hogy ezen nem ütközik itt meg senki. Szonja megnyugtatta, hogy az "Aquarium" a külön emberek tanyája s senkinek sem tűnik fel. Kétegyházy önmagával alkudozott s felháborgó lelkiismeretét csititgatta. A rohanó események, a koválygó gondolatok, nem adtak időt cselekvésre és energiájának összegyűjtésére. A kerek arcú japán nő ferde szemszögletből izzította hangulatát s valami kábitó italt tett eléje s aztán illő némán újra beletűnt a déli növények tavaszi erdőjébe. Kétegyházy némán nézte a fali freskókat, az impresszionista és naturalista ecsetvonásokat s még teljes öntudat uralmát érezte, amikor már átbizsergett rajta a freskók hatása...

— Látja, mon ami, az individuális élet tökéletességét? Érti már, mily gyönyörű itt minden; milyen átható? Én szeretem ezeket a szerelemről, vágyról és önfeledésről mesélő kis szeparékat... Nemcsak házamal, de koporsómul is ilyen kis szobácskát szeretnék...

— Szonja, Ön máskor is szokott ide járni?

— Elég gyakran, mióta Moszkvában vagyunk. Ön nem is tudja, apám egyike a leggazdagabb

pópáknak s ő maga is gyakran magával hoz. Barátaim, barátnőim hetenként, meghatározott napokon itt töltik az éjszakákat. Ez a moszkvai társadalom arisztokratáinak szórakozó helye.

Egy gyermek japán leány nyitott be. Szó nélkül ült le egy aranyszegélyű selymes zsámolyra s vértbizsergető keleti melódiákat pergetett ki egy apró balalajkából. — Arca hamvas, mint koratavaszi lepkék szárnyai, szemei fénylők, mint fűszálakra kiült jánosbogárcák, fogai gyöngyök, kezei kisdediek...

Előbb csak sir a balalajka, mint az elérhetetlen szerelem vágya, aztán párját kereső madár vigaszával csicsereg, majd duhaj szilajon tombol. Most a savanyu nedüből önt a vendégeknek s maga is iszik. Zsámolyán közelebb kuszik az asztalhoz. Szonja a pamlagon ül s előbb csak nézi Kétegyházy néma kedvét, majd mindhárman a pamlag elé fekszenek, mint játékra készülő gyermekek. A japán leány cicásan simul Kétegyházyhoz. Dalol. A balalajka sir és tombol. A pohár ujra s ujra megtelik és ujra s ujra megürül. A fénycsillogásba most az a szín kezd elvegyülni, amelyet a hangulat fest. Szonja nagy, karikába foglalt szemei, mint platinába vájt gyémántgyöngyök csillognak. A japán leány szerelmi románcot mesél. Nem értik, de a szavak muzsikája átérezhetővé teszi a mesét.

— Volt egyszer egy legény és egy leány. A leány helyett a legény volt a liliom s piros rózsa a leány... Forró nap perzselte őket kora tavaszon s alkonyatra vihar támad... A liliom áthajolt a

rózsatőhöz, hogy lombjai alatt álmodozhasson langyos, üdvös nyári esőről, fakasztó szerelemről, gyöngyöző hajnalról. . . A rózsatő büszkén állta a vihart s amikor már sokáig szakadt az eső, s a duzzasztó nedvet nem bírta már rózsalevelei alá rejtetni, lehajolt a liliomhoz, hogy megossza vele teste párfümet. . . A liliom sokáig mesélt védtelen életéről, a nap forró hevéről, míg a rózsatő lassan észrevétlenül karcsu testébe szögezte töviseit, lecsókolta szirmait s amikor így átfonta tövisujjainak, a vihar egy nagyot lendítet a rózsatőn s kirántotta puha talajából a liliomot. . . Vihar elült, a nap életet táplálón mosolygott le a nyiló rózsabimbókra s a halott liliomszálla. . .

Kétegyházy a mese hatása alatt felugrott, fel emelte a japán leány forró fejét s tenyerét ennek csöppnyi szájára szorította:

— Elég! — kiáltott fel s aztán valami bódító álmot, talán a morfiumos ital, elkábitotta s visszaült a pamlag elé. Nem érezett mást, mint a japán leány forró lehelletét, amit kezére énekel, de mintha most az ajkán perzselné. Ujra felcsendül képzeletében a könnyű melódia s most már a testet égeti dallama, a miliő valami csábító pokollá izzik, amelyben Szonja teste parázsa ég a szenvedélytől.

— Szonja, Szonja, bús arcú, könnyező Szonja, ne, ne vedd el tőlem őt! . . .

— Mon ami, válik a japán leány bálajkája szavak hangjává Szonja lázas ajkán, — mon ami, nézd itt minden neked kacag, téged vigasztal annyi szenvedésért, annyi szegénységért. . . Mi-

ért nem érzed az élet mosolyát arcodra tükröződni; nem érzed, mon ami. Ne mondj káromló szavakat Szonjának, ő imákkal ajakán közelit hozzád, ne, ne bántsd őt soha, soha, mon bien cher ami. . .

A hang csendbe olvadón játszott a kis szobában, melynek megnyílt ajtaján a japán leány nesztelenül távozott most. . .

Mire a morfium mámora keresztül bizsergett az idegeken, hajnal lehetett. Kétegyházy friss öntudattal tápáskodott fel a nedves perzsaszőnyegről s első pillantásaiban a japán leányt kereste, aztán pár pillanat alatt már érteni is kezdett mindent. Szonja még mélyen aludt. Lassan palpitáló keblére a hajnal rózsaszínű pirt lehelt. Olyan volt, mint egy hattyu. Szemei üregeikbe esők, sötéten árnyékoltak, mintha a jelen előtt a múltba igyekeznének. Lábai kék selyem ruhája alól messze ki nyultak, mintha plasztikumukkal akarnák lebilincselni Kétegyházyt. A test lassan vonaglott, mint láztól kimerített testek s a fej hajpárnán pihent mereven. Még sohasem érezte ilyen elementárisan, hogy megszeretné csókolni, sohasem olyan ellenállhatatlan kísértéssel, hogy ezért a szép, meleg szavú arisztokrata orosz, leányért meg tudna halni. Lábaik remegni érezte, ajkait suttogni hallotta. Megrezzent. A kis japán leány új jelmezében óvatosan rájuk nyitotta az ajtót. Nem értette suttogó szavait, de követte. Óvatosan, mint surranó tolvaj, ment a leány után. Először arra gondolt, hogy valami titkot fog neki mesélni, aztán kovályogni kezdtek gondolatai s ahogy a szűk utcára

kiszédült már nem gondolt semmire csak futni, futni, menekülni. Visszamenekülni oda, ahol megtalálhatja elveszett önmagát, oda, hol a multban még lehet gyógyerő. Az utcák házai, telefon és villany vezetékek oszlopai egymásután futottak vissza azon uton, amerről ő jött, mintha mindannyia üzenetet vinne vissza az ájultan fekvő Szonjának s néha, pillanatokig ő maga is úgy érezte, hogy velük kellene rohannia, vissza Szonja vonagló kinjait gyógyítani, egy búcsúcsókért, szép, melodikus á Dieu-ért...

Megmaradt emberi érzései egy őszinte emberi élet felé csalták.

Talán a japán leánynyal akart visszaüzenni s pillanatra megállt, hogy lássa, jön-e a leány. — Elvezette a kis japán leányt.

Az egyik utca sarkán egybeverődött tömeg ácsorgott egy kövér hirdetési oszlop alatt.

— Ezek közé menekülök, gondolta, itt elnyel az élet, a forrongó új embereket termelő nagy forradalmi élet. Ezek az emberiségért élő, dolgozó, megértő emberek.

Mire elérte őket, már alig volt annyi lélegzete, hogy megtámassza magát az oszlop alján. Feltekinteni már nem volt ereje...

Az eddig csöndesen olvasó, vagy olvasását lassú megjegyzésekkel kísérő tömeg lármásan oszladozott. Mint belpoklosra mutattak reá. Szavait nem értette.

A magas házak falaira kapaszkodott nap perzelőn tüzött le az utcára. Kétegyházy bele került

a nyüzsgő utcai életbe. Céltalanul bolyongott s a még emlékezetében élő Vörös Kereszt Missziót kereste. Reverendáját szégyenlette, mert úgy érezte, hogy mindenki lelátja róla, hogy ő nem lehet pópa. Sima arcának éles kontrasztja volt ruhája... Egy vézna embert, ki ócska ikonákat árult egy kapu alatt, megszólított:

— Merre van a Vörös Kereszt... Nem folytathatta tovább. A sarki házalló dühösen neki esett:

— Éppen miattatok van minden itt! Már a szentbeszéd sem kell a népnek! Napok óta fizetem az állásbért és még egy ikonát sem tudtam eladni. És a családom, miből éljen...

Kétegyházy szeretett volna menekülni, de már mögötte nyolc-tíz ember rázta az öklét a feje felett.

— Meg ne üssétek az Isten szolgáját, — dörmögte egy hang, mert ugyis ti miattatok, kupecsek miatt van ez a drágaság! Kenyérre kell most a pénz. Kenyeret termelni menj! Ne lustálkodni..

A házalló hangja emelkedett ki a megdagadt tömegből.

— Itt van ni! Minden együtt nem ér tíz kopeket! — s az előtte álló fejekhez vagdosta a képeket, gyertyákat s utat akart turni magának a tömegben át.

— Hohó! Itt maradsz te is, a pópa is! állott elő két rendőr... Majd a bíróság mondja meg kinek van itt igaza!

A tömeg Kétegyházy háta mögött kavargott még az igazság megállapítása körül, aztán már

csak a gunyos megjegyzéseket hallotta utcák során végig.

Ujra megindult Kétegyházy azon az uton, amelyen milliók sorsa csak egy szám volt, amelyen csak a tömegből kiemelkedett fejeket számolgatja a történelem egyenként, a többit csak tömegesíti. Pár napig egy városszéli barakba csukták el, ahol százával hemzsegték. Egy éjszaka gyűjtő vonatra tették és mint kémeket Petrográdba szállították. A szállítmányt veszélyes lett volna nappal utnak indítani, mert mióta az orosz pópaság szimbolizálója --- Rászputyin --- a forradalom megítélésében a köztudatba került, aligha jutott volna élve Petrográdig.

Az Inzsenerszkája-utcai börtönbe kísérték a kémszállítmányt. Itt hetek multak el, míg egy napon a börtön parancsnoka magához hívatta:

— Adja elő mentségeit. Kém volt-e? Német, vagy osztrák? Vallja meg, mert különben tudja, mi vár a német spionokra.

Kétegyházy tudta, hallotta, mi a kémek sorsa: a lassú elpusztítás. — Megvallotta, hogy ő fogoly, szökevény, nem kém.

— Ellensége-e a forradalomnak?

Kétegyházy a maga lelkében élő forradalomtól tudott volna csak ítéletet mondani most s azt sem tudta, mit érez, inkább visszakérdezett:

— Ezredes úr, vajjon mit válaszolt volna Danton, amikor a bíróság előtt állott, — ha ezt kérdezték volna tőle...

Az ezredes a színes ceruzák egyikét felvette s egy vonással egy sorsot intézett el.

A cellatársak már türelmetlenül várták vissza a kihallgatásról. Kétegyházy egykedvűen mondta el a történeteket. Egyik cellatársa, egy rangfosztott altábornagy dühösen verte a gyöngé asztalt:

— Miért nem ütötte le azt az állatot. Én ismerem a korpa agyú fickót! Hát ez a magyar hősiesség?! Engem engednének elébe egyszer!...

Kétegyházy önmagával volt elfoglalva s cellatársai sem érdekelték már annyira, hogy vitázzon velük. Tudta, önmagán érezte, hogy minden argumentum olyan, mint érzéseink. Az egyik egy cári tábornok arisztokratikus rövidlátása: na, hát ez a demokrácia? Kerenszkij fővezér, premier, diktátor és népszabadító? Minden, amihez nem ért. A demokrata katonabluz nem elég, fiskális úr! A szónál mindig többet ér a halálbüntetés... Majd meglátjuk a doni kozákokat, ha rányargálnak Kerenszkij tyukszemére, hahaha...

A német kém: csak addig még, csak addig huzzátok, míg a németek Petrográdig érnek, aztán majd én huzatok fel egy pár demokrata lovagot! Üvöltsetek csak Miljukoff, Kerenszkij, nemsokára itt van a Kaiser... *Da geht es los!*

A fiatal német lovas hadnagytól sohasem lehetett mást hallani, mint lehűtő, higgasztó komolyságot:

— Die werden es zuerst bedenken, was ein deutscher Vormarsch bedeutet...

Ezek és ebből variálódó gondolatok ismétlődtek heteken át. A rabság olyan egyhangú és felületes volt, hogy nem vésett Kétegyházyba mást,

mint a monoton napokból kivirító képeket, amelyekben számot adott magának a történekekről. Ha elült a zaj s az éjszakák kikergették a cellából azt a kevés fényt, amit a napfény beszűrt, álmaiban visszaidézte a lázas napokat. Szonját néha utálat-tal fedte el az emlékekre ülő köd leplével, máskor meg megbocsátóan, emberileg megértőn gondolt arra a vakmerő áldozatra és kalandra, amelybe vele ment. Az elhagyott és lázas eseményekkel terhes napokból néha előidéződtek a zelenkai szürke napok s azokon időben túl — Kőrösvár. Itt pihent meg fáradt agya s csillapult el égető vérének lük-tetése. Most színesebb volt Kőrösvár, mint valaha. Hasonlított a történelem távlatába színeződő korok szépségeihez, gyermekkori ideáljainkhoz, mikre aggkorból tekintünk vissza, önmagunkhoz hasonló volt, ha az élet viharai után a derüs ifjúságunkat nézzük. A börtön csak keret, csak fizikai kényszer volt Kétegyházy számára, melyen belül szabadon élt. Sokszor összehasonlítást tett jelenlegi társai és a zelenkaiak között. Ilyenkor visszavágyott közéjük, a produktív napok békés életébe, a gondolatok gazdag miliőjébe. Itt megszökésre gondolni sem lehetett. A harmadik emeletről szűk csigalépcső vezetett le az őrszobába. Ez volt az egyetlen lejáró. Minden lépcsőfok egy villamos csengővel volt összekötve, amelyre ha rálépnek, cseng. Várt ő is, mint a többi. A háború végét várta. Arra, hogy ki is végeztetheti a kormány, nem is gondolt, mert Kerenszkij eltörölte a halálbüntetést.

Majd csak kikoplalja valahogy e pár hetet,

gondolta a többivel, addig ugyis vége van, számítgatta az orosz altábornagy mindennap, ha az örök szavaiból ellesett valamit. Mint szenvedélyes kártyavető aggszüzek, mindennap új reményeket kombinált. Már alig volt tenyéryi hely a falakon, amit tele ne firkált volna stratégiával és taktikával. A németnek, bár csak fiatal hadnagyocska volt, a koponya is elég volt harctérnek, mégis minden nap megverte az orosz tábornokot.

— Ja, ich vergesse es immer, dass Sie bei der Kavallerie dienen!

Amikor már vége felé közeledett a nyár, abban reménykedtek, hogy a telet már ugysem bírja Kerenszkij szóval. Ehez Napoleon sem volt elég erős! — Karácsonyra tologatta ki a terminust az altábornagy.

Szeptember elején az első dér lecsipkedte a fák leveleit s a nyárvég télbe sietett. — Egy napon négy rabruhát dobtak be a cellába s az egyik őr a tábornokról levetette aranygalléros dolmányát, a német tisztről a Kaiser-Rockot, Kétegyházyról a reverendát. Aznap már mindhárman egyformán voltak rabok s most már tudták, hogy a következő napokon valamelyik vidéki börtönbe szállítják őket. A német kémről, kit már hat hete, hogy elvittek, csak annyit hallottak, hogy Nizsnüj-Novgorodba szállították. Az volt a kémek gyűjtő helye. Az első szeptemberi napokban parancsnokot cserélt az Inzsenerszkája Tjurma. Egy jámbor kapitány lett a rabok atyja. S atyai jóindulattal és áthatott, demokratikus szívével kezelte őket. Ettől fogva két

órai sétát engedélyezett a raboknak az udvari folyóson, ahol ugyan beszélgetniök nem volt szabad, de jelekkel, elsugdosott szavakkal mégis megértették egymást. A folyosó tömve volt mindennap a sétaidő alatt. Az öröket is áthatotta a parancsnok emberies bánásmódja s már eldiskuráltak volt tábornokaikkal. A Petropavlovszkba el nem férő és nem nagyon veszélyes tábornokokat ide zárták s így itt hemzsegett csaknem az egész cári vezérkar. Nem volt már rabszinezete a milliónek s a sétaidő valóságos kaszinójuk volt.

— Hány napig tart még? Kettő, három, vagy egy hét? — kérdezték egymástól. A pár nap előtt bekerültek egyrésze Korniloff hadseregében volt s ezeket a tábornokok és törzstisztek valóságos megváltóknak tekintették, mert már ekkor mindenki tudta, hogy a halálbüntetés visszaállítása csak ürügy arra, hogy Korniloff Petrográdba kerüljön kozákjaival. A becsempészett ujságokból szőtték most haditerveiket. Már arról is volt szó, hogy közülük, ki milyen parancsnokságot kap majd kompenzációul a megalázottságért és szenvedésért. A börtön parancsnokságát egy öreg kapitánynak osztották ki, ki azért ült itt egy évig, mert egy katona utiköltségét elsikkasztotta s az nem mehetett szabadságra és pár nap múlva elesett. Az ujságok, melyek most már naponként bejutottak, mindenről tájékoztatást nyújtottak. Kétegyházy úgy érezte, hogy teljesen magára maradt. Ő nem tudott osztozni az orosz tisztek szalmaláng örömeiben, reményeik ha voltak, nem lehettek az övéi is egyuttal. Ha

gunyolták, néha néhány szóval le tudta hűteni gunyos kedvüket, de legtöbbször csak legyintett, vagy kiméletlenül szólt rájuk: duráki, — buták. Ez már megszokott volt a cella falain belül. Ha neki akartak nagylelkűen valami pozíciót felajánlani, csak mosolyogni tudott.

Az izgalom napról-napra fokozódott. Az újságok hangulata, a forradalom láza, átszűrődött a börtönfalakon is. Már arról beszéltek, hogy egy napon lefegyverzik az őrséget s kitörnek az Inzszenerszkájából. De arra a napra vártak mégis, amikor Korniloff “a legnagyobb patrióta” Petrográd alá ér, hogy Kerenszkijtől elvegye a hatalmat.

— Ti, ti fogjátok megdönteni Kerenszkij hatalmát, akik még katonák sem tudtatok lenni. Nem csatákról, népről van most szó! — szakította el néha Kétegyházy a vitát, amelyek rendesen azzal végződtek, hogy — ime, mily tüzes a magyar!

A szeptemberi napok láza a szívekben égett. A nagy orosz társadalom tanácstalanul állott a forradalom viharaiban. A pártok idegesen kapkodtak a hatalomért, amely most menykőcsapás volt. Éles ellentétbe oszlottak. Nyílt porondon vívtak egymással. Az újságok jajongtak, ujjongtak. Mindenki benne élt, vele élt a forradalommal. A régi pártok, monarhisták és oktobristák exponensei egymásután kerültek le a politikai élet platformjáról s helyeiket a háttérből előkerülő, előtörő menesevikek és bolsevikek foglalták el a propagandában. Az első, ideiglenes kormány kadét pártja már a mult romjai alatt volt. Az intellektuel men-

sevikek emberei Dan, Czeretelli, az internacionlisták liderjei közül Martov és Martinov kerültek a homloktérbe s Kerenszkij alig volt más, mint egy erőtlén test a trónusán. A homályból már merész forradalmi hangok dörögtek elő: Lenin, Trockij, Lunacsarszkij s most már kettős okból reménykedtek a börtöngenerálisok: balról a bolsevikek, jobbról Korniloff! A börtönben lassan katonai fegyelem épült ki.

Maxim Gorkij minden erejével, az őt övező nimbusz minden varázsával állott a keresztuton, mint egy keresztrefeszülő próféta: ne, ne menjetek se egyik utra, se a másikra; nem a ti orosz lelketek emberi utai ezek...

Mások azt mondták: hohó! Elég volt balfelé. A mérsékelők is úgy érezték, hogy már elég volt! Kerenszkij nem tudott ígéretet teljesíteni s már sem pártja, sem barátja nem volt a nagy fergegben. Nevek, szavak, ideálok röpködtek a viharlan, de már egyik sem volt megnyugtató. A frontot a külső ellenség, a forradalmat a belső erők döntögették. Korniloff rákiáltott még egyet Petrográdra: halál jogát akarom a züllő hadseregre! — Ha nem, — úgy az államhatalmat! A temetett reakció felemelte fejét.

A börtön lakói most egy egyetlen csoportba verődtek: éljen Korniloff!

A börtön most már teljesen levetette magáról jellegét; a raboknak csak ruhája mutatott rabmivoltot. Petrográd kétségbeesett hangulatát Moszkva, Kiew, Kazán, Szamara és az egész Szibéria visz-

hangozta — az ujságokban. Az ember már sem utcán, sem künn a bomló fronton, sem a börtönökben nem maradhatott a forradalomtól távolálló. Mindenki érezte, hogy földrengés közeleg, amely egyformán rázza meg a lelkeket. A nép ereje az utcákon hullámozott, mint valami félelmetes vihar; a megingott társadalmi rend őrei házaikba huzódtak. Kerenszkij forradalmi katonái is inkább Petrográdon esküdöztek a forradalomra, mint a frontokon. Az utcáról behallott a mindinkább hangosodó vágy: Jöjjön az orosz Napoleon!

Kétegyházy magára maradt az erőknél, vágyaknak és emberek csoportjának ebben a tülekedésében. Ha megkérdezték, mit szól ehhez, mit ahhoz, rövidre fogta válaszáat: semmi esetre sem kívánám az orosz népnek, hogy sorsának ti legyetek vezérkara... A német hadnagy pedig a maga gögös álláspontját szögezte le: wir kommen schon! Így az Inzsenerszkája Tjurma lakói is pártokra szakadoztak s már csak egy akaratuk és vágyuk volt közös: kijutni innen! Ebben látszólag mindannyian megegyeztek s a szűkebb vezérkar, melyet a rangidősek reprezentáltak, a séták alatt már apró papír darabokon parancsaikat is becsempészték a cellába, amelyen egy szó volt bekarikázva: elsején. Mindenki készült a napra.

Még egy hét! A vasárnap a legalkalmasabb, az öröket az utcára vonzza az utcák hömpölygő áradata. Vasárnap este a Nevszkij—Prospekten ezrével sétál a katona és bárisnyája; csak két ór van a folyosón, a kapu előtt is csak kettő áll. Fegyverei-

ket a forradalom óta ugyis csak hivatalosan, riportknál használják; ezt már tőlük tudták meg a tisztek, kik némely cellában már együtt kártyáztak őreikkel. Ez mind arra való volt, hogy puhatolódzhassanak a naiv orosz muzsiknál.

Kétegyházy a könyvek mellett töltötte napjait és éjjeleit. A demokrácia már éjjeli lámpással is javított a rabok helyzetén, úgy hogy ebben a letargiában, ebben az elközömbösülésben, mintha minden vágyát kielégítve érezte volna. — Szonja néha lázassá kinozta álmaiban s ilyenkor napokig egy szót sem szólt. Ilus nevét irogatta az ócska könyvek sárgult margójára, mintha azt akarná kiérezni lelke rejtett mélyéből, hogy Ilus van-e ott? Ljubára is gondolt néha, de csak pillanatokig s ilyenkor egy egész csoportját látta maga előtt azoknak a nőknek, kik élete utait keresztezték. Szeretet volna tiszta képet kapni arról, ami elmúlt; úgy látni az eseményeket, amilyenek ezek mások megítélésében lettek volna. Különösnek találta önmagát és éppen ezért nem elégedett meg a maga véleményével. Azt sem tudta, vajjon tényleg úgy történtek a dolgok, vagy csak az ő fantáziája színezte ki őket? Teste még hónapok után is kékfoltos volt. A karja lágy izmai fölött, vállán heggedt sebbhelyek látszanak, melyeket Szonja vésett apró fogaival husába. . . Megborzongott, ha arra a két éjszakára gondolt, amelyről nem maradt egyetlen tiszta gondolata, emléke. Ilyenkor felkelt priccséről s a sötétet szelte sétájával. Félt, önmagától reszketett. Szerette volna kitépni idegeiből ezt a visszaérzést, vagy belefojtani

lelkébe az emlékek sötét árnyait. Utálta Szonját, a nőt. Aztán megint megtalálta vigaszát, hogy Szonja ártatlan, hogy Szonja beteg és megsajnálta. Ljubára ha gondolt, sok hasonlót talált benne Szonjához s ilyenkor megrémült attól a lehetőségtől, hogy ez sem Szonja, sem Ljuba, hanem a nő... Nem tudott megszabadulni e gondolattól s mennél jobban akart távolodni, annál jobban közeledett a konkluzióhoz: Szonja nő, Ljuba is az, de Ilus, Ilus nem ilyen nő... Ilus anya; nem nehéz szláv vér füti ereit, könnyü kék vére nem éget... A szemei és a haja anyaga, a nézése, minden más, nincsen benne démoni... Ilus emléke olyan élénken, olyan hüen tükröződött agyába, hogy minden öhozzá asszociálódott: Kőrösvár néma emberei, kiknek látása sohasem jut tul az önmaguk apró bajain; egymásután nyíltak meg az utcák, képződtek a házak képei kedves boldogságot rejtő formákba; mosolygó, romlatlan lelkü és friss járásu leányok, amint ragyogóra mosott arccal, mosó ruhával templomba, parkba, táncra mennek; napbarnított tüzes legények, amint szivük érzésével számitanak: — ki legyen a táncos, ki a csókos párja duhajkodás után...

Békés, boldog nép vonult el előtte, mintha a börtön falain kívül duló forradalom ellen tüntetnének, melynek népe ég, lángol és ismeretlen utakra tolakszik, hogy előbb legyen ott az ígélet kutforrásánál, hogy előbb jusson az Igéretföldre. Néha, de csak percekig, ha visszaemlékezéseiben fáradt volt már, az agya kegyetlenül kergette elébe

az élet rejtett realizmusát is: a rétről hazatérő, tarisznyáját üresen is nehezen cipelő aratók raját látta, amint a nehéz járásu, pálott arcu és puhára izzadt testü szénaforgató leányok után kullognak, vagy naplementében egyenként hazatalicskázó kubikosokat, kik az Uri-utcát elkerülik, hogy szennyes leningükkal ne rontsák az utca képét s nyirkorgó talicskájuk, ne zavarja az urak csendjét. A reális látások és színes elképzelések kergették egymást agyában és lelkében. Ilyenkor az emberek közé magát is odaképzelte. Kora hajnalon, ha a vonat füttye átviszhangzik Kőrösvár apró házai fölött; végig a Nagy-utcán még nehéz zsaluk tiltakoznak a világosság első köde ellen, még muskátlis ablakok óvják az alvó életet az ébredéstől s árnyéket rajzolnak a szobába a hajnal fénye helyett. Ő meg csendesen, lassan, egyedül méri a távolságot, hogy mindent, amit lát tisztán kapjon lelkébe. Óvatosan kerüli a koránkelőket, hogy meg se szólíthassák, hogy ne zavarják... Akkorra talán tavasz lesz s az öreg gesztenyések balzsamot illatoznak tüdejére, mint amikor alkonyatokon Ilussal sétált a bimbózó fák alatt... Vagy este, hűsítő tavaszi este lesz s akkor nem a szülői házhoz veszi utját, hanem arra, ahol utolsó léptei kongtak bele az echos éjszaka csendjébe. Egy balkonos ház alá, ahol az utolsó, meleg istenáldjont hallotta s most itt akarja hallani az első istenhozottat. Három év kinja az álmokba fog tűnni s csak a mesék témája él, amiket Ilusnak el fog mondani. Mindent elmond neki. Nem kell a nagyvárosi élet lármája; csen-

desen élő emberek mesét ismerő falui kellenek ezután. Az életet nem a városban, ettől és az embe-
rektől távol, anakorétásan élni, ahol a beszélő lélek
hangját nem némitja el a lármázó emberek gondo-
lattalan zaja... Jóbarátokkal, terített asztalnál
pótolni azt, amit a sok raboskodás után kiönteni
akart magából. Hazamenni. Azt minden nap
jobban hitte, hogy már nem tart sokáig. Attól nem
kellett félnie, hogy valahová elszállítják, ahonnan
már nem mehet haza... A hazának most régi ér-
telme és képzete helyett egy ujat, lelkéhez közelebb
állót talált: a hely, ahol emlékeink élők, ahová vá-
gyaink vonzanak, ahol minket értenek s ahol min-
denkit értünk. Ahol a dajkamesék helyett a saját
lelkünk meséi, gondolatai élő erők. Ahol a fa,
a rét, a virágok tanítottak bennünket képzetek meg-
ismerésére, ahol ők meséltek csendes estén, langyos
délutánon, forró napsütésben. A templom harang-
ja nem imára hívó szó, hanem régi korok jó embe-
reiről, azok gondolatairól beszél, hol megértjük az
emberek erényeit és bűneit; ahol az ifjuság könny-
nyü örömeivel és bánatával, csókjaival és könnyei-
vel egy életet építünk meg. Ennek az életnek kép-
zeteiből alakul körénk a világ. Rendesen szűk ho-
rizontra apró gondok és erőtlen gondolatokkal épi-
tett universum, mely még öröklétet, a szürkeség és
keserű vigasztalanság helyébe egy büntelenek éré-
nyeitől mosolygó Paradicsomot tud ígérni. Vissza-
vágott oda, ahol mindent miatta valónak hitt, ami-
kor a nagy tragédia elszakította onnan. Ott az em-
berek jók s ő jóemberek közé vágyott. Akikkel most

él, csak annyi közösséget érez, hogy egyforma a ruhájuk, a mindennapos kenyéradagjuk, a belelített levegő bűzös sulya... Semmi mást...

MSOKÁRA a börtönbe szédülő hírek, a képzeletben élő forradalom és a felszínre vetett nevek káoszba folytak s néha megszüditették. Azt ő is látta, hogy egy fergeteg kél, de hogy ki lesz a Kerenszkyt követő "nemzetmentő", az nem is érdekelte... Látóköre, gondolatai a nagy űrben, melyen átvergődött, csak mint nyári forgószelek kergett mindig önmaga körül... Szonja már ritkábban kísértette, s ez enyhített idegeinek fizikai fájdalmán s forralt vérét is hűtötte. Mint mikor térbeli távolságból jutunk valamihez közelebb s lélekben is közelebbvalónak érezzük, úgy érezte Ilus közelségét. Gondolatai és álmai kétségtelenné tették elhatárolását: Ilusért hazamegy...

Mig Kétegyházyt lelke forrongása foglalkoztatta, kinn a vihar már az Izáák templom kupolái fölött s a Téli Palota mögött ült. Az Inzszenerszkájá Tjurna egy éjszakán elzúfolódott tisztekkel. Hangosan ordító, tiltakozó, öklöt cellaajtókba verő durva hangú tisztek verték fel a boldog várakozásban alvó rabokat. Pár perc múlva mindenki tudta:

Korniloff tisztjeit letartóztatták; Kaledin, a doni kozákok otománja Petrográd ellen készül, ég a forradalom, a flottán vörös zászlók lengenek, Kronstadt vörös impérium, Petrográdból menekülni készül a kormány; Riga a németek kezén; egyik oldalon diktatoriumot, a másikon diktaturát üvöltenek az ujságok. Az ujonnan érkezettek heringmódra tömték meg a cellákat s amikor Kétegyházyék celláját, a 204-est nyitotta meg az űr, a német hadnagy, aki felneszelve figyelt a zajra, pillanat alatt az ajtónál termett, tiszta csengésű orosz komandót röpitett a folyósóra:

— Mi az, micsoda gyáva társaság, két űr van mindössze, gyerünk... Ajtót nyitni... Pár lövést röpitett az orosz űrbe, letépte annak szolgálati övét, melyen a kulcsok függtek s végignyitotta az ajtót:

— Tisztek, bajtársak, utánam, mert felrobbantom a tjurmát!...

Recsegtek, nyikorogtak az ajtók s a félezer-nyi tömeg a csigalépcsőre tolongott.

— Állj, kiáltották alulról! Megfullnak! Állj, mig kaput nyitunk!

A fentiek, mint földcsuszamlás elől menekülő patkányok, egymás hátára torlaszosodtak.

— Jajj... oh... jajj, fulladok...

Lövések zaja pattogott ki a halálhörgés lármájából; a csigalépcső vasrácsai meginogtak a rászakadt vézna rabok csontsulya alatt. Kétegyházyt a jobban rémültek egy gerendához lapi-tották s csak akkor eszmélt a nagy istenkáromlás-

ban, amikor egy durva, nedves kéz lesimitotta véres arcáról vérrel ázott fürteit s rogyadozó inain feltámasztotta a még egyre jajveszékélő tömeg mellől. A csigalépcső szakadt le. A kapu már szárnyatva kínálta az Inzsenszskája rabjainak az utcák szabadságát. A levegő sebet és szívet gyógyító volt. A börtön tömege élő akarattól lüktető tömeg volt az utcán.

Kétegyházy itt jobban megnézte az embert, ki erős karját hóna alá támasztja és menni segíti.

— Ki vagy te tulajdonképen, kérdi tőle most Kétegyházy.

— A szomszéd cellában laktam. Rádismertem, hogy az imént jajgattál. . . A hangodról, testvérem. . . S most menjünk. . .

— Ne, nézd ott a tábornokot, halljuk, mit mond, nekünk, raboknak beszél. . .

A tábornok lelke ajkára töredezett s rekedt torkát a szíve verte. Szemeit könnye zápora mosta:

— Hazám fiai, szenvedők, ne hagyjuk, menjünk ki a hazát védeni, a nagy, fehér oroszok hazáját, Nagy Péterét. . . Így, a rabruhákban, mi oroszok. . . nagyoroszok. . .

Az ablak alatt csatakiáltások zavarogtak s a kapuk alól még egyre cipelték ki a csonttöröttet, halottakat. A Nevszkij Prospekt felől rendőrllovak patkói tüzet csiholtak ki a kövekből s golyók füttyültek a fejek felett. . . A hat lovas közül csak kettő ért a börtön kapujáig. . .

— Meneküljetek, fussatok, mentsétek életeteket! — kiáltotta az egyik száraz hangján. . . Mene-

küljetek, jönnek a matrózok Kronstadt felől... A gyilkosok...

Mint forgószelelben megkevert levelek, kerge-
töztek egymáskörül az emberek.

Végtelen tömegfelhő hömpölygött fel az In-
zsenerszkája utcán s pár perc alatt már magával
sodorta a rabtömeget s Kétegyházy mellől eltépte
szamaritánus barátját.

A tömeg, mint tiszta esőcseppekből szennyes
árrá dagadt nyári patak szikkadt medren, felgör-
gött a Névszkijre. Hangja erőteljes orkán, dala
süketítő káosz, őshegyeket megrázó dörgés, fáradt
lihegése őszi ugart megseprő szél. Rogyadozó,
vézna asszonyokat erőteljes férfiak ragadnak ma-
gukkal, megtaposott gyermekeket, kidülledt szemü
véznákat s babás arcu gömbölyüket terhes asszo-
nyok hurcoltak két kézen is. Nincs már egyedes
tag, csak tömegbe olvadt test, mintha a gondolat,
érzés, vágy és nyomorusággal testük is egybedagadt
volna, mint a patakok a tengerben, esőcseppek a zá-
porban. A férfiak, nők, gyermekek hangjából az
emberi lélek utánozhatatlan zsolozsmáiban most
egy megértő himnusz visszhangoztak. Kétegyházy
nem érezte, vagy talán nem is gondolt arra, hogy ő
itt a Putiloff munkások processziójában idegen. Az
egyik sárga falu ház széles erkélyéről egy fehér
gyolcsos nő a tömegre, mint felhőkre zuhanó égi
angyal vetette le magát. A következő pillanatban
durva kék ruhájában egy marcona matróz hadoná-
szott az erkélyen s furcsa szavakat suttogott a tö-
meg lármájába: ítélet, bosszú, vér, halál volt min-

den szava s a tömeg, mint csodát mivelő ikonák előtt leborult a sáros utra...

— Forradalom! Győztünk! zuhogott a szó, mint nyári eső...

Még senki nem értette, senki sem tudta, mi történt, de már keze mindenkinek a levegőt vagdalta, mintha azon ujjongana, hogy nincsen lánc rajta... Kétegyházy hol a tömeget, hol a matrózt nézte. Csak nézni tudott, mert füleit elsiketítette a láрма, csak bámulni tudott, szóvalan. Talán szeretne volna felölelni a látványt lelkével is, de úgy érezte, hogy csak kívül viszhangzik minden. Közelebb furta magát a sárgafalu kastélyhoz. Hallani akarta a matrózt. A fehér gyolcsába rongyolt női testet vér festette át.

It is vér! Mindenütt vér! lázongott benne a kép hatása s senki sincs, ki mossza, vagy csak meg is érintse a testet?... Mint belpoklostól, távolodott tőle a nép, mert gyolcs volt az inge, párfömös a haja s holtan is piros szint játszó az ajka s orcája... Kétegyházy most már tisztán hallotta a szót is. Nézte a népet, hallgatta a szónokot és nézte a halott asszonyt. Ugy érezte, mintha ez a kép most egy mély titkot tárna fel előtte. Az asszonyban egy sirató multat, a szónok szavaiban az emberi igazat, emberi indulattal csufitva s a népben a megváltódni akarás kálvária kereső bolyongását látta, mint valami kába álomképet, mely ellenállhatatlanul vonzza őt is a kálvária üdvöt intő képe felé, — a vérző, embert soha megváltani nem tudó tragédia függönye alá...

Már mindenki eltávozott, csak ő maradt az ájultan fekvő nő mellett egyedül. Felemelte s didergő fáradtan egy óriás ivű kapu alá cipelte s aztán futni kergette vágya, valami ismeretlen felé; fülében káotikusan zúgtak a hallott szavak, szemei előtt a matróz marcona arca parázsosan tűzelt s ő normogó ajkán szavakat morzszolt: nem úgy testvér, — nem úgy... ne az alvó állatot költögesd a népben, hanem az örökké virrasztó jószág és szelidség gyér gyertyalángját lobbantsd tüzzé!... Ne vérré szentelj igéket, testvér, hanem vízzel mossad le a rántkapadó vért...

Mormogását úgy érezte, úgy hallotta magában, mintha messze hangzó kiáltó szó lenne s a puszták helyett az emberi szivekben visszhangoznék... Ment, futott, lihegőn pihent és újra tovább ment... Itt csak emberek néhány, ott utcák elömlő tömege, amott emberek tengere morajlott elébe s mindenütt úgy érezte, hogy velesodródik, hogy érzéseit máris elsodorták az emberhullámok, át a véren, túl azon a horizonton, melyet szemei és agya átfogni képes és csak a test maradt magával üresen...

Ment...

Rohant...

Loholt...

Már kifakultak a gázlámpák is az oszlopokra, lomha prosztituáltak állták el a sietők útját, a házak óriási idomu szörnyetegek voltak apró vérvörös ablakszemekkel, melyek mind, mind egy

irány felé pislogatták kiárasztott fényüket: a cár téli palotája felé....

Fegyveres tengerészek rohanó autója és süvitő puskázás elől a kapuk alá menekült s amikor megtisztult az utca, valaki kituszkolta a kapu alól s mögötte lakatra tette az ajtó fél ivét...

Arra tartott, amerre a fény irányította, ahol kioltották évszázadok ragyogó csillárait a cárok palotáin s helyükbe nehezen égő faggyu gyertyákat tüzdeltek a finomult művész kezekkel metszett rokkokó asztalokra...

A Téli Palota előtt gyökeret vert lába.

Alakok árnyai rohantak ki a nagyives, zuzott ablakokon. —

Hozzá is elnyultak néha az árnyak. —

A Néva felől csendesen dalolgatott az éjszaka.

Az eget csillagokkal szögezték be.

Fennt, a békés ismeretlen fáklyái ragyogtak, lennt az ismeretlen cél új gyertyái ringatóztak az esti fuvallatban...

Kétegyházy messze morajt hallgatott...

Dübörgő vihar gyújtott villámokat a földre s az emberek szűk horizontja felett örök mosolyra ragyogott fel az ég...

Kétegyházy a mosolygó égen bámult el.

Az éhséget, szenvedést mártírosan állta s bár csak teste volt örök jelene a történeseknek, mégsem érezte kinjárt...

Közelebb vánszorgott a Téli Palota elé.

Egy őrszorongat szegez rá: sztoj!...

— Megállt...

A népek szabadságát őrzöm, szelidült el az ő hangja.

— Ládd azt a csúf vörös téгла épületet ott?.. Az a rendőrségé volt. S ezt itt, — látod-é? Ez a cáré volt. Ugye, milyen szomszédok?...

— Azt én is látom, ami itt van, de ami helyébe jó, azt szeretném látni én, testvér...

— Nézd a lengő zászlót, az a miénk, azt a mi vérünk festette...

— S kinek a vérét tapossuk itt a föld porán, testvér... ez is a mi vérünk, mert minden emberi vér a miénk, mint ahogy minden harmatcsepp a tenger vize és minden tenger a harmatcseppek ölelkezése... Minden a miénk, testvér, amiben élünk...

— Minden, amiben élünk, legyen is a miénk, testvér... most pedig... hallod-e, erre tart a tömeg... Jobb, ha te is fegyvert ragadsz testvér, mert, akinek nincs fegyvere, az a mi ellenségünk...

— A fegyver mindannyiunk ellensége. A bacillus, melyet még nem tudott az emberiség gyógyítani...

— De ne diskurálj, testvér, jönnek, jönnek, ládd-e, hogy mennyien, hallod-e a dübörgést... Fegyverbe, testvérek!!!!...

A tömeg benépesítette a nagy teret s bevilágította ragyogó, könnyes szemeivel s fáklyák lángjával... Ezrek után a tizezrek árja; ajkukon dalpezsgett, kezükben tör és fegyver...

A cári erkélyen megnyílt egy ablak.

A nagy tanácsterem apró gyertyái véres glóriába öltöztették az erkélyre kiállott népapos-

tolt... A tömeg feje fölött égő tűzcsóvák körül-nyaldosták az óriási épülettömböket; egy darab lángbaborult ég, dörgő villámlás kavargott egy ideig még a téren, aztán, pillanat alatt elnémultak az ajkak, torokba ugráltak a szívek és a vihar felett egy ébresztő és szenvedélyt altató hang csendült uj melodiákra:

— Testvérek itt, kik rongyosan, éhezőn szomjasak az emberiességre... Ereszd le ökölbe csucosodott karod, hogy izmaid legyenek erősek...

Testvér szót testvér szó követett s az emberek az Igéretföld kapuját döngették, hogy megnyiljék, mert megérdemelték a hosszú kálváriajáráson.

Az erkélyről megbékült, utat talált emberi hang simult le a fülekhez, s a szívekbe, lennt pedig a moraj egyre nőtt...

Mintha leereszkedett volna a mosolygó horizont, hogy megbékítse a föld pora fölött vihart verő felhőket, úgy állt ott az erkélyen az ember mosolygó szavával s úgy kóválygott lenn a nép dübörgő tévete-
gen...

Megbékétlenül oszlott el a földi vihar, hogy más erkélyek alatt gyujtson fáklyát s az erkély ablakai mögött végkép eloltották a lüszterek karjain bimbózó tüzgolyókat s gyertyát gyujtottak helyeikbe...

Kétegyházy sokáig járt, keresett elvesztett önmaga után, járt, kereste a nép lelkében beteljesülő ígéket s leste, kutatta a pusztába hunyó kiáltó szó visszhangját, az ember lelkében, de seholsem talált reá... Talán csak ő nem tud vissz-

hangot látni, gondolta kijózanodott hétköznapijain, talán csak éppen az eltorzult visszhangokat hallotta meg s az igaz emberszeretet visszhangját elke-
rülte. . .

Békülön és lázadozón, határozottan és inga-
dozóan követte a lelkéből kimutatkozó utat, melyen
csak gazos, dudvás életet látott s mely mindenfelé
vérrel volt áztatott. . .

Mégsem tudott más utat követni, mint azt,
amelyre érzései egy nagy ismeretlen felé, az örök-
szenvedő emberiség kálváriájára irányították.

A nappalok a lüktető életé, az éjszakák a kime-
rültséget színezett álmokkal jutalmazó önfeledt-
sége voltak. . . Senkije sem volt e nagy káoszban,
mely már forgószélbe kavarodott s mint e nagy
kavargó fergeteg porszeme söprődött át szenvedé-
sen és kinlódáson, arra, ahonnan a háboru első
napjai örökre kitepték a megnyugvó, megbékülő
élet önmagáralálásából.

Az útja mögé derült eget nem látta többé. A
hazavágyás rohamlépésein száguldott. Fehér finnek
vörös országán át; Torneonál Nyugatot köszön-
tötte! — Haparandánál Kelettől vett bucsut. Még
Stockholm kék talaját tapodta, s talpát már Berlin
komondósan égette. . . Pest pedig kacéran hívta —
Kommandói égették. . . Pest pedig kacéran hívta —
haza. . .

Uj életet érlelő csirával lelkében ért a neki
idegen talajra: haza.

YÁRBAÉRŐ tavasz volt.

Kétegyházy Kőrösvár határában állott.

Május ült szinpompás diadalt a vérző emberiség kinja felett...

Hajnal lila színe ólálkodott keleten, hogy bitorosan szálljon le füre, virágra és rügyező fákra.

Korán kelő, néma madarak jártak táncot haramatos galyakon a fülemüle lágy dalára...

A Kőrös dagadt teste megmosdatta a poros füzéseket, hogy vasárnapos tisztán várják a tanyákról vasárnapi városba igyekvő tanyás népet. A kiscsiga mentén a gesztenyések koszoruba öltöztették a kövér galyas koronáikat...

Ünneplőbe öltözötte várta a májusi természet a hajnal első harangszavát. Ezután már nem csetteg fülemile dal, nem felfelé száll a pacsirta, hanem lelapul a kövér buzaföldek buzavirágai alá, hogy még napsugár se zavarja áhítatában.

Kétegyházy még sohasem látta ilyen pazar pompájában a tavaszt. Csak az ős levelein keresgélte azok lemondásos panaszát, sohasem a tavaszban az életet...

Az élet nyílt éléje, az ígérés...

Lassan egy gondolat belopózott lelkébe, mint ahogy a tavasz lopózik a csupasz ágak közé, hogy

kiérlelje belőlük a termékeny bimbókat, s most a gondolat akarátát is megedzette.

Ezt követte most...

— Oda akarok menni, most, korareggelen Illusék Bodoky-kuriája alá, megölelni a friss ruhába öltözködő akácot és felkiáltani...

Hogy mint és hogyan, arra már nem gondolt Kétegyházy s megint csak a gátoldal sárga fejü virágait, ciripelő tücskök kergető játékát nézte s attól félt, hogy eltiporja őket, ha gyorsítja lépteit s inkább lassan, rövid léptekkel járt...

Kiérezte a természetből a vasárnapot, s mintha ez is tömjénezne a hetednapon pihenő alkotójának, tömjén illat csapta meg hirtelen. Gyermekek, színes illuziókat varázsolt elébe s amikor a négy órai haranghívás első kongása belesivit a város felett aludva maradt csendbe, úgy érezte, hogy szívét repeszti meg...

Megállt...

Arra gondolt most, hogy mikor gyermekdeden félt a harangszót, csak hirtelen ösztönszerűséggel keresztet vetett s aztán tovább játszadozott s most úgy érezte, hogy a keresztvetéssel nem tudta eléggé kifejezni azt a szépet, áthatót, amit most varázsolt lelkébe a harangzugásnak a természet csendje felett miséző dallama...

Minden maga mögé maradó fát, lombra érő lokrot megnézett, de már csak az ágas fákra ismert, a szőlős kertek szöges kerítéseire, hol bő nadragja felakadt, ha szőlő érés idején szőlőt és gyümölcsöt mentek lopni víg gyermekseregben, s az

öreg csősz megkergette őket, de a fiatal cserjéket, gyermeksátraknak való színes bokrokat nem ismerte meg...

— Ujat teremtett a tavasz, az elpusztult régiék helyére, — gondolta töprenkedés nélkül.

Pillanatokig arra is gondolt, — vajjon, kik maradtak meg a nagy öldöklésben, kiket fog itthon találni, hova fogják vezényelni újra s e pillanatokban lázadozó érzések is foglalkoztatták:

— Itt van minden, szép és hívó és újra, újra menni kell... Ujra háboruba, vérbe...

A gátoldalon, mely már a város széléhez vezetett, ilyenkor régen felejtett embernyögéseket vélt hallani s a még egyre zugó harangszó most népek szomorú requieme felett kongott s az egész gát egy nagy vérrel ázott közös sirdombnak tett szett, melyen ő személyesíti meg a borus éjszakák inillió, sírató szellemét, mely a tömegsír felett jár, hogy imát mondjon el vesztett halottak fölött...

Különös gondolatzavar kergette lépteit s amikor Kőrösvár periferiáin járt s maga mögött hagyta a fákon, réten, fűszálon és madárcsicsergésben ünneplő természetet, visszanézett, hogy búcsut intsen neki s ekkor vérvörösen, biboros felhőpalástok közül elődiadalmaskodott a napkorong s a tavasz lila pompáját ragyogó véresre festette...

A városból elnyúló s a tanyákig érő utca végén egy akácból durva szegletekbe faragott Krisztus feszület alatt egy keményfa lócán leült. Fáradtnak érezte tagjait. Lelke zsibbadtsága, úgy érezte, áthatott a testére is.

— Itt kergetőztünk, mint gyermekek a gátoldalon. A korlátok közé védett feszület körül hűnyócskáztunk. Itt téptük egymás ruháit hancurozó gyermekkedvvel... De hol vagytok kerek arcú, csintalan paraszti fickók, kik megdobáltátok a sarki bótos zsidó fiát s megkergettétek a városvég “Bolong Pistáját”, hogy kedvet leljetek durva káromkodásaiban... Mintha meglapult volna a gát ives háta. Pár év és, nini, hogy nivellál... Akkor nehéz volt megmászni, — most meg csak pár lépés, — mormogott halkán maga elé Kétegyházi, míg gondolatai messze kergetőztek a megélénkülő képek körül.

Kedvtelve pihent.

— Nézzünk vissza a multba. Bátran, önértésen, — szedte ajkára a szavakat.

— Béla, hiszen ujjonganod, dalolnod kelle ne, — szólta maga elé katonásan. — Béla!...

S mintha saját hangját is idegennek hallotta volna, megdöbbsen s felnézett a keresztre feszített rozsdás Krisztus képre... Sokáig, némán, önmagábaérzően nézte az olcsó bádagon vöröslő rozsdát... Azután az akácba vésett betűk között keresgélt, hátha a saját nevére akad... Ott volt. Gyermekes büntudatban vésett ákombákom. A többi találgatta, kinek lehet vajjon a neve ez... Senkire sem emlékezett. Csak a képre. De most ezt is másnak látta. Egy részeg piktor szentségtörő kezevonását érezte a képen. Érzéketlen archa szegzett tövisekkel és kerek orcákra lefolyó vértócsával csufította bűnét... Visszatántorodott s távolabbról

nézte... Mintha elhomályosodott volna előtte most a kép s a lelkében élő Emberisten vetült volna a nehéz, vörös kereszt karjai közé... Az élő, mártiros emberisten, amint átváltódik az örökéletbe és szimbolumául itt hagyja az utána kergetőző emberiséget. Régóta hordta már magában e képzetet s most olyan jól esett lelkének, megtalálni a képet is, mely kiváltotta belőle a benne élő választ a sok sok kérdésre...

Itt van, úgy mint gyermekkorában látta, örök változatlanul. Csak az idő, az ember szentségtele-niti faragott képpé a lelkében élő Emberistent. Akkor, amikor még félté, reszketett tőle, nem látta ilyen fenségesen szépnek, rozsdamarottan is gyönyörű szimbolumnak e Krisztus képet, mint most. Mennyivel hozzá közelebb álló, megérthető volt most, hogy kálváriáján annyiszor találkozott vele, — az emberiség örök vándorutján, mely mindig őt kereste s melyet mindig elvezettek a hozzá vezető utról...

Visszaült a lócára. Szerette volna összeadni az évek eseményeit s beleszámítani önmagát, de, amint mérni kezdte saját lelke súlyát, gondolatait, úgy érezte, hogy a nagy viharnek egy érzéketlen atomja, nem több, mint amennyit az universumban jelent s mégis a sokszor feltámadt gondolattal vi-gasztalódott, hogy egy egész élet az ő élete is és minden érzékelhető és metafizikába burkolózó világ csak ő rajta keresztül, benne valósulhat.

Palpitáló szívvvel ült még egy darabig, aztán, amikor az alvó városba robogó vonat fűttyét hal-

lotta, felállt s tovább folytatta útját az Uri utca felé. A perifériák életre ébredtek. A sovány munkás asszonyok már a ház előtt sepregettek, a parasztok nyikorgó tengelyű kocsikba fogott tüzes méneket ostromoltak a város felé. A korcsmák ajtait még be sem zárták szombat estéről, csak az éjszaka szemetétől és füstös gőzétől tisztították meg a söntéseket, csak a kocsmárost cserélte fel a kocsmárosné. Vasárnap tiszteletére készültek a korcsmák a munkásvidéken. A vasárnap az ünnepük. A kaszánya felől egy század katonaság verte fel az utca csendjét és porát. Kétegyházy, hogy ne kelljen szalutálnia, egy mellékutcába kanyarodott. durva csalánvászon uniformisában, mit még egy németországi Karanténban adtak rá, félt, hogy katonaszökevénynek tekinthetik. Nem szerette magára bélyegeztetni milétét. Most újra a régen nem látott mellékutkákat járta. A város szíve felé mágnesezte Ilus emléke. Képzeletét a reggel színezte. A hajnal könnyű lila és biborszine ezüstössé mosódott. A szűk kis-városi utcákban már nyüzsgő élet kergetőzött a város szívébe, — a Piacérre. Horpadt mellű, gyöngé asszonyok cipekedtek megrakott kosarakkal a piacra. Ez ismerős kép volt Kétegyházy emlékében. Amikor még mulatós, duhaj kedvvel virrasztotta a kávéházak füstfelhős szögleiteit, virradatra hazatérőben gyakran kerülte a kofák útját. A kisváros beszélő ítélete elől menekült, ha a korán kelő, lassan csoszogó kofák útját és nyelvét kerülte. . . Egyik utca után a másik. Mind, mint pajtások, ismerősei voltak. Némán köszöntgette ő-

ket egymásután. Erre is jártak, itt is meg-megálltak a szó sulya alatt, vagy ha néma nézéssel szóltak egymáshoz... A lámpák, mint szempillantás, egymásután hunyták le vöröses fénykörüket a reggel diadalos mosolya előtt... Amikor erre jártak, akkor éppen így gyultak ki a nedves őszi esték borult menyezetén. Jól emlékezett minden villanylámpára, a lámpák ive alatt meglapuló nádfedeles sarki házra. A boltajtókban kíváncsian ácsorgó sarki boltosra. A rozmarinos ablakok zsaluit már rányitották a reggelre s itt-ott már templomba készülő borotváltan diskurálgatott szomszéd a szomszédjával... A vetésről leginkább, pedig a halál még csak az aratásnál tartott... Mindegy. Mindenki arról beszélt, ami őt közvetlenül érdekelte... Egyik másik sarkon megszalutálták a korán ébredt tisztiszolgák. Ilyenkor pillanatokra arra is gondolt, hogy katonaruhába van öltözve. Szívével talán soha sem volt katona...

Kivilágosodott. A nap sugaraival mosta le házról, fáról, emberarcokról az éjszakát...

A szive hevesen zakatolt már, hogy az Uri-utca ismerős fáit, házait, ezek ablakait, az ablakok mögött még alvó, vagy már ébredező embereket látta maga előtt, úgy, mint régen... Inait megvárta az ujjongó szív. Tétován, bizonytalanul haladt el a járda szélén, éppen úgy mint régen... Mintha az este járt volna erre, vagy éppen most készülne hazasurranni, hogy meg ne lássa az utca. Egyszerre eltűnt közötté és a történések között az

idő. Csak órák választották el Ilustól s a Bodoky háztól is már csak néhány utca sarka...

A Nagytemplomban ütésre emelkedett a toronyóra kalapácsa. Nyikorgó mechanizmusát két szögleten tulra vitte az enyhén kelt szellő. Ez is clyan ismerős volt, mintha csak az elmúlt estén hallotta volna utoljára...

— Minden a régi! Ó, ez is! Emez is? Minden, minden... A bimbózó fák, a virágba nyilottak, a rügyezők, mind... Itt az iskolaszolga éppen úgy, mint amikor utolszor jártam erre, ime melegen köszönt... Az öreg Mihály... Az iskolán a vakolat, a torony alatt fészkelő galambok, az őrtoronyba siető tűzoltó, a sarkon álló rendőr, ahogy bajuszát pedri ünnepire... Nini, még a Kaszinó ablakai is ragyogóak, mint mikor a bálók belenyulnak a nap-sütéses reggelbe.... Mint az utolsó, a bucsues-tén... a szomorú istenhozzád gyászos éjszakáján...

Hogy maga elé beszél, észre sem vette Kétegyházy, csak amikor a templom nagykapuja elé ért, akkor állott meg egy percre s feltekintett rá...

— Jöjjetek hozzám mindnyájan, kik fáradtak vagytok... olvasta a márványtáblán elmosott betűket s aztán valami ösztönös kényszer sapkája megbillentésére kényszerítette... Tudta, hogy ő már régen nem a halott szimbólum előtt emeli meg öntudatosan kalapját s hajtja meg térdét s ilyenkor mindig elcsodálkozott azon a hatalmas erőn, amit a gyermekévek iránti ösztönszerű tisztelet parancsolt reá öntudata ellenére...

— Milyen más lenne, ha az a tisztán átérzett

univerzális Hit ösztönződött volna belé, amelynek annyi kinkeserves keresés után homokkövek közé sziklán épült fehér márvány oltárait ő maga építette meg az emberi értelem gondolatszikraiból... gondolta magában...

— Milyen más lenne minden az életben, — ismételte meg s aztán újra tovább haladt...

Tekintetét nem tudta többé lelopni a kaszinó ablakaiból kisápadó fénykévékről. Tudatosan lassított léptein. Mintha vizsgálgatni akarta volna a saját érzéseit, inkább azokkal maradt, mint a külső ráhatásokkal... Az Uri utca sarkán, ahol a város utcái csillagalakba sugárzanak szét, egy ismerős akácnak dőlt s mozdulatlanul bámult hol maga elé, hol a sűrű ember sorokra, melyek mind, mintha elkerülni akarnák a kaszinó táját, a Nap-utcán kanyarodnak le a Piac térre...

Nem tudott tovább menni. Ólomgyökeret vertek lábai, kezei pedig cirogató-vigasztalón simogatták az öreg akác görcsös kérgét s szemei, valami különös víziótól mintha könnyel teltek volna, szivárványszíneket csaltak a szögleteikbe... A reggel ezüstpalástját megtépdesték a sűrű szemhunyorgatások s foszlányait apró lila és kék szivárványszín szálakkal himezték ki... Valaki megszólalt mögötte:

— Szegény katona, talán beteg?

Egy férfi hang rekedten kacagott s csak a suhogó selyem szoknyák zenéje visszhangzott az eltávolodó, könnyű léptekre...

Kétegyházy szemei elé egy régi bál szintere

vetült... Ritka párok fonódtak a négyeshez koszoruba... Egy babaarcú, viaszfinom bőrű asszony árvult az egyik asztalnál... A nők mindannyian libor dominóban voltak... Ő még fiatal kadét... Egy részeg százados vezényelte össze a párokat s a káoszban karjaiba tévedt a viaszbőrű, babaaszszony...

Ujabb páros léptek közeledtek. Sarkantyus katonás az egyik, ingó leányos a másik. Ahogy feleremelte fejét, szemsugaraí áttörték az ábrándködöt s a kaszinóból kiringó, kacagó párok csevegő bucsuját látta...

Megindult a kaszinó felé...

A kávéház még ragyogott a csillárok fényében. Cigányzene visszhangzott a teremben. Bánatos, bálvégi elszenderítő. Ismerős, fájó, kinzó melódia. Magyarosan bús, mint árvalányhaj suttogás...

MIKOR ESZEMBE JUTSZ MINTHA TAVASZ VOLNA...

Kétegyházy úgy érezte, hogy a dal őt üdvözli. Ujjongó lélekkel, mindent feledt, felragyogó arccal sietett a nagy ablak alá, ahol a függöny lehajlott a párkányról, hogy benézzen, mielőtt bemenne...

— Ó, mily szép viszontlátás! Ünneplő, vidám arcok. Mind ismerős... Hogy rajta nem dolmánya van, nem baj...

Elállt a szivverése s hogy lélegzetet kapjon, kifeszítette karjait s megkergette az alvadni látszó vért s a bejárat felé rohant...

— Én is! Ne menjeteek még! Én is veletek akarok maradni.

A távozók nem tudták, kinek szól a hívás, magukkal foglalkozva szálltak fel a kincstári kocsikba s elrobogtak... A dal ellenállhatatlanul csalogatta Kétegyházyt s amikor a rányilott ajtón belül csak fényt, ragyogó uniformisokat látott, — néhány lépést hátrált, mintha tanácskozni vonulna vissza önmagával...

— Ó, ha Ilus is itt lenne!

E pillanatban úgy érezte, hogy e gondolat le-sujtja.

— Nem, Ilus nem lehet itt! Ilusnak nem szabad itt lennie. Ő megértője és viselője annak a tragédiának, amely azóta kísérte, hogy elbucsuzott tőle... Nem, Ilus nincsen itt...

Ujra vissza vonult az öreg akáchoz, hogy onnan nézze a hazaszálló párokat és csoportokat.

Egyenként nézegette.

— Ismerős.

— Az ezredes leánya.

— Gyuszi, a bíró fia.

— Eszter, a bankigazgató leánya.

— A mama még mindig fiatalabb leányánál.

— Rosenschein, a rövidáros a két leányával
... fogaton...

Nem értette meg, hogyan léphette ez a sarki boltos át a kaszinót?

A cigány vérforraló csárdása verte ki a szüzi reggelbe a kisváros urainak mulatós kedvét...

Most úgy érezte Kétegyházy, hogy ő itt, eb-

ben a milióban idegen. Az ismerősök is idegenek.

— De hiszen az utcai fasor, a fák egyenként, a rendőr, a kofák, a nádfedeles házak sora, minden ismerős, miért, hogy csak az emberek változtak, — kérdezte magától meglepődötten...

Agyában a szűkebb csatornákat feszítette a gyors keringésbe ömlő vére — s ez fáj is neki. Vak nekiszántan határozott: bemegy a bálterembe. Nyugodtá szinezte tartását. Benyitott. A cigányok körül, — félkoszoruban — selyem ruhacsokrok szinesedtek vértkergető izgatón. Ahogy megnyitotta az ajtót, profilt fordítottak rá a duhajkodók. Egy sarokasztal mellé gubbaszkodott le.

— Pezsgő, nekem is, — szólt rá a feléje is előgyelgő pincérre.

A nők kacéran nótáztak, a frakkos férfiak fáradtan törölték le ázott gallérjuk izzadságát. A pincér, ahogy a pezsgőt öntötte, farkasszemet nézett a keresztbenéző kövér asszonyokkal... Két-egyházy sorra vizsgálta őket.

— A párvenük mulatnak, — gondolta s szaporábban ivogatott.

Bosszantotta, hogy nem érez semmi emelkedett hangulatot. Minden tegnapinak, vagy mainak látszik. Nem érzi ki magából az elmúlt évek hatását. És ha Ilust véletlenül itt találná, talán mást se tudna mondani, vagy érezni, mint amit a: jó napot, isten hozta — jelent. Mit is mondhatná mást? Vagy még ennyit sem..

— Milyen is lehet Ilus, milyen lenne, ha ő is itt ülne puhára hizott asszonyok, izléstelenné fészült

vidéki lányok vérmes társaságában, ahogy a józanító reggel penészfényében hűsülnek...

— Kitől kellene megtudni, itt voltak-e Bodokyék is? A pincértől, — tanakodott az ürülő pezsgős üveggel s ahogy az utolsó cseppet is kiizzadta a nehéz fenekét is felborító palack, a pincér alázatosan közelítette meg.

— Itt voltak-e Bodokyék is a bálon?

A pincér kötelességétismerő diszkrécióval vágta magát szolgálatkész, groteszk figurába.

— Még most is fent vannak az emeleti *chambre séparée*-ban. Bogár százados ur van velük...

— Bogár Gyula?... Bogár százados?... Gyula!... Istenem!...

Kétegyházyn átvillámlottak az utolsó nap borgőzös emlékei, amikor együtt volt Bogárral, s agyába és a szíve ajtaja elé dagadt vér fellökte székéről s gépies öntudatlanul rohant fel az emeletre. Talán az ötödik ajtó volt, amely mögött egy bizalomban egybeforrott milióból Ilus szikrát lövelő szemei s egy mámoros álomba mosódó arc bujt meg a pezsgő-párás, fűsburkolat mögött. Senkit sem látott ebben a pillanatban, csak egy új mosolyra derült régi arcot, mely hipnotizáló hipnotikusan parancsol reá. Egy-két alak beleemelkedett a széparé füstmenyезetébe, csak egy arc maradt borulat alatt láthatón, sirva mosolygón s könnyesen kacagón... Egy asszony makulátlan arca volt, melyet egy vízió cserélt meg színeivel. Egy szót, mint felhők fölül ledübörgő menydörgést hallott:

— Főhadnagy ur!

Kővé valósult a teste s tisztára derült az agya...

— Ilus!...

Egy marok fogózott válába, egy sikoly fuldadt bele a visszhangtalan széparéba. Kétegyházy előtt valósággá józanodott a kép. Régismerősök találkozása volt. A széparé, a Bodoky család s Bogár százados... Kőrösvár intim életének anyiszor vele is ismétlődött játéka volt az emberekkel, és eseményekkel... Mintha az évek vihara most józanító, friss fuvallattal ébresztgetné, öntudatra tisztultan állt a szoborra mintázott társaság előtt...

— Főhadnagy ur! katonáskodott az övénél diszesebb gallér fölött egy hang...

— Gyula! Bogár Gyula!...

— Főhadnagy ur, hagyja el társaságunkat, mert...

— Gyula, te katona vagy részegen is s nekem józanul s annak kell lennem... veregette vállait Kétegyházy.

— Főhadnagy ur, — rikácsolt újból a szorító gallér fölött az egykor barátian simuló hang...

Kétegyházy csak mint elkongó visszhangra figyelt a szavakra, a lelke, egész lényének virrasztó ébrenléte Ilus elsápadt arcózsáit nézte...

— Nagy, hosszú ut vezetett ide Ilus... Tövisút...

A hangja szeliden, egy nagy megbékülés átérzéséből csendül elő...

— Ilus... s amint lépésre szánta kijózanodott önmagát Bodoky Elemér nyújtott neki forró, izzadó kezét s valamit, mintha suttogott volna is... A durva hang újra refréneezni kezdte: főhadnagy ur!

Kétegyházy addig nem is törődött a fel-felnyögő s el-elduruló hanggal, amig Bogár százados kezeit uniformisán nem érezte cibálódni. Nyugodt tudatosan fordult meg s még egyszer megkísérelte megcsendesíteni egykori barátját s ahogy ennek borús szemeibe szurt tekintete, mintha visszacsillogni látta volna benne az egykori pesti zsurfiu morálját a Halászcserda borozgató estéjén, amikor Marosaját bucsuztatták... A csendbe most a multból visszarémülő két szó kongott: bor és asszony! Kétegyházy gerincét átfagyasztották most az elő vilámló szavak s Bogár három év előtti egész, léha lénye...

— Ilus! lehetséges mind ez? a Bodokyak ősi erényei...

— Béla, Béla... sirt fel Ilus alig hallhatóan...

A komandó lehült agyvelejét újra vérbe áztatta s most már fékezetlen dühével állott Bogár százados előtt; még egy indító szóra lesett s amikor ennek első ütemét meghallotta, pillanat alatt magával rántotta Bogár talajtvesztett testét s ajtót csukot az elhült, széparés társaságra. Belülről még egy falakat áttörő sikolyt halott és a Bodoky családot látta fejétkapkodón futkosni a folyosón, amikor Bogár századossal öldöső tekintetet és párbajra

hívó szót cseréltek... Tudta, hogy katonásnak kell lennie, mert katona...

— Aztán, százados uram, arra ne gondoljon, hogy élve otthagyhadjuk egymást... Jó lesz tisztultan készülnie és elkészülnie...

Ahogy a lépcsőn lefelé haladt, apróbb, kettezett csoportokban vonultak fel a reggel elől elszégyenedett bálozók a széparékba...

Kőrösvár ilyen szodomai életét nem ismerte eddig...

Künnt józanító volt a reggel... Ahogy az első, mély fellélegzés kidagasztotta mellkasát, mint földalól kitompuló sikolyt hallotta Ilus torzult hangját: Béla, ne menj, Béla! Arcára hirtelen redőket gyűjtött, szeméit a földről a kék-ezüstbe gyuló égboltra emelte s lábait mágneselesen fogta a Kaszinó küszöbe...

— Béla! hörgött föl mögötte a sirás s a test lezuhanó ólomként vesztett formát a hideg kövön. Kétegyházy reszkető inakkal, energiát vesztett karokkal hajolt rá a testre s mielőtt még valaki odaérhetett volna, ölbe fogta, mintha rohanni készülné vele, mint leánytrabló pogány legény... A megvérzett fej dús selymét keblére öntötte, mint álmaiban annyiszor s a megharapdált ajk szavakat keregett, mintha megszínezni akarná vele Ilus néma fájdalmát...

— Béla, — zokogott ki a sziv mélyéből Ilus hangja, — az én imádságom hozta vissza... Az enyém...

Kétegyházy szerette volna a kétséget fakasztó

ajkak forró lehelletét az ajkaival felfogni, de ebben a percben ott volt már Bodoky Elemér is, s elkarolta Kétegyházytól ájuló asszonyát...

MIKOR a Nap-utca sarkára ért, a harangok hozsannára csendültek. Megállt. Egy perc alatt megvívta csatáját a tradíciót gyöngülő ereje az ébrenléttel s gondolattalanul köszöntötte az ismerős házakat. Az Urat dicsérő ének kongott ki a templomból.

— Akkor, mint rajzó méhek királynéjukat, úgy fogták körül az Istenháza szive száját, — gondolta.

Otthon, a szülői házban, otthon miséző anyja s az Ur napját vasárnap is munkával dicsérő apja egyik karjából a másikba dédelgette, mintha melegíteni igyekeznének a szívét...

Délután volt. Vasárnap délután. A Kőrös fűzvirágos bokrétaít éppen ünneplőbe öltöztette a tavasz. Bucsuzni indult ki hozzájuk. Egyedül, mint egykor, ha önmagát, a lelkét akarta kikeresni a csendből... A gyermekévek emlékeinek akarta elszámolni az érettsége történetét...

Csak esteledésre, amikor a nyugvó nap bibor fölöslegét kiöntötte a földre s minden lepke, szitakötő megtalálta esőernyőjét s az utolsó sütkérező

béka is beleékelte magát az iszapba, akkor ért le kedves, öreg diófája alá.

Keletre tőle szorgos kezekkel kultivált vete-ményes földről duzzadt a tavasz párföme, nyugat-ról a temető kövér herésföldje tenyésztette a tavasz balzsamát. Ezt a helyet mindig szerette. Egy felől a munka röge között az érő tenyészet, — a másik oldalon az elenyésző sirok fölött burjánzó új élet...

— Vajjon, kik a boldogabbak, akik itt turkál-ják repedezett ujakkal, vagy lapitgatják kérges te-nyérrel a földet, vagy kiknek testanyagától meg-termékenyülten új csirát termel a földanya annak a szellemnek, mely egy újabb, egészségesebb, emberibb embert fog a halhatatlanság felé vezetni... Hiába érezte maga fölött az embert a levegőben, maga alatt a föld legmélyebb oduiban aranyrétegek kö-zött tivornyázni önfeledten, de önmagában nem tudott mást találni, mint a tévelygésekből kiigyek-vő világosságot, az élet értelmét kereső embert... A szürkületben csalóka lidércesen eléje táncolt Ljuba és Szonja körül egy egész tündérvilág; démonko-dott szívével és vérével, de agyát már nem tudta elborítani más, mint a nagy kérdés sötétsége: kik-nek jobb? Ha Kőrösvár tornyai felé nézett, úgy érezte, mintha csak a csöndesen alvó nyáj pásztorai volnának, de ő inkább gyémántosan csillogó fényt szeretett volna a tornyok hegyeire tüzni, amely az embert világítja ki az örök tévelygésből, — nem a nyáját burkolja sötét burokba...

Szégyenlettelte gondolatait. Ilus emlékeinek

jött szentelni e csendbe, néma emlékei közé. Az pillanatig sem foglalkoztatta, hogy holnap embert kell ölnie, vagy magát megöletni; ezt nyugodtan hozta áldozatul Ilius emlékeinek oltára elé; tudta, hogy ezt azért a társadalomért kell megtennie, amelynek ruháit testén, törvényeit tényeiben hordozta.

Szeretett volna legalább itt egyedül lenni.

Nem tudott már kitördelődni az universumból.

Testével a természet, lelkével a szellem örökéletének tökéletlen formában is diadalosan élő tudatát már régóta hordta magában. Nem a maga örökéletben megnyugvó énjét, azokét féltette, kik csak rögzökön tudnak biztosan járni, kik az eget csak szemeikkel tekintették és önmagukat is csak másokon át. Ugy érezte most, hogy az ő élete egy életet bevilágító gyertya, melynek nem szabad kihatnia...

— Ha kard, akkor enyém a győzelem, mert enyém az energia... suttogott maga elé vigasztalón s izmait acélozva felállt, hogy az elalkonyodásban hazamenjen...

A csobogó víz meséjét, a suttogó levelek imáját hallgatta, ahogy a parton a város felé haladt... Ugy érezte, mintha a nádszálak surlódása, a hullámok összecsókolása, a termékenyítő utján eltévedt méh siró döngicsélése, — a levelek a fákon, a katica bogarak a fűszálakon, a ciripelésre ébredő tücskök a herében, a szirmokat hullató almafák, körte és barackgalyak, szállást kereső madarak; — növényben, állatban és emberben élő élet, az egész

termékenyítő és megtermékenyülő lét, — minden, minden, mintha élni, magában az universumot életető életet akarná tul élni, — a tavaszt, a nyár érető forróságát, mintha minden az ősz sorvasztó akarata ellen rendezkedne be körülötte...

Mint párviadalra készülő gladiator szegezte neki mellét az életnek...

— Igen! értette meg a szívéhez, agyához sugdosó levelek, virágok, pillék, és katicabogárcák ujjongását, táncát az alkony biborában...

— Igen! — ujjongott fel ő is.

Veletek, bennetek, mint ti én bennem és mindannyian a végtelenben már alkonyatkor ünnepeljük a hajnal életfakasztó, — a nappal fakadást érlelő örökéletét...

S szíve visszavitte a Bodoky kuria ablakai alá...

COPYRIGHT, 1923, BY
"ZENITH" PUBLISHING CO.,
ALL RIGHTS RESERVED.

SZERZŐTŐL LEGKÖZELEBB MEG

:: FOG JELENNI ::

A Z

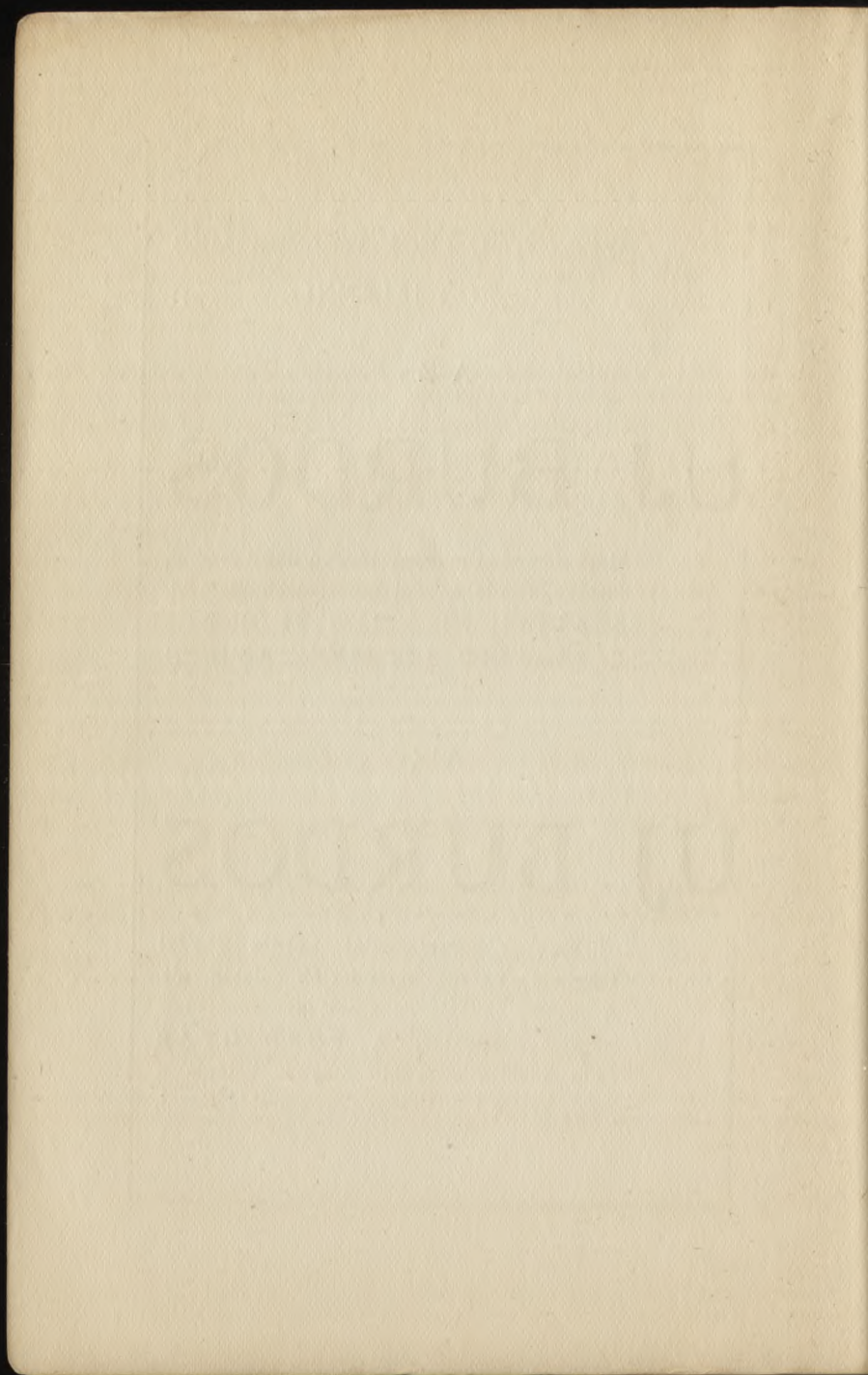
UJ BURDOS

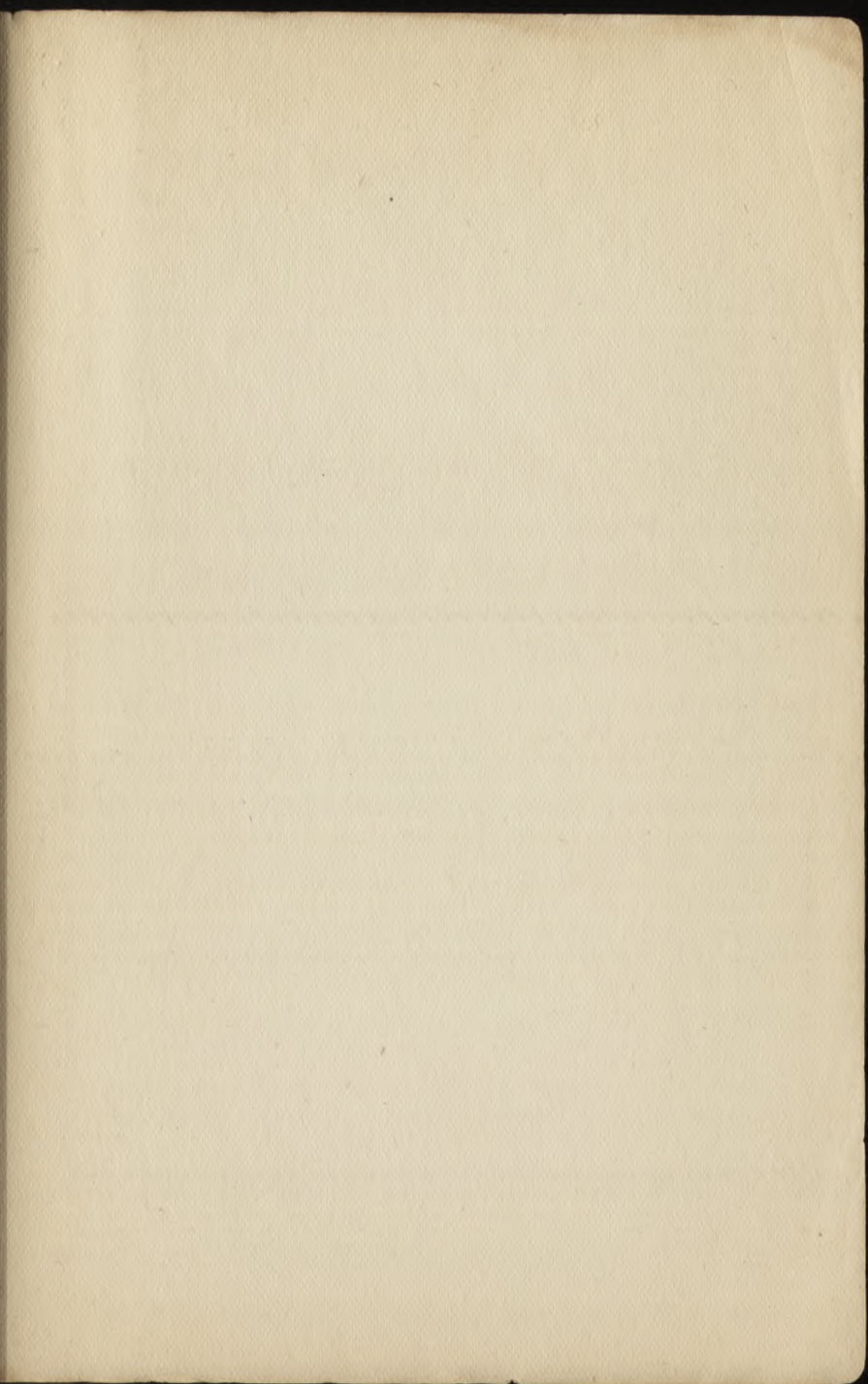
című amerikai magyar tárgyú nagy regény,
melybe szerző a régi amerikások életével,
gondolatvilágával, céljaival ellenkező
:: világnézetű új bevándorlót állítja. ::

A Z

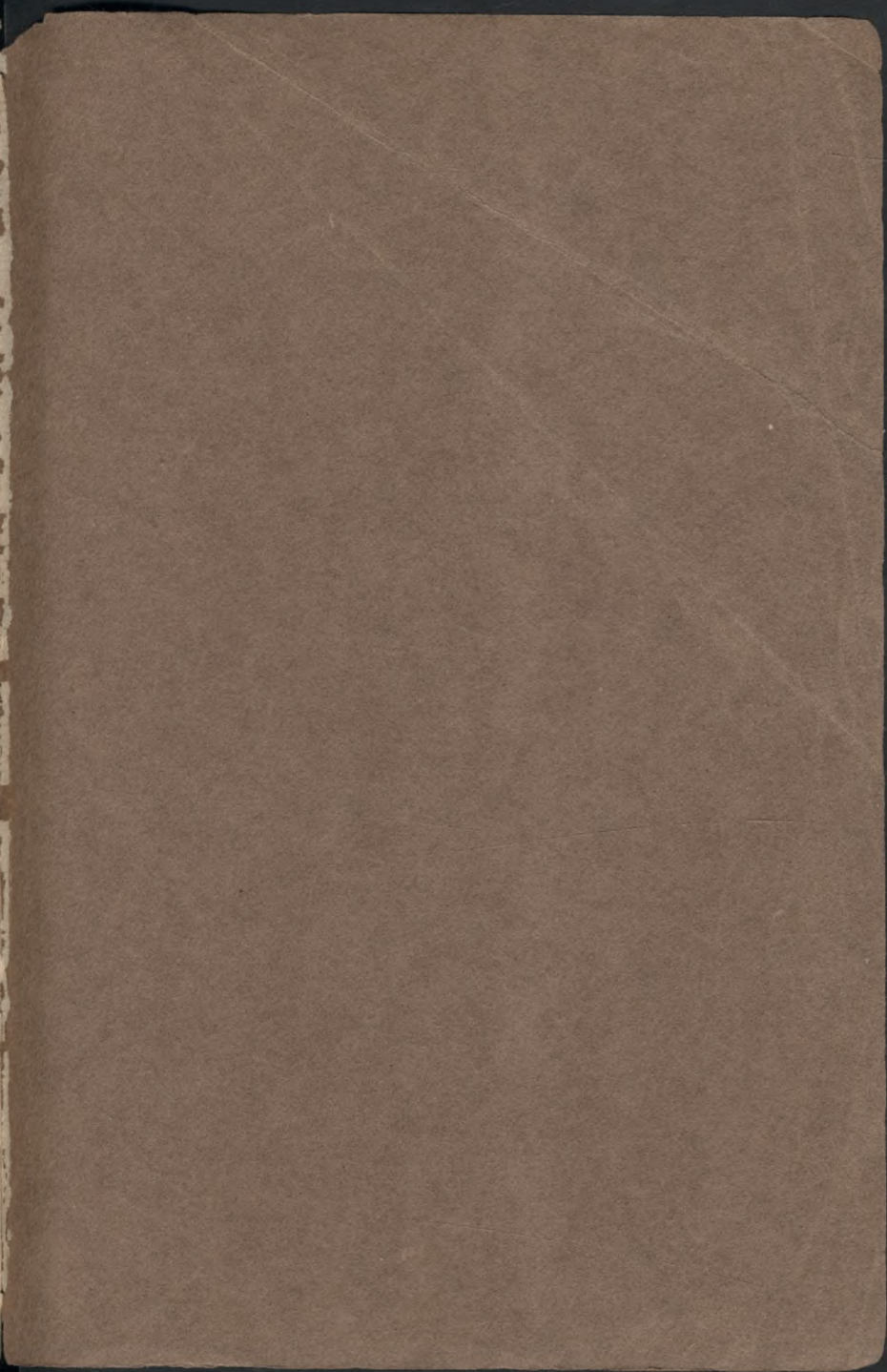
UJ BURDOS

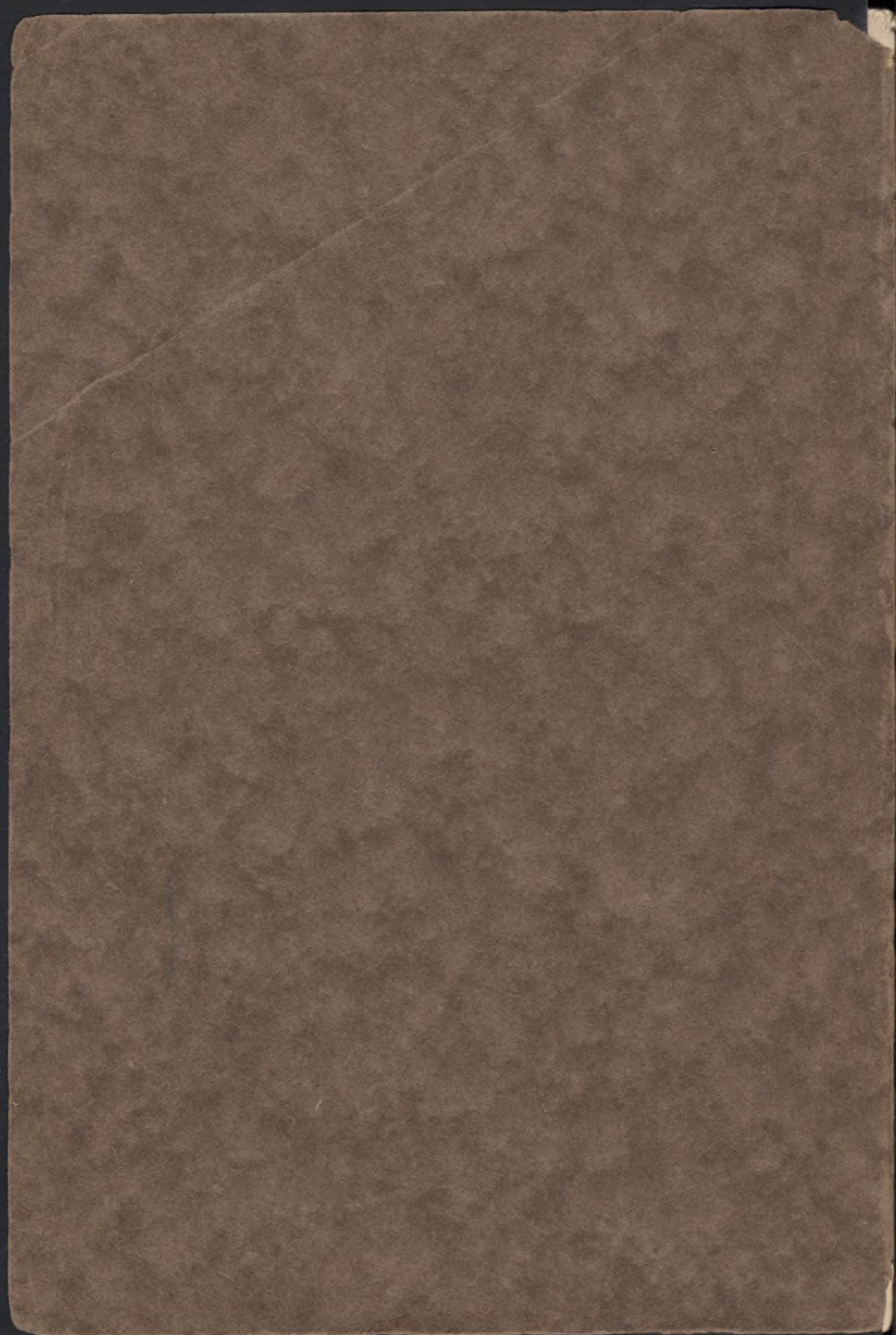
új magyar sorstragédiát hordoz a régi
tragikus sorsú kivándorlók életén át.
A regény miliője az amerikai monsturm-
gépelet központja: A FORD GYÁR
és a körötte eltörpülő magyar kolónia a
maga kettős lelkiéletének örök problémáival.

1.50

== PRATTINGER FERENC: MILLIÓK UTJÁN ==

815.32

M